श्रीगणेशायनमः अथटीकाकारःसमस्तग्रंथार्थमुद्घाटयन्हरिंस्तौति स्मरणाद्दुर्गतिहर्ताभजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यःपरमा[illegible]
[illegible]मस्त्यादद्यान्मुक्तिंसमांहरिःपातु १ उरसोलसमाश्लिष्टकौस्तुभस्तबकोज्ज्वलम् स्वर्गापवर्गफलदंहरिंकल्पद्रुमंनुमः २ [illegible]
[illegible]नरूपसंग्रहात् तत्रचेयंमयाटीकायथामतिवितन्यते ३ अथसारोद्धारकर्ताशिष्टसंप्रदायानुसारेणमंगलमाचरति धर्मदृढइति अ-
[illegible]रूपकेणाहरिंनिरूपयति मधुसूदनपादपोजयतीति यथापादपोवृक्षःपद्भिरधःप्रसृतशाखाभिर्जलंपिबतीतिपादपः तथैवायंमधु-

धर्मदृढबद्धमूलोवेदस्कंधःपुराणशाखाढ्यः

सूदनोपिपादपएवपद्भ्यांचरणाभ्यांपातिसंसाराद्रक्षतिइतिपादपः संसारकूपपतितोत्तरणावलंबंभवाब्धिपोतंवंदे महापुरुषतेचरणारविं-
दमितिभागवतवचनात् सोयंकीदृशः धर्मदृढबद्धमूलः धर्मोचअमृतरूपोभगवद्धर्मः अद्वेष्टासर्वभूतानामित्यारभ्य [illegible]
[illegible]पर्युपासते श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाइत्यंतेनगीतायांद्वादशाध्यायांतेऽष्टभिःश्लोकैःभगवतोक्तः स[illegible]
[illegible]अनाद्यपाधिनाक[illegible] [illegible]स्थानेस[illegible] [illegible]तः[illegible]

[illegible] तथैवायमपि भगवद्भिर्हृदये [illegible] तद्दुःसांतरायै [illegible]
[illegible]भागवते [illegible]स्यसाक्षाद्धरिरवताभि[illegible] [illegible]पद्यः संभवति भागवत [illegible]
तः [illegible] वेदस्कंधः पुराणशाखाढ्यः वेदाः स्कंधा यस्येति पुराणान्येव [illegible] अत्राप्ययंभावः वृक्षो [illegible]
शाखाभिर्दूरतरोप्युपसमीपएवदृश्यते तथैवायमपि वेदपुराणैः प्रकृतिपुरुषयोः परोप्युपलभ्यते यथाच वृक्षः स्कंधशाखाभिरेवोपसमागता[illegible]
बहुनरफलानिप्रदद्याति तथैवायमपि वेदपुराणैस्तच्छ्रोतृवक्तॄणांधर्मार्थकाममोक्षफलानिप्रदद्याति यथाच वृक्षस्य [illegible] स्कंधेभ्यएव निःसरंति

क्रतुकुसुमोमोक्षफलोमधुसूदनपादपोजयति १

[illegible]वंति यथाच पुराणान्यपि वेदोद्भूतानि तन्मिलितान्येव वसंति नतुतेभ्यः पृथक् इतिहासपुराणानि पंचमोवेद उच्यते इति [illegible]
[illegible] क्रतुकुसुमोमोक्षफलः क्रतवो यज्ञाएव कुसुमानि यस्य मोक्षः फलं यस्येति अत्राप्ययमाशयः वृक्षा यथा कुसुमो [illegible]
[illegible] तथा ह्ययं यज्ञाद्यनुष्ठानैः शुद्धांतःकरणस्यैव ततो मोक्षफललाभो भवतीति किंचानेन मोक्षफलदातापि [illegible]
[illegible] तदुक्तं [illegible] [illegible]भद्रं [illegible] एक एवे[illegible]

यस्मतोमधुसूदनशादपोजयति सर्वोत्कर्षेणवर्त्तते अवाप्तसर्वेभ्योब्रह्मादिभ्योप्याधिकतयावर्त्तमानत्वयथः । वृक्षश्वथावनस्पत-
त्वमूर्वस्यमहाकेतुरिवस्थितइतिनिरूपणात् सर्ववृक्षेभ्योधिकोभवति तद्वदिति इदमार्याछंदः १ एवंमंगलंकृत्वाइदानींकथाप्र-
स्तावायसूतशौनकसंवादमवतारयति नैमिषइति अनिमिषक्षेत्रेअनिमिषः श्रीविष्णुः अलुप्तदृष्टित्वात् तस्यक्षेत्रे नैमिषारण्येऋष-
यः सहस्रसमाः संवत्सराः अनुष्ठानकालोयस्यतत्सहस्रसमंसत्रयज्ञमासत अकुर्वत किमर्थंस्वर्गायलोकायस्वर्गोगीयतइतिस्वर्गायो

नैमिषेनिमिषक्षेत्रेऋषयःशौनकादयः सत्रंस्वर्गायलोकायसहस्रसममासत २ तएकदातुमुनयःप्रातर्हुतहु-
ताग्नयः सत्कृतंसूतमासीनंपप्रच्छुरिदमादरात् ३ ऋषयऊचुः कथितोभवतासम्यक्देवमार्गःसुखप्रदः इदा
नींश्रोतुमिच्छामोयममार्गंभयप्रदम् ४ हरिः सएवलोकः भक्तानांनिवासस्थानंतस्मैतत्प्राप्तयएवनतुस्वर्गार्थंतस्यविना

शित्वेनतुच्छफलत्वादित्यर्थः २ प्रातःकालेहुताएवहुताःअग्नयोयैस्ते मुनयःदानमानादिभिः सत्कृतंसिंहासनेचासीनंसूतं इदं-
वक्ष्यमाणंआदरात् पप्रच्छुः ३ ऋषिभिस्तुअस्मिन्प्रथमस्तवग्रंथेनिरूपितस्यसद्गतिदुर्गतिप्रदस्यधर्माधर्मस्यएकएवप्रश्नःकृतोभवतिक-
थितइतिद्वाभ्यांभवतासर्वज्ञेनसम्यक् तैर्विरभिसंभवतितीक्षुत्युक्तोविशिष्टदेवमार्गःकथितः बहुभिःपुराणैर्निरूपितः इदानीमिति ५

तथाचसंसारदुःखादीन्यपिश्रोतुमिच्छामइतिपूर्वेणैवसंबंधः किंतत्क्लेशक्षयसाधनंतैः संसारदुःखैर्यः क्लेशस्तस्यक्षयसाधनंचसंसारदुःखा
नांक्लेशस्यक्षयः केनसाधनेनभवतीत्यपिश्रोतुमिच्छामइत्यर्थः किंचार्थः ५ अत्रोत्तरंश्रीभगवद्गरुडसंवादेन सूतउवाच शृणुध्वमिति स॰

तथासंसारदुःखानितत्क्लेशक्षयसाधनम् ऐहिकामुष्मिकान्क्लेशान्यथावद्वक्तुमर्हसि ५ सूतउवाच शृणु
ध्वंभोविवक्ष्यामियममार्गंसुदुर्गमम् सुखदंपुण्यशीलानांपापिनांदुःखदायकम् ६ यथाश्रीविष्णुनाप्रोक्तंवैनते
यायपृच्छते तथैवकथयिष्यामिसंदेहच्छेदनायवः ७ कदाचित्सुखमासीनंवैकुंठेश्रीहरिंगुरुम् विनयावनतोभू
त्वापप्रच्छविनतासुतः ८ गरुडउवाच भक्तिमार्गोबहुविधःकथितोभवतामम तथाचकथितादेवभक्तानां
गतिरुत्तमा ९ अधुनाश्रोतुमिच्छामियममार्गंभयंकरम् त्वद्भक्तिविमुखानांचतत्रैवगमनंश्रुतम् १०

सुखदंपूर्वादिमार्गंदुःखदायकं दक्षिणमार्गमित्यग्रेवक्ष्यति ६ भगवद्वाक्यस्यातिप्रामाण्यात्संदेहोनकर्त्तव्यइतिभावः ७ विनयेनअवनतो
नम्रः ८ उत्तमागतिःसद्योमुक्तिः क्रममुक्तिश्चेति ९ श्रुतंसर्वशास्त्रेषु स्मृतमितिपाठेमुनिभिः कथितम् १० ॥ ॥

हरिस्मरणात्सुलभोमोक्षः अतस्तद्रहितानानुशोचन्नाह सुगमं पठनेकठिनंनभवति ११ अतस्त्वमभजतांपापिनाम् १२ अत्रोत्तरंसमा
सव्यासाभ्यांश्रीभगवानुवाच षड्भिरध्यायैः वक्ष्येहमित्यादिनाचपुनः येनमार्गेणयेपापिनः नरकेयांति तानपिवक्ष्यामीत्यन्वयः १३ येहि-
पापरता इत्यादिपदानांपततिनरकेइतितृतीयेनसंबंधः पापरतानिषिद्धाचरणोत्सुकाः दयाधर्मेतिदयानाम प्रत्युपकारापेक्षारहितसर्व

सुगमंभगवन्नामजिह्वाचवशवर्तिनी तथापिनरकंयांतिधिग्धिगस्तुनराधमान् ११ अतोमेभगवन्ब्रूहिपापि-
नांयागतिर्भवेत् यममार्गस्यदुःखानियथातेप्राप्नुवंतिवै १२ श्रीभगवानुवाच वक्ष्येहंशृणुपक्षींद्रयम-
मार्गंचयेनये नरकेपापिनोयांतिशृण्वतामपिभीतिदम् १३ येहिपापरतास्तार्क्ष्यदयाधर्मविवर्जिताः दुष्टसंगाश्चस
च्छास्त्रसत्संगतिपराङ्मुखाः १४ आत्मसंभाविताःस्तब्धाधनमानमदान्विताः आसुरंभावमापन्नादैवीसंपद्विवर्जिताः
१५

भूतहितानुचिंतनताधर्मोभगवद्धर्मः वर्णाश्रमविहितोवादुष्टानांसंगोयेषांते तथासच्छास्त्रादौपराङ्मुखाश्च १४ आत्मनिस्वस्मिन्नेव
संभाविताः प्रतिष्ठितावयमितिमन्यमानाः अतएवस्तब्धाअनम्राः पूज्यानपिननमंतीत्यर्थः धनेनयोमानः मदश्चतेन आसुरंभावंदंभोदर्पो
भिमानश्चेत्यादिभगवतोक्तः दैवीसंपदभयंसत्वसंशुद्धिरित्यादिचगीतायांप्रोक्ता १५

मोहमये
एवंभूतायत्प्राप्नुवंतितत् शृणुअनेकेति अनेकेषुपरदारपरद्रव्यहरणात्मकेषुमनोरथेषुप्रवृत्तंचित्तं अनेकचित्तं तेनविभ्रांताविक्षिप्ताः मोहमये जालेनसमावृताः मत्स्याइवसूत्रमयेन जालेननियंत्रिताः एवंकामभोगेषुप्रसक्ताः अशुचौनरकेपतंति १६ ज्ञानशीलास्तुमोक्षंयांति पापशीलानामेवयमयातनाभवंतीत्याह येइति १७ ऐहिकं अस्मिंल्लोकेभोग्यम् ततऐहिकदुःखभोगानंतरम् १८ पापशीलानांयमयातनांविवक्षुः

अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमावृताः प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेऽशुचौ १६ येनराज्ञानशीलाश्चतेयांतिप-
रमांगतिम् पापशीलानरायांतिदुःखेनयमयातनाम् १७ पापिनामैहिकंदुःखंयथाभवतितच्छृणु ततस्तेमरणंप्रा
प्ययथागच्छंतियातनाम् १८ सुकृतंदुष्कृतंवापिभुक्त्वापूर्वंयथार्जितम् कर्मयोगात्तदातस्यकश्चिद्व्याधिःप्रजायते १९ आ
धिव्याधिसमायुक्तंजीविताशासमुत्सुकम् कालोबलीयानहिवदज्ञातःप्रतिपद्यते २० प्रथमंमुनिप्रश्नानुसारेणतस्यैहिकदुःखान्याह-

सुकृतमित्यादिदशभिः पूर्वंबाल्याद्यवस्थायांसुकृतंभुक्त्वातदावार्द्धक्येदुष्कृतकर्मयोगाद्व्याधिःस्यादित्यर्थः १९ आधिर्मरणभयान्मानसीव्यथाते नैवबहुवर्द्धमानोव्याधिश्चताभ्यांसम्यग्यातिव्याकुलतातयायुक्तम् तथापिजीवितस्यैव आशायांसमुत्सुकंभोगवासनयासाभिलाषंतंनरंकालः अहिर्मूषकमिव अज्ञातएवाभिपद्यते तथाहि प्रमत्तमुच्चैरितिकृत्यचिंतयाप्ररूढलोभंविषयेषुलालसम् त्वमप्रमत्तःसहसाभिपद्यसे क्षुल्लेलिहानो हिरिवाखुमंतकइति २०

तत्राप्यंतकालेपिनजातः कदर्युभिर्वेदोयस्यस्वयंभृतैः स्वयंपालितैः पुत्रकलत्रादिभिर्भ्रियमाणःपुष्यमाणःसन्मरणोन्मुखोभवति२१ पापिनामेव अव-
ज्ञाभवतिनतुसुकृतिनामित्याह आस्तइति अवमत्या अवज्ञयाउपन्यस्तंसमीपेप्रक्षिप्तं आहारंगृहपालःश्वाइवाहरन् भुंजानआस्ते आम-
यावीरोगी २२ कफेनसंरुद्धानाड्योमार्गभूतायस्य तेनउत्क्रमताप्राणवायुनाविवृत्तनेत्रः कासश्वासाभ्यांकृतःआयासोयस्य कंठेघुरघुरइतिश

तत्राप्यजातनिर्वेदोभ्रियमाणःस्वयंभृतैः जरयोपात्तवैरूप्योमरणाऽभिमुखोगृहे २१ आस्तेवमत्योपन्यस्तंगृहपालइ-
वाहरन् आमयाव्यप्रदीप्ताग्निरल्पाहारोल्पचेष्टितः २२ वायुनोत्क्रमतोत्तारः कफसंरुद्धनाडिकः कासश्वास
कृतायासःकंठेघुरघुरायते २३ शयानःपरिशोचद्भिःपरिवीतःस्वबंधुभिः वाच्यमानोऽपिनब्रूतेकालपाशवशंगतः
२४ एवंकुटुंबभरणेव्यापृतात्माजितेंद्रियः म्रियतेरुदतांस्वानामुरुवेदनयास्तधीः २५

ब्दंकरोति २३ परिवीतः परिवेष्टितःवाच्यमानोऽपिबंधोतातेत्याहूयमानोपि २४ एवंव्यापृतात्मा आसक्तचित्तः उरुवेदनयास्तधीः
शतवृश्चिकयुगपद्दशनसदृशयापीडयानष्टमतिः मूर्छितःसन् रुदतांरोदनंकुर्वतांस्वानांबंधूनांमध्येम्रियतेमरणंप्राप्नोति २५ ७

अंत क्षणे अंतसमये दैवी देवानामिव दिव्यदृष्टिः यया दृष्ट्या यमदूतानां प्रत्यक्षदर्शनं भवतीत्यर्थः पुनर्यया सर्वं इहलोक परलोक रूपं जगत् एकीभूतं स्वसंनिधौ संलग्नमिव प्रजायते अत आश्चर्यदर्शनान्न किंचिद्वक्तुमिच्छतीत्यर्थः २६ समीपगतैर्याम्यैः हेतुभूतैर्यमदूतैः कृत्वा प्राणाः स्व-

तस्मिन्नंतक्षणे तार्क्ष्य दैवी दृष्टिः प्रजायते एकीभूतं जगत्सर्वं न किंचिद्वक्तुमीहते २६ विकलेंद्रियसंघाते चैतन्ये ज-
डतां गते प्रचलंति ततः प्राणा याम्यैर्निकटवर्त्तिभिः २७ स्वस्थानाच्चलिते श्वासे कल्पाख्यो ह्यातुरक्षणः शतवृश्चि-
कदष्टस्य या पीडा सानुभूयते २८ फेनमुद्गिरते सोथ मुखं लालाकुलं भवेत् अधोद्वारेण गच्छंति पापिनां प्राणवायवः
२९ यमदूतौ तदा प्राप्तौ भीमौ सरभसेक्षणौ पाशदंडधरौ नग्नौ दंतैः कटकटायतौ ३० ऊर्ध्वकेशौ काककृष्णौ वक्रतु-
डौ नखायुधौ स दृष्ट्वा त्रस्तहृदयः शकृन्मूत्रं विमुंचति ३१

स्थानात्प्रचलंति आतुरस्य म्रियमाणस्य पापिनः क्षणोपि कल्पाख्यः महत्त्व एतया कल्पसदृशः शतवृश्चिकैर्दष्टस्य पुरुषस्य या पीडा भवति सा एव तेनानुभूयते २८ अथ फेनमुद्गिरते कफं वमति २९ तदा प्राणप्रयाणे प्राप्तौ सरभसं सक्रोधं ईक्षणं ययोः ३० तौ दूतौ दृष्ट्वा शकृन्मलं मुंचति ३१

पुरुषोजीवः अंगुष्ठमात्रइतिइदंकंठस्थानेषोडशदलकमलेध्यानस्वरूपंभवति नत्वंगुष्ठमात्रंजीवस्वरूपंसर्वशरीरव्यापकत्वात् अतोत्रहृ
दयाकाशेप्रतिष्ठितंतत्तत्प्रमाणं पुर्यष्टकवेष्टितंसूक्ष्मशरीरवंतं प्रादेशमात्रंपुरुषंवसंतमितिवज्ज्ञातव्यम् ३२ एवंऐहिकदुःखंनिरूप्यइदानीं
परलोकदुःखंनिरूपयति यातनादेहइति यातनाभोगायप्रारब्धकर्मणास्वभवदुत्थिते यथाभगवताश्रीकृष्णेनविनष्टशरीरमपिगुरोःपुत्रंतत्स दा

अंगुष्ठमात्रःपुरुषोहाहाकुर्वन्कलेवरात् तदैवग्रह्यतेदूतैर्याम्यैःपश्यन्स्वकंगृहम् ३२ यातनादेहआवृत्यपाशैर्ब-
ध्वागलेबलात् नयंतोदीर्घमध्वानंदंड्यंराजभटायथा ३३ तस्यैवंनीयमानस्यदूताःसंतर्जयंतिच प्रवदंतिभयं
तीव्रंनरकाणांपुनःपुनः ३४ शीघ्रंप्रचलदुष्टात्मन्यास्यसित्वंयमालयम् कुंभीपाकादिनरकांस्त्वांनयावोद्यमाचिर-
म् ३५ एवंवाचस्तदाशृंण्वन्बंधूनांरुदितंतथा उच्चैर्हाहेतिविलपन्ताड्यतेयमकिंकरैः ३६

शमेवयमलोकादानीयगुरवे
दत्तमितिवत्स्वसदृशेशरीरेआवृत्यनिरुध्य तौदूतौनयतःगृहीत्वागच्छतःअन्यथाकेवलस्यैवतस्यसप्तदशावयवलिंगशरीरात्मकस्यपाशैर्गले
बंधनायोगात् अवयवास्तुज्ञानेंद्रियपंचकंप्राणपंचकंबुद्धिमनसीचेतिइदमेवकर्तृत्वभोक्तृत्वाद्यभिमानेनइहलोकपरलोकगामीव्यवहारिकोजीव
इत्युच्यते इतिदंड्यंसापराधं ३३ ३४ ३५ ३६

तयोर्दूतयोस्तर्जनैस्ताडनैर्निर्भिन्नंविदीर्णंहृदयंयस्यसः स्वमघंपापंस्मरन्नार्त्तःसन्चलतीतिद्वितीयेनान्वयः ३७ क्षुत्तृड्भ्यांपरितोव्याप्तः त
प्ता वालुकायस्मिन् निर्गतआश्रमोविश्रामस्थानमुदकंचयस्मिन्तस्मिन् पथिक्षुधादिभिश्चलितुमशक्तोपिकशयाताडितएवकृच्छ्रेणचलति ३८

तयोर्निर्भिन्नहृदयस्तर्जनैर्जातवेपथुः पथिश्वभिर्भक्ष्यमाणआर्त्तोघंस्वमनुस्मरन् ३७ क्षुत्तृट्परीतोऽर्कदवानला
निलैःसंतप्यमानःपथितप्तवालुके कृच्छ्रेणपृष्ठेकशयाचताडितश्चलत्यशक्तोपिनिराश्रमोदके ३८ तत्रतत्रपतन्श्रां
तोमूर्च्छितःपुनरुत्थितः यथापापीयसानीतस्तमसायमसादनम् ३९ त्रिभिर्मुहूर्तैर्द्वाभ्यांवानीयतेतत्रमानवः प्रदर्श
यंतिदूतास्ताघोरनरकयातनाः ४० मुहूर्तमात्रात्त्वरितंयमंवीक्ष्यभयंपुमान् यमाज्ञयासमंदूतैःपुनरायातिखेचरः ४१
आगम्यवासनाबद्धोदेहमिच्छन्यमानुगैः धृतःपाशेनरुदतिक्षुत्तृड्भ्यांपरिपीडितः ४२

अशक्तत्वमेवाह तत्रेति तमसातमोरूपेणयथायमस्यसादनंगृहंप्रतिनीतोभवति ३९ पापाधिक्येद्वाभ्याम् ४० भयंयातनाम् पुनःस्वगृ-
हंप्रति त्वरितंशीघ्रंदूतैःसहैवखेचरःसन्नाकाशमार्गादेवायातीत्यर्थः ४१ देहंप्रतिप्रवेष्टुमिच्छन् ४२ ॐ ॐ

दत्तमृत्युस्थानादिषुकृतादिभिः ४३ ननुभुंक्तेपिंडेकथंतृप्तिर्नायातीतिचेत्तत्राह पापिनामिति नोपतिष्ठंति तृप्तिंनजनयंति पिंडदानंवर्ष-
पर्यंतंभुंजंति तथापि ४४ ननुकृतान्यपिपिंडदानादीनियदिपापिनांनोपतिष्ठंति तदाकिमनेनपिंडदानेनकृतमप्यकृतंसममेवेतिचेदकृते
नतुप्रेतरूपाभवंतीत्याह भवंतीति ४५ किंच प्रायश्चित्तरूपयमयातनाभोगेनैवपापक्षयेसतिमनुष्यदेहंलभतेनान्यथेत्याह नेति तथा

भुंक्तेपिंडंकृतैर्दत्तंदानंचातुरकालिकम् तथापिनास्तिकस्तार्क्ष्यतृप्तिंयातिनपातकी ४३ पापिनांनोपतिष्ठंति
दानंश्राद्धंजलांजलिः अतःक्षुद्व्याकुलायांतिपिंडदानभुजोपिते ४४ भवंतिप्रेतरूपास्तेपिंडदानविवर्जिताः
आकल्पंनिर्जनारण्येभ्रमंतिबहुदुःखिताः ४५ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि अभुक्त्वायातनांजंतुर्मा
नुष्यंलभतेनहि ४६ अतोदद्यात्सुतःपिंडान्दिनेषुदशसुद्विज प्रत्यहंतेविभज्यंतेचतुर्भागैःखगोत्तम ४७

हिचवक्ष्यति एवंदुष्कर्मकर्त्ताहिभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् मानुष्यंलभतेतार्क्ष्यसमीभूतेशुभाशुभेइति अतोमनुष्यजन्मनिसंचितसुकृ
तकर्मोदयवशात् कदाचित्सद्गतिरपिभविष्यतीति तस्मादकरणादल्पमपिविहिताचरणमेवयुक्तमितिभावः ॥४७ ७ ५

नर्देवाह सप्रेतःऽपजीवति भक्षति ४८ पिंडंपिंडजशरीरंनिष्पन्नः पिंडैरुत्पन्नोदेहोयस्यसजंतुर्जीवः बलंमार्गगमनसामर्थ्यम् ४९ येन

भगद्वयंतुदेहस्यपुष्टिदंभूतपंचके तृतीयंयमदूतानांचतुर्थंसोपिजीवति ४८ अहोरात्रैश्चनवभिःप्रेतःपिंडम-
वाप्नुयात् जंतुर्निष्पन्नदेहश्चदशमेबलमाप्नुयात् ४९ दग्धेदेहेपुनर्देहःपिंडैरुत्पद्यतेखग हस्तमात्रःपुमान्ये
नपथिभुंक्तेशुभाशुभम् ५० प्रथमेहनियःपिंडस्तेनमूर्द्धाप्रजायते ग्रीवास्कंधौद्वितीयेनतृतीयाद्धृदयंभवेत् ५१
चतुर्थेनभवेत्पृष्ठंपंचमान्नाभिरेवच षष्ठेनचकटीगुह्यंसप्तमात्सक्थिनीभवेत् ५२ जानुपादौतथाद्वाभ्यांदशमेन्हि-
क्षुधातृषा ५३ पिंडजंदेहमाश्रित्यक्षुधाविष्टस्तृषार्दितः एकादशंद्वादशंचप्रेतोभुंक्तेदिनद्वयम् ५४ त्रयोद-
शेह्निप्रेतोयंत्रितोयमकिंकरैः तस्मिन्मार्गेव्रजत्येकोगृहीतइवमर्कटः ५५ षडशीतिसहस्राणियोजनानांप्रमाण
तः यममार्गस्यविस्तारोविनावैतरणींखग ५६

पिंडजदेहेनपथियममार्गे शुभेषुपुण्यफलेषु अशुभंपापफलमेवभुंक्ते ५० पिंडजदेहोत्पत्तिप्रकारमाह प्रथमेहनीतिसार्द्धद्वाभ्याम् ५१ ५२ ५३
५४ ५५ ५६

५७ ५८ षोडशपुरनामान्याह सौम्यमित्यादि धर्मभवनं धार्मिकैर्लभ्यं वक्ष्यमाणं दिव्यसभासहितम् याम्यं पापिभिर्लभ्यं यमयातनाकृ

१-

अहन्यहनि वै प्रेतो योजनानां शतद्वयम् चत्वारिंशत्तथा सप्त दिवारात्रेण गच्छति ५७ अतीत्य क्रमशो मार्गे पुराणी
मानि षोडश प्रयाति धर्मराजस्य भवनं पातकी जनः ५८ सौम्यं सौरिपुरं नगेंद्रभवनं गंधर्वशैलागमौ क्रौंचं क्रूरपुरं
विचित्रभवनं बह्वापदं दुःखदम् नानाक्रंदपुरं सुतप्तभवनं रौद्रं पयोवर्षणं शीलाढ्यं बहुभीति धर्मभवनं याम्यं पुरं
चाग्रतः ५९ याम्यपाशैर्धृतः पापी हाहेति प्ररुदन्पथि स्वगृहं तु परित्यज्य पुरं याम्यमनुव्रजेत् ६०
इति श्रीसारोद्धारे गरुडपुराणे पापिनां ऐहिकामुष्मिक दुःखनिरूपणं नाम प्रथमोऽध्यायः १ गरुड उवाच
कीदृशो यमलोकस्य पंथा भवति दुःखदः यत्र यांति यथा पापास्तन्मे कथय केशव १ ७ ७ ७

पं चकार इत्येव भेदज्ञापनार्थः न तु अग्रतः षोडशपुरेभ्य अग्रे भवतीति ५९ ६० इति टीकायां प्रथमोऽध्यायः १ ऐहिकामुष्मि
कं दुःखं श्रुत्वा संक्षेपतोऽधुना तदेव विस्तरात् श्रोतुं गरुडः परिपृच्छति कीदृश इति १ ७ ७ ७ ७

आमुष्मिकंसमासेन प्रोक्तंदुःखंनदेवहि द्वितीयेपुनरध्यायेविस्तरेणाहमाधवः २ यममार्गस्यदुःखप्रदत्वमेवाह वृक्षछायेत्यादिवैतर

श्रीभगवानुवाच यममार्गंमहद्दुःखप्रदंतेकथयाम्यहम् ममभक्तोऽपितच्छ्रुत्वात्वंभविष्यसिकंपितः २ वृक्ष
च्छायानतत्रास्तियत्रविश्रमतेनरः यस्मिन्मार्गेनचान्नाद्यंयेनप्राणान्समुद्धरेत् ३नजलंदृश्यतेक्वापितृषितोतीव-
यःपिबेत् तपंतेद्वादशादित्याप्रलयांतेयथाखग ४ तस्मिन्गच्छतिपापात्माशीतवातेनपीडितः कंटकैर्विध्यतेक्वा-
पिक्वचित्सर्पैर्महाविषैः ५ सिंहैर्व्याघ्रैःश्वभिर्घोरैर्भक्ष्यतेक्वापिपापकृत् वृश्चिकैर्दश्यतेक्वापिक्वचिद्दह्यतिवन्हि-
ना ६ ततःक्वचिन्महाघोरमसिपत्रवनंमहत् योजनानांसहस्रेद्वेविस्तरायामतःस्मृतम् ७ काकोलूकवटगृध्र-
सरघादंशसंकुलम् सदावाग्निचतत्पत्रैश्छिन्नभिन्नःप्रजायते ८ क्वचित्पतत्यंधकूपेविकटात्पर्वतात्क्वचित् गच्छते
क्षुरधारासुशंकुनासुपरिक्वचित् ९ स्खलंत्यंधेतमस्युग्रेजलेनिपततिक्वचित् क्वचित्पंकेजलौकाढ्येक्वचित्संतप्त-
कर्दमे १०

णीनिरूपणांतम् ३ ४ ५ ६ ७ सरघा मधुमक्षिका ८ ९ १० ७ ७ ७

११ १२ क्षारंभस्म महानिम्नानिमहद्गर्तानिवप्रप्ररोहणंउच्चप्रदेशारोहणम् १३ तत्रकंदरेदुःखारोहादुःखेनारोढुमशक्या १४ साद्दृष्टासन्

संतप्तवालुकाकीर्णेध्मातताम्रमयेक्वचित् क्वचिदंगारराशौचंमहाधूमाकुलेक्वचित ११ क्वचिदंगारवृष्टिश्चशिलावृ-
ष्टिःसवज्रका रक्तवृष्टिःशस्त्रवृष्टिःक्वचिदुष्णांबुवर्षणम् १२ क्षारकर्दमवृष्टिश्चमहानिम्नानिचक्वचित् वप्रप्ररो
हणंक्वापिकंदरेषुप्रवेशनम् १३ गाढांधकारस्तत्रास्तिदुःखारोहाशिलाक्वचित् पूयशोणितपूर्णाश्चविष्ठापूर्णान्हृदाः
क्वचित् १४ मार्गमध्यवहात्युग्राघोरावैतरणीनदी साद्दृष्टादुःखदाकिंवायस्यावार्त्ताभयावहा १५ शतयोज-
नविस्तीर्णापूयशोणितवाहिनी अस्थिवृंदतटादुर्गामांसशोणितकर्दमा १६ अगाधादुस्तरापापैःकेशशैवालदुर्ग-
मा महाग्रहस्माकीर्णाघोरपक्षिशतैर्वृता १७ आगतंपापिनंदृष्ट्वाज्वालाधूमसमाकुला क्वथ्यतेसानदीताक्ष्र्यकटा
हांतर्घृतंयथा १८ कृमिभिःसंकुलाघोरैःसूचीवक्त्रैःसमंततः वज्रतुंडैर्महागृध्रैर्वायसैःपरिवारिता १९

तीदुःखदाभवतीकिंवाच्यम् १५ तामेवनिरूपयति शतयोजनेत्येकादशभिः १६ १७ १८ १९ ५ ५

२० २१ २२ २३ २४ २५ २६ एवंउक्तप्रकारेणबहुविधाक्लेशायस्मिन्इतिकीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदइतिप्रथमप्रश्नं

शिशुमारैश्चमकरैर्जलूकामत्स्यकच्छपैः अन्यैर्जलस्थजीवैश्चपूरितामांसभेदकैः २० पतितास्तत्प्रवाहेचक्रंदंति

बहुपापिनः हाभ्रातःपुत्रताततितिप्रलपंतिमुहुर्मुहुः २१ क्षुधितास्तृषिताःपापापिबंतिकिलशोणितम् सासरिद्धु-

धिरापूरंवहंतीफेणितंबहु २२ महाघोरातिगर्जंतीदुर्निरीक्ष्याभयावहा तस्यादर्शनमात्रेणपापाःस्युर्गतचेतनाः २३

बहुवृश्चिकसंकीर्णासेविताकृष्णपन्नगैः तन्मध्येपतितानांचत्राताकोपिनविद्यते २४ आवर्त्तशतसाहस्रैःपाताले-

यांतिपापिनः क्षणंतिष्ठंतिपातालेक्षणादुपरिवर्त्तिनः २५ पापिनांपतनायैवनिर्मितासानदीखग नपारंदृश्यतेतस्या-

दुस्तराबहुदुःखदा २६ एवंबहुविधक्लेशेयममार्गेतिदुःखदे क्रोशंतश्चरुदंतश्चदुःखितायांतिपापिनः २७

पाशेनयंत्रिताःकेचित्कृष्यमाणास्तथांकुशैः शस्त्राग्रैःपृष्ठतःप्रोतैर्नीयमानाश्चपापिनः २८ नासाग्रपाशकृष्टाश्च-

कर्णपाशैस्तथापरे कालपाशैःकृष्यमाणाःकाकैःकृष्यास्तथापरे २९ समाधाय यत्रयांति यथापापाइतिद्वितीयस्योत्तर

माह यावदध्यायसमाप्ति एवमिति २७ शस्त्राणांकुंतत्रिशूलादीनांपृष्ठतःप्रोतैरग्रैः २८ नासाग्रेप्युक्तवत् २९

अयोभारचयंलोहभारसमूहम् ३० ३१ ३२ ३३ ३४ अनुतापमेवाह मयेतिसप्तभिः देहोयस्यास्तीतिदेहीस्थूलसूक्ष्मदेहा
भिमानिन्जीवइत्यनुतापात्स्वयमेवात्मानंसंबोध्याह मयास्थूलदेहेनदानंनदत्तंनहुतंचेति अतस्त्वयाकर्तृत्वाभिमानिनाकृतंयद्विगर्हितं

ग्रीवाबाहुषुपादेषुबद्धाःपृष्ठेचशृंखलैः अयोभारचयंकेचिद्वहंतःपथियांतिते ३० यमदूतैर्महाघोरैस्ताड्य-
मानाश्चमुद्गरैः वमंतोरुधिरंवक्त्रात्तदेवाश्नंतितेपुनः ३१ शोचंतःस्वानिकर्माणिग्लानिंगच्छंतिजंतवः अतीवदुः
खसंपन्नाःप्रयांतियममंदिरम् ३२ तथाचसव्रजन्मार्गेपुत्रपौत्रइतिब्रुवन् हाहेतिप्ररुदन्नित्यमनुतप्यतिमंद-
धीः ३३ महतापुण्ययोगेनमानुषंजन्मलभ्यते तत्प्राप्यनकृतोधर्मःकीदृशंहिमयाकृतम् ३४ मयानदत्तंनहुतं
हुताशनेतपोनतप्तंत्रिदशानपूजिताः नतीर्थसेवाविहिताविधानतोदेहिन्कचिन्निस्तरयत्त्वयोकृतम् ३५

त्यागरूपंकर्म तत्वमेव निस्तर भोक्तृत्वाभिमानिनातत्फलंभुंक्ष्वेत्यर्थः अर्न्त्वयेति लोकोक्त्यापरत्वापरत्वनिर्देशः पौनःपुन्यंचेति ३५ ७

3738

गोविप्राणांवृत्तिराजीविका तदर्थं अणुस्स्वल्पमपिधनादिकंनअकारि नकृतंमयेति ३७ नित्यदानं अन्नादिकंगवाह्निकं एकस्यागोरेकाह-
र्तृप्तिजनकंतृणादि तथाह्निकमितिपाठे आह्निकंस्नानंसंध्यांजपंहोमंस्वाध्यायंदेवतार्चनमितिश्रुत्युक्तम् आवश्यकंकर्म किंच वेदशास्त्रा

नपूजितात्रिप्रगणाःसुरापगानचाश्रिताःसत्पुरुषानसेविताः परोपकारानकृताःकदाचनदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्व-
याकृतम् ३६ जलाशयोनैवकृतोहिनिर्जलेमनुष्यहेतोःपशुपक्षिहेतवे गोविप्रवृत्त्यर्थमकारिनाण्वपिदेहिन्क्वचि-
न्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ३७ ननित्यदानंनगवाह्निकंकृतंनवेदशास्त्रार्थवचःप्रमाणितं श्रुतंपुराणंनचपूजितो-
ज्ञोदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ३८ भर्तुर्मयानैवकृतंहितंवचःपतिव्रतंनैवकदापिपालितम् नगौरवंक्का-
पिकृतंगुरूचितंदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ३९ नधर्मबुद्ध्यापतिरेवसेवितोवह्निप्रवेशोनकृतोमृतेपतौ वै-
धव्यमासाद्यतपोनसेवितंदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ४०

णामर्थं अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभमित्यादियथार्थंवचःन-
प्रमाणितं नास्तिकतयाप्रमाणंनकृतंज्ञस्तत्त्वज्ञः ३८ हितंममैवसुखदंभर्तुर्वचः गुरूणांश्वश्र्वादीनांउचितंगौरवंचरणसेवादिकंक्कापिकदाचिद
पिनकृतम् ३९ पतिसेवनमेवस्त्रीणांपरमोधर्मइतिबुद्ध्यापतिर्नैवसेवितः किंतुदांभिकामुंडाःसेविताः ४०

तपःसेवनमेवाह मासोपवासैरिति बहुदुःखानांवैधव्यपराधीनतादीनांपूर्वजन्मनिकृतैर्वैककर्मभिर्निषिद्धाचरणैः मयाजीवेननारीशरीरं-
लब्धमित्यत्रस्थूलशरीराभिप्रायेणजीवस्योक्तिः किंच सूक्ष्मशरीराभिमानवतिजीवेतुवासनानुसारेणैवपुरंजनवन्नरनारीत्वं नतुवास्तवमिति

मासोपवासैर्नविशोषितंमयाचांद्रायणैर्वानियमैःसविस्तरैः नारीशरीरंबहुदुःखभाजनंलब्धंमयापूर्वकृतैर्विकर्म-
भिः ४१ एवंविलप्यबहुशोसंस्मरन्पूर्वदैहिकम् मानुषत्वंममकुतइतिक्रोशन्प्रसर्पति ४२ दशसप्तदिनान्येकोवा
युवेगेनगच्छति अष्टादशेदिनेतार्क्ष्यप्रेतःसौम्यपुरंव्रजेत् ४३ तस्मिन्पुरवरेरम्येप्रेतानांचगणोमहान् पुष्पभ-
द्रानदीतत्रन्यग्रोधःप्रियदर्शनः ४४ पुरेतत्रसविश्रामंप्राप्यतेयमकिंकरैः दारापुत्रादिकंसौख्यंस्मरतेतत्रदुःखि-
तः ४५ धनानिभृत्यमात्राणिसर्वंशोचतिवैयदा तदाप्रेतांस्तुतत्रत्याःकिंकराश्चेदमब्रुवन् ४६ ७ ७

तदुक्तंश्रीरामस्वामिनातारांप्रति नस्त्रीपुमान्वाषंढोवाजीवःसर्वगतोव्ययः एकएवाद्वितीयोयमाकाशवदलेपकइति ४१ एवमनुतापंनि
रूप्यमार्गगमनंनिरूपयति एवमित्यादि नदीन्यग्रोधयोः संयोगादश्वपुरस्यसौम्यत्वंरम्यत्वंचेति अन्यत्रवृक्षच्छायानतत्रास्तिनजलं
दृश्यतेक्वचिदितिनिरूपणादेतद्विपरीतत्वम् ४३ ४४ ४५ तत्रत्याःसौम्यपुरवासिनः ४६ ७ ७ ७

चिरंयाहि वर्षपर्यंतंगच्छ ४७ हेपरलोकपांथ त्वंसंबलंसम्यगप्रतिहतंबलंयस्येति संबलोयमस्तस्यबलंपराक्रमंनोजानासि किंच अध्वगा
नांअध्वनियममार्गेयुष्मदादिभिःसहगच्छंतीत्यध्वगाः अस्मदादयोदूतास्तेषांबलंनोजानासि किंच संबलाययमार्थनोयतस्वेयथायमो

क्वधनंक्वसुताजायाक्वसुहृत्क्वचबांधवाः स्वकर्मोपार्जितंभोक्तामूढयाहिचिरंपथि ४७ जानासिसंबलबलंबलम-
ध्वगानांनोसंबलाययतसेपरलोकपांथ गंतव्यमस्तितवनिश्चितमेवतेनमार्गेणयत्रभवतिक्रयविक्रयोपि ४८
आबालख्यातमार्गोयंनैवमर्त्यश्रुतस्त्वया पुराणसंभवंवाक्यंकिंद्विजेभ्योपिनश्रुतम् ४९ एवमुक्तस्ततोदूतैस्ता-
ड्यमानश्चमुद्गरैः निपतन्नुत्पतन्धावन्पाशैराकृष्यतेबलात् ५० अत्रदत्तंसुतैःपौत्रैःस्नेहाद्वाकृपयाथवा मा-
सिकंपिंडमश्नातिततःसौरिपुरंव्रजेत् ५१ यातनांनददाति यथायत्नंनकरोषीतिसावज्ञवचनानि अत्रनोइत्यस्यदेहलीदीप
कन्यायेनसर्वत्रसंबंधः यत्रयस्मिन्मार्गेक्रयोविक्रयश्चापिनास्ति तेनगंतव्यमस्तीति ४८ बालानभिव्याप्येत्याबालं आबालैःख्यातः बाला
अपिजानंतीत्यर्थः सचासौमार्गश्चायंनश्रुतःकिम् ४९ ५० गृहात्त्रयोदशेहनिमार्गेव्रजति अष्टादशेहनिसौम्यपुरंप्राप्नोति अत्रसौम्यपुरेमा
सिकमश्नाति त्रैपक्षिकस्यचविश्रामाभावादकथितमपिभोजनंमार्गएवज्ञातव्यम् ५१

तत्रसौरिपुरेकालरूपधृक् कालोयमस्तद्रूपंधरतीतिविशेषणात् यमवज्जंगमस्यापिसौरित्वंसूरः सूर्यस्तस्यापत्यंसौरिस्तस्यपुरमतोऽस्यसौ
रिपुरंनाम ५२ ५३ नगेंद्रभवनंनगच्छंतितेनगाः वृक्षास्तेषांइंद्राउच्चतरतरवस्तेषांभवनंस्थानमतोऽस्यनगेंद्रभवनंनाम तदेवाह तत्रत

तत्रनाम्नास्तिराजावैजंगमःकालरूपधृक् तद्दृष्ट्वाभयभीतोऽसौविश्रामेकुरुतेमतिम् ५२ उदकंचान्नसंयुक्तंभु-
क्तेतत्रपुरेगतः त्रैपक्षिकेवैयद्दत्तंसतत्पुरमतिक्रमेत् ५३ ततोनगेंद्रभवनंप्रेतोयातित्वरान्वितः वनानित-
त्ररौद्राणिदृष्ट्वाक्रंदतिदुःखितः ५४ निर्घृणैःकृष्यमाणस्तुरुदतेचपुनःपुनः मासद्वयावसानेतुतत्पुरंव्यथितोव्र-
जेत् ५५ भुक्त्वापिंडजलंवस्त्रंदत्तंयद्बांधवैरिह कृष्यमाणःपुनःपाशैर्नीयतेऽग्रेचकिंकरैः ५६ मासेतृतीयेसं-
प्राप्तेप्राप्यगंधर्वपत्तनम् तृतीयमासिकंपिंडंतत्रभुक्त्वाप्रसर्पति ५७

त्पुरमार्गेमध्येचरौद्राणि असिपत्रवनानिदृष्ट्वाक्रंदतीति ५४ ५५ ५६ गंधर्वपत्तनंयथासूर्योदयेदृश्यते तथादूरादेवदृश्यमानंसमी
पगमनाददृश्यंभवतीतिहेतोः अस्यगंधर्वनगरंनाम ५७ ७ ७ ७ ७ ७

शैलानांपाषाणानांआगमंपतनंयस्मिन्इतिशैलागमंनाम ५८ क्रौंचंक्रुंचुहिंसायामितिधातोर्हिंसनेव्याप्तत्वादस्यक्रौंचपुरंनाम ५९ क्रू-
राणांनिर्दयानांपुरमिति ६० आप्यायितः किंचित्तृप्तः ६१ चित्रएवविचित्रः जयएवविजयइतिवत् तस्यविचित्रस्यभवनंमंदिरंयत्र

शैलागमंचतुर्थेचमासिप्राप्नोतिवैपुरम् पाषाणास्तत्रवर्षंतिप्रेतस्योपरिभूरिशः ५८ चतुर्थमासिकंपिंडंभुक्त्वा
किंचित्सुखीभवेत् ततोयातिपुरंप्रेतःक्रौंचंमासेथपंचमे ५९ हस्तदत्तंतदाभुंक्तेप्रेतःक्रौंचपुरेस्थितः यत्पंचमा-
सिकंपिंडंभुक्त्वाक्रूरपुरंव्रजेत् ६० सार्धकैःपंचभिर्मासैर्न्यूनषण्मासिकंभवेत् तत्रदत्तेनपिंडेनघटेनाप्यायितः-
स्थितः ६१ मुहूर्तार्द्धंतुविश्राम्यकंपमानःसुदुःखितः तत्पुरंतुपरित्यज्यतर्जितोयमकिंकरैः ६२ प्रयातिवि
त्रभवनंविचित्रोनामपार्थिवः यमस्यैवानुजोभ्रातायत्रराज्यंप्रशास्तिहि ६३ तंविलोक्यमहाकायंयदाभीतः
पलायते तदासंमुखआगत्यकेवर्त्ताइदमब्रुवन् ६४ वयंतेतर्तुकामायमहावैतरणींनदीम् नावमादायसंप्रा-
सायदितेपुण्यमीदृशम् ६५

यस्मिन्विचित्रभवने ६३ ६४ ईदृशंनौकारोहणयोग्यम् ६५ श्रीकृष्णपरमात्मनेप्रणामोस्तु ६५

तदेवाह दानमिति द्वाभ्याम् यात्वया मर्त्यलोके श्रुता साइयं तवाग्रे वर्त्तमाना यस्माद्वैतरणाद्गोदानात्तीर्यते तस्माद्धेतोर्वैतरणीति ६५
उपसर्पति समीपे आयास्यति अन्यथा गोदानं विना नेति हादेवेत्य दानान्निर्वेदवचनम् ६७ निमज्जति निमग्नो भवति ६८ निमज्जि

यनं वितरणं प्रोक्तं मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः इयं सा तीर्यते यस्मात्तस्माद्वैतरणी स्मृता ६६ यदि त्वया प्रदत्ता गौस्तदा-
नीमुपसर्पति नान्यथेति वचस्तेषां श्रुत्वा हा हा देव भाषते ६७ तं दृष्ट्वा कथ्यते सा तु तादृशी सेति क्रंदते अदत्तदा-
नः प्रपात्या तस्यामेव निमज्जति ६८ तन्मुखे कंटकं दत्त्वा दूतैराकाशसंस्थितैः बडिशेन यथा मत्स्यस्तथा पारं प्र-
णीयते ६९ षाण्मासिकं च यत्पिंडं तत्र भुक्त्वा प्रसर्पति मार्गे स विलपन्याति बुभुक्षापीडितो भृशम् ७० सप्तमे
मासिके प्राप्ते पुरं बह्वापदं व्रजेत् तत्र भुंक्ते प्रदत्तं यत्सप्तमे मासि पुत्रकैः ७१ तत्पुरं तु व्यतिक्रम्य दुःखदं पुरमृच्छ-
ति महद्दुःखमवाप्नोति खे गच्छन् खेचरेश्वर ७२

स्वपारप्राप्तिप्रकारमाह तन्मुख इति बडिशं मत्स्यवेधनम् ६९ षाण्मासिकं पिंडं-
भुक्त्वापि बुभुक्षापीडितः इत्यत्रापि तथापि नास्ति कस्तारयंस्तृप्तिं याति न पातकी पापिनां नोपतिष्ठंति दाने श्राद्धं जलांजलिरिति पूर्ववज्ज्ञातव्य
म् ७० बहवि आपदः यस्मिंस्तद्बह्वापदं नाम ७१ खे क्वचिन्निरालंबमार्गे खगवद्गच्छन् महद्दुःखं प्राप्नोति अतोऽस्य दुःखदं नाम ७२

नानागणाः क्रंदंतियस्मिन्निति नानाक्रंदंनाम ७३ नानाप्रकारैराक्रंदंतिचतेगणाश्च तानतिदारुणान् दृष्ट्वास्वयमप्यतिदुःखितः सन् आक्रंदति ७४ पतितोदावाग्निनाउपर्य्यंगारवृष्ट्याचस्रष्टु अतितप्तंचतद्वनंचेतितप्तभवनंनाम ७५ रौद्राणांभयंकराणां पुरमितिरौद्रपुरं

मास्यष्टमेप्रदत्तंयत्पिंडंभुक्त्वाप्रसर्पति नवमेमासिकंपूर्णेनानाक्रंदपुरंव्रजेत् ७३ नानाक्रंदगणान्दृष्ट्वाक्रंदमानान् सुदारुणान् स्वयंचशून्यहृदयःसमाक्रंदतिदुःखितः ७४ विहायतत्पुरंप्रेतस्तर्ज्जितोयमकिंकरैः तप्तभवनं गच्छेद्दशमेमासिकृच्छ्रतः ७५ पिंडदानंजलंतत्रभुक्त्वापिनसुखीभवेत् मासिचैकादशेपूर्णेपुरंरौद्रंसगच्छति ७६ दशैकमासिकंतत्रभुंक्तेदत्तंसुतादिभिः सार्द्धेचैकादशेमासि पयोवर्षणमृच्छति ७७ मेघास्तत्रप्रवर्षंति प्रेतानांदुःखदायकाः न्यूनाब्दिकंचयच्छ्राद्धंतत्रभुंक्तेसदुःखितः ७८ संपूर्णेतुततोवर्षेशीताढ्यंनगरंव्रजेत् हिमाच्छतगुणंतत्रमहाशीतंपतत्यपि ७९ शीतार्तःक्षुधितःसोऽपिवीक्षतेहिदिशोदश तिष्ठतेबांधवःकोपियो- मेदुःखंव्यपोहति ८०

नाम ७६ पयसांसंततजलानांवर्षणंवृष्टिर्यस्मिन्निति पयोवर्षणंनामपुरमृच्छति कृच्छ्रगताभितिगच्छतीत्यर्थः ७७ ७८ हिमादपिशतगुणेनशीतेनाढ्यंयुक्तंभवतीतिशीताढ्यंनाम ७९ व्यपोहति दूरीकरोति ८० ५ ५

तादृशंयादृशेन एतद्दुःखंयाति ८१ यमपुरयातनासान्निध्याद्बहुप्रकारंभीतेर्भयंयस्मिन्निति बहुभीतिपुरंनाम तस्मिन्नेवहस्तमात्रं
पिंडजंदेहंत्यजति ८२ वायुरित्युपलक्षणंवाय्वादिसप्तदशतत्वात्मकलिंगशरीराभिमानीजीवः यातनादेहंप्रारब्धकर्मभोगायस्वप्रवृद्ध-

किंकरास्तेवदंत्यत्रकृतंपुण्यंहितादृशम् भुक्त्वाचवार्षिकंपिंडंधैर्यमालंबतेपुनः ८१ ततःसंवत्सरस्यांतेप्रत्यासन्ने
यमालये बहुभीतिपुरेगत्वाहस्तमात्रंसमुत्सृजेत् ८२ अंगुष्ठमात्रोवायुश्चकर्मभोगायखेचर यातनादेहमासा-
द्यसहयाम्यैःप्रयातिच ८३ और्ध्वदैहिकदानानियैर्नदत्तानिकाश्यप एवंकष्टेनतेयांतिगृहीतादृढबंधनैः ८४
धर्मराजपुरेसंतिचतुर्द्वाराणिखेचर तत्रायंदक्षिणद्वारमार्गस्तेपरिकीर्तितः ८५ अस्मिन्पथिमहाघोरेक्षुत्तृषाश्रम-
पीडिताः यथायांतितथाप्रोक्तंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयममार्गनिरूपणोनाम-
द्वितीयोऽध्यायः

स्थितं स्वप्रदृशंशरीरंसमाश्रितःसन् ८३ कीदृशोयमलोकस्यपंथाः यत्रयांति पथेतिप्रश्नस्योत्तरमुपसंहरति एवमिति ८४ ८५
८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारे यममार्गनिरूपणे टीकायां द्वितीयोऽध्यायः २ ७ ७ ७ ७

यातनादेहमाश्रित्यकर्मभोगायर्यांतिते इतिश्रुत्वातुगरुडोयातनामेवपृच्छति १ गत्वायमपुरंपापायमंदृष्ट्वासकिंकरम् भुंजंतियातनामाहृत्तीयइतिमाधवः २ १आद्यंतमिति आदिमारभ्य अंतपर्यंतम् ३ ४ तत्रदक्षिणद्वारे ५ ६ ७ ८ केतेश्रवणाइत्यपेक्षायामाह

गरुडउवाच यममार्गमतिक्रम्यगत्वापापीयमालये कीदृशींयातनांभुंक्तेतन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच आद्यंतंचप्रवक्ष्यामिशृणुष्वविनतात्मज कथ्यमानेपिनरकेत्वंभविष्यसिकंपितः २ चत्वारिंशद्योजनानिचतुर्युक्तानिकाश्यप बहुभीतिपुरादग्रेधर्मराजपुरंमहत् ३ हाहाकारसमायुक्तंदृष्ट्वाक्रंदतिपातकी तत्क्रंदितंसमाकर्ण्ययमस्यपुरचारिणः गत्वाचतत्रतेसर्वेप्रतीहारंवदंतिहि धर्मध्वजःप्रतीहारस्तत्रतिष्ठतिसर्वदा ५ सगत्वाचित्रगुप्तायब्रूतेतस्यशुभाशुभम् ततस्तंचित्रगुप्तोपिधर्मराजंन्यवेदयत् ६ नास्तिकायेनरास्तार्क्ष्यमहापापरताःसदा तांश्चसर्वान्यथायोग्यंसम्यक्जानातिधर्मराट् ७ तथापिचित्रगुप्तायतेषांपापंसपृच्छति चित्रगुप्तोपिसर्वज्ञःश्रवणान्परिपृच्छति ८ श्रवणाब्रह्मणःपुत्राःस्वर्गपातालचारिणः दूरश्रवणविज्ञानादूरदर्शनचक्षुषः ९ तेषांपत्न्यस्तथाभूताःश्रवण्यःपृथगाह्वयाः स्त्रीणांयद्विचेष्टितंसर्वंताविजानंतितत्त्वतः १०

ब्रह्मणःपुत्रा इतिसप्तभिः दूरात्श्रवणंविशेषंज्ञानंयेषांते दूरदर्शने दूरगतवस्तुप्रत्यक्षकरणेचक्षुर्येषांते ९ पृथक्स्त्रीवाचकं आह्वयंनामयासांताः १०

तेश्रवणास्ताःश्रवण्यश्चेति ११ १२ १३ १४ १५ आदित्यादयोऽपिनरस्य वृत्तंशुभाशुभाचरणंजानंति साक्षितयापश्यंतीत्यर्थः द्यौरंतरिक्षंतदंतर्गतग्रहनक्षत्रादयोवाहृदयं अंतरात्मा अहंकारादीनांदेवताउभेइतिसंध्यभावआर्षः धर्मःहरेःहृदयादुत्पन्नोयः १६ सर्वतः सर्वैर्यैनेधर्मराट्चित्रगुप्ताद

नरैःप्रच्छन्नंप्रत्यक्षंयत्प्रोक्तंचकृतंचयत् सर्वमावेदयंत्येवचित्रगुप्तायतेचताः ११ चारास्तेधर्मराजस्यमनुष्याणांशुभाशुभम् मनोवाक्कायजंकर्मसर्वंजानंतितत्वतः १२ एवंतेषांशक्तिरस्तिमर्त्यामर्त्याधिकारिणाम् कथयंतिनृणांकर्मश्रवणाः सत्यवादिनः १३ व्रतैर्दानैश्चसत्योक्त्यायस्तोषयतितान्नरः भवंतितस्यतेसौम्याः स्वर्गमोक्षप्रदायिनः १४ पापिनांपापकर्माणिज्ञात्वातेसत्यवादिनः धर्मराजपुरःप्रोक्ताजायंतेदुःखदायिनः १५ आदित्यचंद्रावनिलोनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तम् १६ धर्मराजश्चित्रगुप्तःश्रवणाभास्करादयः कायस्थंतत्रपश्यंतिपापंपुण्यंचसर्वशः १७

यः तत्रस्वस्थानेस्थिताएवकायस्थंशरीरेस्थितंयत्पापंपुण्यंचतत्सर्वंपश्यंतीत्यर्थः कायस्थमिति पापपुण्यस्यैवविशेषणंनतुजातिपरंयेकेचिच्चित्रगुप्तंकायस्थंजातिविशेषंवदंति तन्ननहितस्मिन्परलोकेकश्चिज्जातिविशेषोऽस्ति नचतेकायादेवजातिरेव यदिजातिविशेषश्चेत्तदातुकायस्थःपश्यति इत्येवपाठः स्यात् सतुकस्मिन्नपिपुस्तकेनास्ति अतोयदनवद्यंतत् ग्राह्यमितिकिंच १७

चित्रगुप्तस्यद्वादशपुत्राः संति तेषांवंशोद्भवाइमेभूमिस्थाःकायस्थाभवंति इत्यपिबहुमुखगतकथानकंभवति ननु्ग्रंथांतरेलोकव्यवहारेवा

एवंकृतनिश्चयंकृत्वापापिनांपातकंयमः आहूयतान्निजंरूपंदर्शयत्यतिभीषणम् १८ पापिष्ठास्तेप्रपश्यंतियमरूपंभ-
यंकरम् दंडहस्तंमहाकायंमहिषोपरिसंस्थितम् १९ प्रलयांबुदनिर्घोषंकज्जलाचलसन्निभम् विद्युत्प्रभायु-
धैर्भीमंद्वात्रिंशद्भुजसंयुतम् २० योजनत्रयविस्तारंवापीतुल्यविलोचनम् दंष्ट्रोकरालवदनंरक्ताक्षंदीर्घनासि
कम् २१ मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोपिभीषणः सर्वदूताश्चगर्जंतियमतुल्यास्तदंतिके २२ तंदृष्ट्वाभयभीत-
स्तुहाहेतिवदतेखलः अदत्तदानःपापात्माकंपतेक्रंदतेपुनः २३ ततोवदतितान्सर्वान्क्रंदमानांश्चपापिनः शोचतः
स्वानिकर्माणिचित्रगुप्तोयमाज्ञया २४ भोभोपापादुराचारा अहंकारप्रदूषिताः किमर्थमर्जितंपापंयुष्माभिर-
विवेकिभिः २५

यदिभवतिचेत्तदाभवतुनाम अत्रापिममनाग्रहइति १८ १९ २० २१ तदंतिकेयम- १५
समीपेचित्रगुप्तोपिभीषणोभयंकरएवास्ति नतुकुंडलालंकृतइति २२ २३ २४ २५ ७ ७

२६ तथैवात्यंतहर्षेणैवभोग्याभोक्तुंयोग्याएव २७ २८ संभावितानांपापापराधंराजकद्धर्मराडपिक्षमते अप्रतिष्ठितंमामेवमारयति-

कामक्रोधाद्यदुत्पन्नंसंगमेनचपापिनाम् तत्पापंदुःखदंमूढाःकिमर्थंचरितंजनाः २६ कृतवंतःपुरायूयंपापा-
न्यत्यंतहर्षिताः तथैवयातनाभोग्याःकिमिदानींपराङ्मुखाः २७ कृतानियानिपापानियुष्माभिःसुबहून्यपि
तानिपापानिदुःखस्यकारणंचनवंजनाः २८ मूर्खेपिपंडितेवापिदरिद्रेनाश्रियान्विते सबलेनिर्बलेवापिस-
मवर्त्तीयमःस्मृतः २९ चित्रगुप्तस्येतिवाक्यंश्रुत्वातेपापिनस्तदा शोचंतःस्वानिकर्माणितूष्णींतिष्ठंतिनिश्चू-
लाः ३० धर्मराजोपितान्दृष्ट्वाचोरवन्निश्चलस्थितान् आज्ञापयतिपापानांशास्तिंचैवयथोचिताम् ३१ ततस्तेनिर्द
याःदूतास्ताडयित्वावदंतिच गच्छपापिन्महाघोरान्नरकानतिभीषणान् ३२ यमाज्ञाकारिणोदूताःप्रचंडचंडका-
दयः एकपाशेनतान्बध्वानयंतिनरकान्प्रति ३३

इतिमामंस्थाइत्याह मूर्खेपीति २९ ३० चौरोयथाचौ
र्येकर्मणिज्ञातेसतिस्तनिश्चलोभवति तद्वदित्यर्थः शास्तिंप्रायश्चित्तरूपांयातनाम् ३१ ३२ ३३ ७ ७

तत्रनरकतटे ३४ अधोमुखंवध्वा ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ दुष्टचेष्टितंदुष्टाचरणंकिमर्थंकृतमितिशेषः ४० बलिमिति वैश्वदेवादिकमप्यकृतमित्यर्थः ४१ किंच त्वयातुयातनानिवर्त्तकंयमचित्रगुप्तयोर्ध्यानंमंत्रजपंचापिनकृतमित्याहुः यमस्येति ध्यानमंत्रौ

तत्रवृक्षोमहानेकोज्वलदग्निसमप्रभः पंचयोजनविस्तीर्णएकयोजनमुच्छ्रितः ३४ तद्वृक्षेश्रृंखलैर्बध्वाऽधोमुखं ताडयंतिते रुदंतिज्वलितास्तत्रतेषांत्रातानविद्यते ३५ तस्मिन्वैशाल्मलीवृक्षेलंबंतेनेकपापिनः क्षुत्पिपासापरिश्रांतायमदूतैश्चताडिताः ३६ क्षमध्वंभोपराधंमेकृतांजलिपुटाइति विज्ञापयंतितान्दूतान्पापिष्ठास्तेनिराश्रयाः ३७ पुनःपुनश्चतेदूतैर्हन्यंतेलोहयष्टिभिः मुद्गरैस्तोमरैःकुंतैर्गदाभिर्मुसलैर्भृशम् ३८ ताडनाच्चैवनिश्चेष्टामूर्छिताश्चभवंतिते तथानिश्चेष्टितान्दृष्ट्वाकिंकरास्तेवदंतिहि ३९ भोभोपापादुराचाराः किमर्थंदुष्टचेष्टितम् सुलभानिनदत्तानिजलान्यन्नान्यपिक्वचित् ४० ग्रासार्द्धमपिनोदत्तंनश्चवायसयोर्बलिम् नमस्कृत्वानातिथयोनकृतंपितृतर्पणम् ४१ यमस्यचित्रगुप्तस्यनकृतंध्यानमुत्तमम् नजप्तश्चतयोर्मंत्रोनभवेद्येनयातना ४२

मंत्रमहोदधावुक्तोनद्यथा पाथःसंयुतमेघसन्निभतनुः प्रद्योतनस्यात्मजोनृणांपुण्यकृतांशुभावहवपुः पापीयसांदुःखकृत् श्रीमान्दक्षिणदिक्पतिर्महिषगोभूषाबयालंकृतोध्येयःसंयम-

नीपतिः पितृगणस्वामीत्यमोदंडभृत् १ अयमस्तोयंमहामंत्रःसकलापद्विनाशनः नरकप्राप्तिरुद्धास्याद्यमभीतिनिवर्त्तकइति २ किरीटोज्ज्वलंव-
स्त्रभूषाभिरामंविचित्रासनासीनमिंदुप्रभास्यम् नृणांपापपुण्यानिपत्रेलिखंतंभजेचित्रगुप्तंसस्तायंयमस्य ३ सिद्धमंत्रमिमंपुंसांजपतांचित्रगुप्तकः

नापिकिंचित्कृतंतीर्थंपूजितानैवदेवताः गृहाश्रमस्थितेनापिहंतकारोपिनोधृतः ४३ शुश्रूषिताश्चनोसंतोभुंक्ष्वपापफलं
स्वकम् यतस्त्वंधर्महीनोसिततःसंताड्यतेभृशम् ४४ क्षमापराधंकुरुते भगवान्हरिरीश्वरः वयंतुपापसंधानांदंडदा
हितदाज्ञया ४५ एवमुक्त्वाचतेदूतानिर्दयंताडयंतितान् ज्वलदंगारसदृशाःपतितास्ताडनादधः ४६ पतनात्तस्यपत्रै
श्चगात्रच्छेदोभवेत्ततः तानधःपतितान्श्वानोभक्षयंतिरुदंतिते ४७ रुदंतस्तेततोदूतैर्मुखमापूर्यरेणुभिः निबध्य
विविधैःपाशैर्हन्यंतेकेपिमुद्गरैः ४८ पापिनःकेपिभिद्यंतेक्रकचैःकाष्ठवद्द्विधा क्षिप्त्वाचान्येधरापृष्ठेकुठारैःखंडशःकृ-
ताः ४९

प्रसन्नोगणयेत्पुण्यंपापंनैवकदाचनेति ४ अत्ररहस्यत्वान्मंत्रौनलिखितौ तद्गुरुमुखाज्ज्ञातव्यौ ४२ नोधृतःनचिष्काशितः ४३ ४४ समर्थोपराधं
मेस्तंस्योत्तरमाह अपराधेक्षमाइतिभाष्यधंतुहरिःकुरुतेवदयेइदंकिमर्थंनोक्तं यत्रानंतापराधानांक्षमास्यादितिभावः ४५ ४६ ४७ ४८ ४९

अवटेगर्त्ते अर्द्धखात्वाकटिपर्यंतंरजोभिः पूरयित्वादृढलक्ष्यंकुलेत्यर्थः ५० उल्मुकैर्ज्वलत्काष्ठैश्चपरितःसमंताद्वेष्टयित्वाभृशमत्यंतंध्मायंतेभ-
स्त्रैर्धमंते ५१ वटोवटकस्तद्वत्प्रक्षिप्यंते ५२ शलाकयाऊर्ध्वाधोमुखंक्रियंते ५३ ५४ आमिषगृध्रुभिर्मांसलुब्धैःशिरोदेशेमस्तकेशिरोदूेशेइ-

अर्धखात्वावटेकेचिद्भिद्यंतेसूर्भिसायकैः अपरेयंत्रमध्यस्थाःपीड्यंतेचेक्षुदंडवत् ५० केचित्प्रज्वलमानैस्तुसांगारैः
परितोभृशम् उल्मुकैर्वेष्टयित्वाचध्मायंतेलोहपिंडवत् ५१ केचित्घृतमयेपाकेतैलपाकेतथापरे कटाहक्षिप्तवटवत्
प्रक्षिप्यंतेयतस्ततः ५२ केचिन्मत्तगजेंद्राणांक्षिप्यंतेपुरतःपथि बध्वाहस्तौचपादौचक्रियंतेकेप्यधोमुखाः ५३ क्षिप्यंते
केपिकूपेषुपात्यंतेकेपिपर्वतात् निमग्नाःकृमिकुंडेषुतुद्यंतेकृमिभिःपरे ५४ वज्रतुंडैर्महाकाकैर्गृध्रैरामिषगृध्नुभिः
निष्कुष्यंतेशिरोदेशेनेत्रेवास्येचचंचुभिः ५५ ऋणंवैप्रार्थयंत्यन्येदेहिदेहिधनंमम यमलोकेमयादृष्टोधनंमेभक्षितंत्व-
या ५६ एवंविवदमानानांपापिनांनरकालये छित्वासंदंशकैर्दूतामांसखंडान्ददंतिच ५७

तिपाठेनाडीस्थाने अत्रकाकाःवज्रतुंडैर्मस्तकंविदार्य नाडींचोत्पाट्यतदंतर्गतमज्जांमांसंचभक्षयंतीत्यर्थः किंचनेत्रेचापिनिष्कुष्यंते ५५ ५६ ५७

यथानृपस्याधिकारिणः प्रथमंसापराधंसंताड्य पश्चात्कारागारे नृपाज्ञयाप्रक्षिपंति तद्वदत्रापीत्याह एवमिति ५८ अगोचरंवर्णयितुमशक्यंस्वभो-
गवेद्यत्वादतः किंवर्णयामीति ५९ धौरेयाःप्रधाना अतिदुःखदाइत्यर्थः ६० ६१ तानेवाह ६२ तामिस्रइतित्रिभिः ग्रंथविस्तरभयान्नामनिरुक्तिर्न-

एवंसंताड्यतान्दूताःसंकृष्य यमशासनात् तामिस्रादिषुघोरेषुक्षिप्यंतेनरकेषुच ५८ नरकादुःखबहुलास्तत्ररक्षससमी-
पतः तेष्वस्तियन्महद्दुःखंतद्वाचामप्यगोचरम् ५९ चतुराशीतिलक्षाणिनरकाःसंतिखेचर तेषांमध्येघोरतमाधौरे
यास्त्वेकविंशतिः ६० तामिस्रोलोहशंकुश्चमहारौरवशाल्मली रौरवःकुड्मलःकालसूत्रकःपूतिमृत्तिका ६१ संघा-
तोलोहितोदश्चसविषःसंप्रतापनः महानिरयकाकोलौसंजीवनमहापथौ ६२ अवीचिरंधतामिस्रःकुंभीपाकस्तथै-
वच संप्रतापननामैकस्तपनस्त्वेकविंशतिः ६३ नानापीडामयाःसर्वेनानाभेदैःप्रकल्पिताः नानापापविपाकाश्च
किंकरैर्घोरैरधिष्ठिताः ६४ एतेषुपतितामूढाःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः तत्रभुंजंतिकल्पांतेतास्तानरकयातनाः ६५
यास्तामिस्रांधतामिस्रारौरवाद्याश्चयातनाः भुंक्तेनरोवानारीवामिथःसंगेननिर्मिताः ६६

क्ता ६३ नानाप्रकाराणांपापानांविपाकाःफलरूपाश्चेति ६४ ६५ मिथः संगेनपरस्परासक्त्या ६६ ७ ७ ७

यानना सुपसंहरति एवमिति उभयंकुटुंबंस्वदेहंच प्रेत्यपरलोके ६७ उपार्जितंधनंभुंजंति वहवः कर्त्तैवतुनरकंयातीत्याह एकइति भूतद्रो हेणवैरेणयद्दृनंपोषितंतदिदंकलेवरंस्थूलशरीरं इहेवहित्वा कुशलादितरत्पापंतदेव पाथेयंभोग्यंयस्यसकर्त्तैव ध्वांतंअंधंतमः नरकंप्रपद्य

एवंकुटुंबंबिभ्राणउदरंभरएववा विसृज्येहोभयंप्रेत्यभुंक्तेतत्फलमीदृशम् ६७ एकःप्रपद्यतेध्वांतंहित्वेदंस्वंकलेवरम् कुशलेतरपाथेयोभूतद्रोहेणयद्भृतम् ६८ दैवेनासादितंतस्यशमलंनिरयेपुमान् भुंक्तेकुटुंबपोषस्यहृतद्रव्यइवातुरः ६९ केवलेनह्यधर्मेणकुटुंबभरणोत्सुकः यातिजीवोंधतामिस्रंचरमंतमसःपदम् ७०

ति नतुभोक्तारः तथाचस्मृतिः देशग्रामकुलानिस्युर्भागभांजिकृतादिषु कलौतुकेवलकर्त्ताफलभुक्पुण्यपापयोरिति ६८ ननुपापमपहायकिंन गच्छेत्तत्राह दैवेनेति तस्यकुटुंबपोषस्य शमलंपापंदैवेन ईश्वरेणप्रापितंभुंक्ते अतःपापत्यागेनस्वतंत्रइतिभावः ६९ ननुकुटुंबपोषणं तुविहितमेवतत्राह केवलेनअधर्मेणइतितमसानरकस्यचरमंपदंअंतिमस्थानंमहद्दुःखप्रदमित्यर्थः ७०

पुनर्मनुष्यशरीरप्राप्तिकारणमाह अधस्तादिति नरलोकस्यमनुष्यदेहप्राप्तेरधस्तादर्वाक्यावत्योयातनाः आदिशब्देनसूकरादियोनयोयास्ताःसर्वाःक्रमे
णसंप्राप्यभोगेनक्षीणपापःशुचिःसन् अत्रपुनर्नरत्वंप्राप्नोतीत्यर्थः ७१ इतिटी० तृतीयोऽध्यायः ३ पापान्येवमनुष्याणांयातनादुःख-

अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातनादयः क्रमशःसमनुक्रम्यपुनरत्राव्रजेच्छुचिः ७१ इतिश्रीगरुडपुराणेसारो-
द्धारेयमयातनानिरूपणोनाम तृतीयोऽध्यायः ३ गरुडउवाच कैर्गच्छंतिमहामार्गेवैतरण्यांपतंतिकेः कैःपापै
र्नरकेयांतितन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच सदैवाकर्मनिरताःशुभकर्मपराङ्मुखाः नरकान्नरकंयां-
तिदुःखाद्दुःखंभयाद्भयम् २ धर्मराजपुरेयांतित्रिभिर्द्वारैस्तुधार्मिकाः पापास्तुदक्षिणद्वारमार्गेणैवव्रजंतितत् ३
अस्मिन्नेवमहादुःखेमार्गेवैतरणीनदी तत्रयेपापिनोयांतितानहंकथयामिते ४

दानिच इतिश्रुत्वातुगरुडःपापान्येववि
पृच्छति कैरिति १ अत्रदुःखस्यानंतरंसुखमित्यागमापायित्वंनकिंतुपापिनांदुःखभयानंतरंदुःखभयमेवेतिनिरूपयन् श्रीभगवा
नुवाच २ शास्त्रेषुबहुधाप्रोक्तंनरकप्रदपातकम् तस्यसारंसमुद्धृत्यचतुर्थेप्राहमाधवः १ तत्पुरंप्रति ३ अस्मिन्दक्षिणमार्गे ४

बह्मघ्नाइत्यादिपदानांगच्छंति यममार्गेहीत्यष्टमेनसंबंधः ५ ६ ७ दोषानेवगृण्हातिगुणानांश्लाघांनकरोति मत्सरात्तदुत्कर्षमसहमा

ब्रह्मघ्नाश्चसुरापाश्चगोघ्नावाबालघातकाः स्त्रीघातीगर्भपातीचयेचप्रच्छन्नपापिनः ५ येहरंतिगुरोर्द्रव्यंदेवद्रव्यं
द्विजस्यवा स्त्रीद्रव्यहारिणोयेचबालद्रव्यहराश्चये ६ येऋणंनप्रयच्छंतियेवैन्यासापहारकाः विश्वासघातका-
येचसविषान्नेनमारकाः ७ दोषग्राहीगुणाश्लाघीगुणवत्सुचमत्सराः नीचानुरागिणोमूढाःसत्संगतिपराङ्मुखाः
८ तीर्थसज्जनसत्कर्मगुरुदेवविनिंदकाः पुराणवेदमीमांसान्यायवेदांतदूषकाः ९ हर्षितादुःखितंदृष्ट्वाहर्षि
तेदुःखदायकाः दुष्टवाक्यस्यवक्तारोदुष्टचित्ताश्चयेसदा १० नशृण्वंतिहितंवाक्यंशास्त्रवार्त्ताकदापिन आ-
त्मसंभाविताःस्तब्धामूढाःपंडितमानिनः ११ एतेचान्येचबहवःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः गच्छंतियममार्गेहिरोदमा
नादिवानिशम् १२ यमदूतैस्ताड्यमानायांतिवैतरणींप्रति तस्यांपतंतियेपापास्तानहंकथयामिते १३

नाः नीचेष्वेव अनुरागः स्नेहोयेषाम् ८ ९ १० ११ १२ १३ ७ ७ ७ १९

१४ १५ १६ एतावद्दानंतुभ्यंप्रदास्यामीतिप्रतिश्रुत्यप्रतिज्ञाय यथार्थंयथाप्रतिज्ञंआगच्छदानंदास्यामीत्याहूय पश्चान्नास्तितु
भ्यंनददामीतिब्रूयात् १७ स्वदत्तस्यापिदानस्ययोहर्त्ता अनुतापकः वृथैवदत्तमिति पश्चात्तापकरः दुर्वाक्यैर्विप्रस्यैवसंतापकरोऽक दा

मातरंयेवमन्यंतेपितरंगुरुमेवच आचार्यंचापिपूज्यंच तस्यांमज्जंतितेनराः १४ पतिव्रतांसाधुशीलांकुलीनांविन
यान्विताम् स्त्रियंत्यजंतियेद्वेषाद्वैतरण्यांपतंतिते १५ सतांगुणसहस्रेषुदोषानारोपयंतिये तेष्ववज्ञांचकुर्व-
तिवैतरण्यांपतंतिते १६ ब्राह्मणायप्रतिश्रुत्ययथार्थंनददातियः आहूयनास्तियोब्रूयात्तयोर्वासश्चसंततम् १७
स्वयंदत्तापहर्त्ताचदानंदत्वानुतापकः परवृत्तिहरश्चैवदानेदत्तेनिवारकः १८ यज्ञविध्वंसकश्चैवकथाभंगकरश्च-
यः क्षेत्रसीमाहरश्चैवयश्चगोचरकर्षकः १९

नेअन्येनदत्तेसति स्वयंदत्तापहर्त्ताचेत्यादिपदानांवैतरण्यांपतंतिइत्यनेनसंबं-
धः १८ यज्ञेषुद्रव्ययज्ञादिषुविघ्नकर्त्ताहरेः कथायानिवारणकर्त्ता क्षेत्रंइत्युपलक्षणम् ग्रामस्यापिपरंपरागतसीमाहर्त्तागोचरकर्षकः गा-
वश्चरंतियस्मिन्निति गोचरंवनंभाषायांबीडइतिप्रसिद्धं तस्मिन् कृषिकर्त्ता १९ ७ ७ ७

वृषल्यःस्मृतोकथिताः वैश्यासतीचदासीचकुमारीस्याद्रजस्वला याचसंग्रहणीभार्यावृषल्यःपंचसंस्मृताःवैश्याइत्यत्रवंध्येतिपाठःक्वचित्अ-
न्यत्रयज्ञंविना वेदोक्तयज्ञेतुपशुहिंसाविहितैव तथाचश्रुतिः देवायद्यज्ञंतन्वाना अबध्नन्पुरुषंपशुमिति स्मृतिश्च यज्ञार्थे पशवः

ब्राह्मणोरसविक्रेतायदिस्याद्वृषलीपतिः वेदोक्तयज्ञादन्यत्रस्वात्मार्थेपशुमारकः २० ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टोमांसभोक्ता-
चमद्यपः उच्छृंखल स्वभावोयःशास्त्राध्ययनवर्जितः २१ वेदाक्षरंपठेच्छूद्रःकापिलेयंपयःपिबेत् धारयेत्ब्रह्म
सूत्रंचभवेद्वाब्राह्मणीपतिः २२ राजभार्याभिलाषीचपरदारापहारकः कन्यायांकामुकश्चैवसतीनांदूषकश्चयः
२३ एतेचान्येचबहवोनिषिद्धाचरणोत्सुकाः विहितत्यागिनोमूढावैतरण्यांपतंतिते २४ सर्वमार्गमतिक्रम्ययां
तिपापायमालये पुनर्यमाज्ञयागत्यदूतास्तस्यांक्षिपंतितान् २५

सृष्टाः स्वयमेवस्वयंभुवा अतस्त्वाधातयाम्यत्रतस्माद्य-
ज्ञेवधोवधइति २० उच्छृंखलः निरंकुशस्वभावः २१ कपिलायागोरिदंकापिलेयं २२ कामुकः कामाभिलाषीसतीनांपति-
व्रतानांदूषकः बलात् शीलभ्रष्टकरः २३ २४ दूताः पुनः प्रत्यागत्यवैतरण्यांतान्क्षिपंति २५

ननुपूर्वंनरकेष्वेवकिंनपात्यंतेअतआह यइति धौरेयाणांसर्वनरकेषुमुख्यानांएकविंशतिनरकाणांधुरंयातनाप्रयासंधारयन्ति इतिधु-
रंधरा एकाएकसर्वनरकाणांदुःखप्रदेत्यर्थः अतोनरकान्विहायपूर्वंवैतरण्यांक्षिपंतीतिभावः २६ दानाकृशायंविनैवतस्यांदुःखंभजं

यावैधुरंधरासर्वधौरेयाणांखगाधिप अतस्तस्यांप्रक्षिपंतिवैतरंण्यांचपापिनः २६ कृष्णांगौर्यैर्दिनोदत्तानो
र्ध्वदेहक्रियाःकृताः तस्यांभुक्त्वामहद्दुःखंयांतिवृक्षंतरोद्भवम् २७ कूटसाक्ष्यंप्रदातारःकूटधर्मपरायणाः छलेना
र्जनसंसक्ताश्चौर्यवृत्त्याचजीविनः २८ छेदयंत्यतिवृक्षांश्चवनाराममविभंजकाः व्रतंतीर्थंपरित्यज्यविधवाशीलनाशकाः
२९ भर्त्तारंदूषयेन्नारीपरंमनसिधारयेत् इत्याद्याःशाल्मलीवृक्षेभुंजंतेबहुताडनम् ३० ताडनात्पतितान्दूताःक्षिपं-
तिनरकेषुतान् पतंतितेषुयेपापास्तानहंकथयामिते ३१

तीत्याह कृष्णेति कूटसाक्ष्यंमिथ्यासाक्ष्यंविवदतांमध्येयेमिथ्यावा-
दिनंसंतमपंसत्यंवदतीतिब्रुवंतिते कूटधर्मोवेदबाह्यधर्मः छलेनवंचनादिना अर्जनेधनसंचये कूटसाक्ष्याद्यो वृक्षेताडनंभुंजंते इतितृतीये
नसंबंधः २८ अतिवृक्षानुच्चतरतरून् वनंफलप्रधानं आरामंपुष्पप्रधानम् २९ ३० ३१ ७ ७ ७

नास्तिकाजगत्कर्त्ताईश्वरोनास्तीतिवादकाः दानादिफलंपरलोकेनास्तीतिवादिनोवा भिन्नादूरीकृतापरंपरागतधर्ममर्यादायैस्तेकदर्यास्तु स्मृतावुक्ताः आत्मानंधर्मकृत्यंचपुत्रदारांश्चपीडयन् देवताऽतिथिभृत्यांश्चसकदर्यइतिस्मृतः प्रायेणार्थःकदर्याणांनसुखायकदाच न इहचात्मोपतापायपरत्रनरकायचेत्यर्थः विषयेष्वेवआत्मामनोयेषांते दांभिकामिथ्याचाराः लोकवंचनायजपतपादौप्रवृत्ताइति कृत

नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकदर्याविषयात्मकाः दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनरकगामिनः ३२ कूपानांचतडागानांवापी-
नांदेवसद्मनाम् प्रजागृहाणांभेत्तारस्तेवैनरकगामिनः ३३ विसृज्याश्नंतियेदारान्शिशून्भृत्यांस्तथागुरून्
उत्सृज्यपितृदेवेज्यांतेवैनरकगामिनः ३४ शंकुभिःसेतुभिःकाष्ठैःपाषाणैःकंटकैस्तथा येमार्गमुपरुंधंतितेवैनर
कगामिनः ३५ शिवंशिवांहरिंसूर्यंगणेशंसद्गुरुंबुधम् नपूजयंतियेमंदास्तेवैनरकगामिनः ३६ आरोप्यदासीं-
शयनेविप्रोगच्छेदधोगतिम् प्रजामुत्पाद्यशूद्रायांब्राह्मण्यादेवहीयते ३७

घ्नाः कृतोपकारनाशकाः ३२ ३३ विसृज्यं-
ति द्वेषात् कृपणतयावा दारादीन् परित्यज्य अश्नंति एकाकिनएवमिष्टान्नंभुंजंति येचपितृदेवानांइज्यांयागंउत्सृज्य वैश्वदेवंअकृत्वा
पितृदेवेज्यमिति पाठेतुपितृदेवानांइज्यंपूज्यंहरिंउत्सृज्यतस्मैअनिवेद्य अश्नंति येतेवैनरकगामिनः ३४ ३५ ३६ प्रजांसंतानं

हीयतेच्युतोभवति ३७ ३८ ३९ अनन्यशरणाश्चताः स्त्रियश्चतासांस्वकीयानांवैरेणऋतुदानंनदद्‌तिये ४० ४१ ४२ ४३

ननमस्कारयोग्योहिसकदापिद्विजाऽधमः नपूजयंतियेमूढास्तेवैनरकगामिनः ३८ ब्राह्मणानांचकलहंगोयुद्धंकल-
हप्रियाः नवर्जंत्यनुमोदंतेतेवैनरकगामिनः ३९ अनन्यशरणस्त्रीणांऋतुकालव्यतिक्रमं येप्रकुर्वंतिविद्वेषात्ते
वैनरक० ४० येपिगच्छंतिरागांधानरानारींरजस्वलाम् पर्वस्वप्सादिवाप्याद्ये तेवैनरक० ४१ येशारीरंमलंवन्हौप्रक्षि
पंतिजलेपिच आरामेपथिगोष्ठेवातेवै० ४२ शस्त्राणांयेचकर्त्तारःशरणांधनुषांतथा विक्रेतारश्चयेतेषांतेवै०४३
चर्मविक्रयिणोवेश्याः केशविक्रेयकास्त्रियः विषविक्रयिणःसर्वेतेवै० ४४ अनाथंनानुकंपंतियेसतांद्वेषकारकाः
विनापराधंदंडंतितेवै० ४५ आशयासमनुप्राप्तान्‌ब्राह्मणानर्थिनोगृहे नभोजयंतिपाकेपितेवै० ४६ सर्वभूतेष्व
विश्वस्तास्तथातेषुविनिर्दयाः सर्वभूतेषुजिह्मायेतेवैनरकगामिनः ४७

केशोभगरतंविक्रीणंतिताः व्यभिचारोप
जीविन्यइत्यर्थः ४४ ४५ पाकेसत्यपीतिशेषः केपिविश्वासंनकुर्वंतीत्यविश्वस्ताः जिह्माःकुटिलाः ४६ ४७ ७ ७

नियमान् संध्यावंदन कृच्छ्रचांद्रायणादीन् समुपादाय प्रतिज्ञयास्वीकृतयेअजितेंद्रिया अदांतमनसस्त्यजंतिते ४८ ४९ ५० ५१ ५२

नियमान् समुपादाययेपश्चादजितेंद्रियाः विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनरकगामिनः ४८ अध्यात्मविद्यादातारंनैव-मन्यंतियेगुरुम् तथापुराणवक्तारंतेवैनरकगामिनः ४९ मित्रद्रोहकरायेचप्रीतिच्छेदकराश्चये आशाच्छेदकरा-येचतेवैनरकगामिनः ५० विवाहंदेवयात्रांचतीर्थसार्थान्विलुंपति सवसेन्नरकेघोरेतस्मान्नावर्त्ततेपुनः ५१ अग्निंद-द्यान्महापापीगृहेग्रामेतथावने सनीतोयमदूतैश्चवन्हिकुंडेषुपच्यते ५२ अग्निनादग्धगात्रोसौयदाछायांप्रयाचते नीयतेचतदादूतैरसिपत्रवनांतरे ५३ खड्गतीक्ष्णैश्चतत्पत्रैर्गात्रच्छेदोयदाभवेत् तदोचुःशीतलच्छायेस्वरवनि-द्रांकुरुष्वभो ५४ पानीयंपातुमिच्छन्वैतृषार्त्तोयदियाचते पानार्थंतैलमत्युष्णंतदादूतैःप्रदीयते ५५ पीयतांभुज्यतांपानमन्नमूचुस्तदंतिते पीतमात्रेणतेनैवदग्धांत्रानिपतंतितेते ५६

५३ शीतलाछायायस्मिन्निति शीतच्छायं वनंतस्मिन्निति कटाक्षः ५४ ५५ ५६ [illegible] [illegible] [illegible]

५७ ५८ यावदाभूतसंप्लवंमहाप्रलयपर्यंतंकुंभ्याग्निकुंडे घटवत्पच्यंते ५९ ननुदिनांतेब्रह्मणः प्रोक्तोनाशोलोकत्रयस्यवै परार्द्धद्वितयांतेपि
ब्रह्मांडस्यापिसंक्षयः १ इतिपुराणवचनात् कथंमहाप्रलयपर्यंतं पापिनांनरकेनिवासःसंभवति ब्राह्मणोदिनांतेएवतेषांविनाशःस्यादितिचेत्तत्रा
ह तस्येति तेपापिनः पुनरुत्पत्तिसमयेतत्रनरकेष्वेव उत्पद्यंते तस्यपापस्य अक्षयंफलंभुंजंति तदुक्तंबृहन्नारदीये निर्गुणोपिनिरानं-

कथंचित्पुनरुत्थायप्रलपंतिक्षुद्रदीनवत् विवशाउच्छ्वसंतश्चतेवक्तुमपिनाशकन् ५७ इत्येवंबहुशस्तास्तुयातनाःपा-
पिनोस्मृताः किमेतैर्विस्तराद्प्रोक्तैःसर्वशास्त्रेषु भाषितैः ५८ एवंवैक्लिश्यमानास्तेनरानार्यःसहस्रशः पच्यंतेनर-
केघोरे यावदाभूतसंप्लवम् ५९ तस्याक्षयंफलंभुक्त्वातत्रैवोत्पद्यतेपुनः यमाज्ञयामहींप्राप्यभवंतिस्थावरादयः
६० वृक्षगुल्मलतावल्लीगिरयश्चतृणानिच स्थावराइतिविख्यातामहामोहसमावृताः ६१ दः सर्वात्मासर्वभावनः चराचरात्मकं

विश्वंयथापूर्वमकल्पयत् १ स्थावराद्याश्चविप्रेंद्रायत्रयत्रव्यवस्थिताः तस्मात्कृतानांपापानांपुण्यानांचैवसत्तमाः २ अवश्यमेवभोक्तव्यंसर्वथा-
ह्यक्षयंफलम् नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपीति ३ स्मृतिश्च निशांतेपुनरुत्थायप्रलयेसल्लयंगतम् ब्रह्माजगत्त्रयंसर्वंयथापूर्वमकल्प
यत् ४ इतिश्रुतिश्च धातायथापूर्वमकल्पयत् दिवंचपृथिवींचांतरिक्षमथोस्वरिति अतःस्वर्गनरकस्थाःस्वस्वस्थानेष्वेवोत्पद्यशुभाशुभकर्मफल
मक्षयमेवभुंजंतीत्यर्थः ६० ६१

६२ ६३ ६४ इतिटी० चतुर्थोऽध्यायः ४ श्रुत्वाचपापचिन्हानिगलत्कुष्ठादिकानिच इदानींगरुडस्तानियथापापं विपृच्छति १ मनुजैःपा

कीटाश्चपशवश्चैवपक्षिणश्चजलेचराः चतुराशीतिलक्षेषुकथितादेवयोनयः ६२ एतास्सर्वाःपरिभ्रम्यततोयांतिम-
नुष्यताम् मानुषेपिश्वपाकेषुजायंतेनरकागताः तत्रापिपापचिन्हैस्तेभवंतिबहुदुःखिताः ६३ गलत्कुष्ठाश्चजन्मांधाम-
हारोगसमाकुलाः भवंत्येवंनरानार्यःपापचिन्होपलक्षिताः ६४ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेनरकप्रदपापचिन्हनिरू-
पणोनामचतुर्थोऽध्यायः ४ गरुडउवाच येनयेनचपापेनयद्यच्चिन्हंप्रजायते यांयांयोनिंचगच्छंतितन्मेकथय-
केशव १ श्रीभगवानुवाच यैःपापैर्यांतियांयोनिंपापिनोनरकागताः येनपापेनयच्चिन्हंजायतेममतच्छृणु २
ब्रह्महाक्षयरोगीस्याद्गोघ्नःस्यात्कुब्जकोजडः कन्याघातीभवेत्कुष्ठीत्रयश्चांडालयोनिषु ३ स्त्रीघातीगर्भपातीचपु-
लिंदोरोगवान्भवेत् अगम्यागमनात्षंढोदुश्चर्मागुरुतल्पगः ४ ७

तत्कंकर्मकृतंयत्पूर्वजन्मनि हरिस्तत्सूचकान्या २३
ह पापचिन्हानिपंचमे २ ३ पुलिंदोभिल्लःअगम्यास्वगोत्रजा दुश्चर्मागजचर्मः गुरुतल्पगः गुरुकुलस्त्रीकामुकः ४ ७

ऽतिरक्तांगः कुष्ठविशेषः श्यावदंतः स्वभावतः कृष्णदंतः शावदंत इति पाठे तु शावा अतिसूक्ष्माभोजने बहुदुःखदा दंता यस्येति शावदंतः श्या-
वदंतैस्तु किंचिद्दुःखानुभवोनास्ति अतः पापचिह्नानामतिदुःखप्रदत्वाच्छ्यावदंत इत्येव युक्तम् लौल्यादजितेंद्रियत्वात् महोदरः जलोद-

मांसभोक्तातिरक्तांगःश्यावदंतस्तु मद्यपः अभक्ष्यभक्षको लौल्याद्ब्राह्मणःस्यान्महोदरः ५ अदत्वामिष्टमश्नाति स भ-
वेद्गलगंडवान् श्राद्धेऽन्नमशुचिं दत्वा चित्रकुष्ठी प्रजायते ६ गुरोगर्वेणावमानादपस्मारी भवेन्नरः निंदको वेदशा-
स्त्राणां पांडुरोगी भवेद्ध्रुवम् ७ कूटसाक्षी भवेन्मूकः काणः स्यात्पंक्तिभेदकः अनोष्ठःस्याद्विवाहभोजनांधःपुस्त-
कंहरेत् ८ गोब्राह्मणपदाघातात्खंजः पंगुश्च जायते गद्गदोनृपवादी स्यात्तच्छ्रोता बधिरो भवेत् ९ गरदःस्या-
ज्जडोन्मत्तोऽस्वल्पारोऽग्निप्रदायकः दुर्भगःपलविक्रेता रोगवान्परमांसभुक् १० हीनजातो प्रजायेत रत्नानामपहा-
रकः कुनखीस्वर्णहर्त्तास्याद्धातुमात्रहरोऽधनः ११

रोगी ५ अपस्मारी मृगीरोगी ७ ८ पादेनताडनात् खंजः प-
ङ्गुः पादाघातात्पंगुः गद्गदः अस्फुटवक्ता तस्यानृपवादस्य श्रोता ९ पलविक्रेता मांसविक्रयी १० कुनखी निसर्गतः कुत्सितनखः कुष्ठीसदृशः ११

आखुर्मूषकः धान्यंसतुषान्नम् १२ शाकं त्वाशिखीमयूरास्यात् हृत्वेतस्यसर्वत्रसंबंधः शुभान् मृगमदादीन् गंधान् हृत्वाछुच्छुंद-
रीस्यात् भाषायांच्यामचेडइति मधुहृत्वादंशः मधुमक्षिकास्यात् १३ १४ रौद्रेणहिंस्रकर्मणाउपजीविकाकर्त्तासार्थान्यात्रिकजनसमू

अन्नहर्त्ताभवेदाखुः शलभोधान्यहारकः चातकोजलहर्त्तास्याद्विषहर्त्ताचवृश्चिकः १२ शाकंपत्रंशिखीहृत्वागंधा
न्छुच्छुंदरीशुभान् मधुदंशःपलंगृध्रोलवणंचपिपीलिका १३ तांबूलफलपुष्पादिहर्त्तास्याद्वानरोवने उपानत्तृ-
णकार्पासहर्त्तास्यान्मेषयोनिषु १४ यश्चरौद्रोपजीवीचमार्गेसार्थान्विलुंपति मृगयाव्यसनीयस्तुछागःस्याद्वधिकगृ-
हे १५ योमृतोविषपानेनकृष्णसर्पोभवेद्गिरौ निरंकुशःस्वभावःस्यात्कुंजरोनिर्जनेवने १६ वैश्वदेवमकर्त्तारः
सर्वभक्षाश्चयेद्विजाः अपरीक्षितभोक्तारोव्याघ्राःस्युर्निर्जनेवने १७ गायत्रींनस्मरेद्यस्तुयोनसंध्यामुपासते अं-
तर्दुष्टोबहिःसाधुःसभवेद्ब्राह्मणोबकः १८

हान् १५ १६ विश्वंसर्वजातीयंप्राणिजातंदेवादेवतायस्मिन् तद्विश्वदेवंस्वार्थे
तद्धितः वैश्वदेवंनामकर्मतदकर्त्तारः सर्वेषांकुलालरजकादीनामप्यन्नंभक्षयंतितेसर्वभक्षाः गणान्नंगणिकान्नंचभुक्त्वाचांद्रायणंचरेदि-
तिनिषेधात् सर्वमन्नमपिभक्षयंतीतिवा अशुचिहेयोपादेयपरीक्षामकृत्वायेभुंजंतितेपि १७ १८ ७ ७.

[illegible] प्रतिग्रहं [illegible] नाप्नोति अथा[illegible] पारंपर्यमेवाह बहून् [illegible] दक्षिणालोभेन [illegible]
[illegible] निर्मंत्रम् [illegible] मंत्रविना अमंत्रमरहितं वा १९ २० हुं हुं कृत्य गुरु [illegible] २१ २२

[illegible] याजकोविप्रःस भवेत्ग्रामसूकरः खरोवैबहुयाजित्वात्काकोनिर्मंत्रभोजनात् १९ पात्रेविद्यामदानाच्च
[illegible] भवेद्द्विजः गुरुसेवामकर्त्ताचशिष्यःस्याद्गोरवरःपशुः २० गुरुंहुंकृत्यतुंकृत्यविप्रंनिर्जित्यवादतः [illegible]
[illegible] जायतेब्रह्मराक्षसः २१ प्रतिश्रुतंद्विजेदानमदत्वाजंबुकोभवेत् सतामसत्कारकरःफेत्कारोग्निमुखोभवेत्
२२ मित्रध्रुग्गिरिगृध्रःस्यादुलूकःक्रयवंचनात् वर्णाश्रमपरीवादात्कपोतोजायतेवने २३ आशाच्छेदकरोयस्तु
[illegible] करस्तुयः योद्वेषात्स्त्रीपरित्यागीच्चक्रवाकश्चिरंभवेत् २४ मातृपितृगुरुद्वेषीभगिनीभ्रातृवैरकृत् गर्भेपि
[illegible] नश्यत्यापापयोनिसहस्रशः २५ श्वश्रोगालिप्रदानारीनित्यंकलहकारिणी साजलौकाच्चयूकास्यात्भर्त्ता
[illegible] २६ स्वपतिंचपरित्यज्यपरपुंसानुवर्त्तिनी वल्गुलीगृहगोधास्याद्द्विमुखीवाऽथसर्पिणी २७

[illegible] परीवादान्निंदनात् २३ २४ २५ भर्त्तारंधिक्करोति २६ २७

२८ अप्राप्तयौवना अजातरजस्कातस्याःसंगात् २९ ३० वृषलीव्याख्याता ३१ ऐकादशाहम् आएकादशाहमितिच्छेदः एका

यस्त्वगोत्रोपघातीचस्वगोत्रस्त्रीनिषेवणात् तरक्षुःशल्लकोभूत्वाऋक्षयोनिषुजायते २८ तापसीगमनात्कामीभवे-न्मरुपिशाचकः अप्राप्तयौवनासंगाद्भवेदजगरोवने २९ गुरुदाराभिलाषीचकृकलासोभवेन्नरः राज्ञींगत्वाभवे-द्दुष्टोमित्रपत्नींचगर्दभः ३० गुदगोविड्वराहःस्याद्वृषःस्याद्वृषलीपतिः महाकामीभवेद्यस्तुस्यादश्वःकामलंपटः ३१ मृ-तस्यैकादशाहंतुभुंजानःश्वाभिजायते लभेद्देवलकोविप्रोयोनिंकुर्कुटसंज्ञकाम् ३२ द्रव्यार्थंदेवतापूजांयःक-रोतिद्विजाधमः सर्वेदेवलकोनामहव्यकव्येषुगर्हितः ३३ महापातकजान्घोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् कर्मक्ष-येप्रजायंतेमहापातकिनस्त्विह ३४ खरोष्ट्रमहिषाणांहिब्रह्महायोनिमृच्छति वृकश्वानसृगालानांसुरापायांतियो-निषु ३५ कृमिकीटपतंगत्वंस्वर्णस्तेयीसमाप्नुयात् तृणगुल्मलतात्वंचक्रमशोगुरुतल्पगः ३६ परस्ययोषितंहृत्वा-न्यासापहरणेनच ब्रह्मस्वहरणाच्चैवजायतेब्रह्मराक्षसः ३७

दशाहपर्यंतंसूतकान्नमित्यर्थः ३२ देवलकमाह हव्यकव्येषुगर्हि २५
तः पितृदेवकार्येषुभोजयितुमनर्हः ३३ महापापिनांयोनिमाहत्रिभिः ३४ ३५ ३६ न्यासस्यस्वगृहे धृतस्यपरधनस्यापहरणेनग्रहणेन ३७

प्रसंगाद्ब्रह्मस्वहरणेदोषमाह ब्रह्मस्वमितित्रिभिः प्रणयात्प्रेम्णास्नेहात् भुक्तंभक्षितम् ब्रह्मस्वंब्राह्मणधनं आसप्तमं सप्तमपुरुषपर्यंतंकुलं दहति दुष्कृतीकैः महद्दग्धंकरोति बलाद्भुक्तंसद्यश्चंद्रतारापर्यंतंभाविकुलंदहति वंशच्छेदंकरोतीत्यर्थः ३८ कःनकोपीत्यर्थः ३९ विशीर्यंते

ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम् बलात्कारेणचौर्येणदहत्याचंद्रतारकम् ३८ लोहचूर्णाश्मचूर्णेचविषंचजरयेन्नरः ब्रह्मस्वंत्रिषुलोकेषुकःपुमान्जरयिष्यति ३९ ब्रह्मस्वरसपुष्टानिवाहनानिबलानिच युद्धकालेविशीर्यंतेसैकताःसेतवोयथा ४० देवद्रव्योपभोगेनब्रह्मस्वहरणेनच कुलान्यकुलतांयांतिब्राह्मणातिक्रमेणच ४१ स्वमाश्रितंपरित्यज्यवेदशास्त्रपरायणम् अन्येभ्योदीयतेदानंकथ्यतेयमतिक्रमः ४२ ब्राह्मणातिक्रमोनास्तिविप्रेवेदविवर्जिते ज्वलंतमग्निमुत्सृज्यनहिभस्मनिहूयते ४३ अतिक्रमेकृतेतावद्भुक्त्वाचनरकान्क्रमात् जन्मांधःसन्दरिद्रःस्यान्नदातापिंतुयाचकः ४४

ते पलायंते ४० अकुलतामुच्छेदताम् ४१ अतिक्रमंव्याख्यायते स्वमिति ४२ विप्रेस्वमाश्रितेवेदवर्जिते कुपात्रेसति अतिक्रमदोषोनास्तीत्यर्थः ज्वलंतंदूरेदीप्यमानंभस्मनिनिकटवर्तिनियथादूरादाहृत्य अभावेवहवनमुचितंतथानिकटवर्तिनंमूढंपरित्यज्य विदेशाद्दानीयपात्रेप्रदेयमितिभावः ४३ पात्रंपरित्यज्यकुपात्रदानस्यफलमाह भतीति ४४ ७ ७

४५ अपकर्षति हरति ४६ ४७ ४८ ४९ उपसंहरति एवमिति ५० तिर्यक्शरीरतां पशुपक्षिदेहप्राप्तिम् भारवाहनेनउ

स्वदत्तांपरदत्तांवायोहरेच्चवसुंधराम् षष्टिवर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः ४५ स्वयमेवन्चयोदत्त्वास्वयमे-
वापकर्षति सपापीनरकंयातियावदाभूतसंप्लुवम् ४६ दत्वावृत्तिंभूमिदानंयत्नतःपरिपालयेत् नरक्षतिहरे-
द्यस्तुसपंगुःश्वाभिजायते ४७ विप्रस्यवृत्तिकरणेलक्षधेनुफलंभवेत् विप्रस्यवृत्तिहरणान्मर्कटःश्वाकपिर्भवे-
त् ४८ एवमादीनिचिन्हानियोनयश्चखगेश्वर स्वकर्मविहितालोकेदृश्यंतेऽत्रशरीरिणाम् ४९ एवंदुष्कर्मक-
र्तारोभुक्त्वानिरययातनाम् जायंतेपापशेषेणप्रोक्तास्वेतासुयोनिषु ५० ततोजन्मसहस्रेषुप्राप्यतिर्यक्शरी-
रताम् दुःखानिभारवहनोद्भवादीनिलभंतिते ५१ पक्षिदुःखंततोभुक्त्वावृष्टिशीतातपोद्भवम् मानुषंलभते-
पश्चात्समीभूतेशुभाशुभे ५२ स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेनभूत्वागर्भेक्रमादसौ गर्भादिमरणांतंचप्राप्यदुःखंम्रियते-
पुनः ५३ समुत्पत्तिर्विनाशश्चजायतेसर्वदेहिनाम् एवंप्रवर्तितंचक्रंभूतग्रामेचतुर्विधे ५४

द्भवानि एषा तानि पशुदेहे लभंते ५१ वृष्ट्यादिभवंदुःखंपक्षिदेहे इति ५२ ५३ ५४ ५५ ५६

५५ ५६ ५७ इतिटीकायांपंचमोऽध्यायः ५ पातकीनरकंगत्वाजायतेनिर्धनेकुले इतिश्रुत्वातुगरुडस्तज्जन्मपरिपृच्छति १ प्रोक्तमामुष्मिकंदुःखंयेषामध्यायपंचकैः तेषांषष्ठेऽधुनाप्राहजन्मकर्मचकेशवः २ कथमिति १ प्रसंगेनसंगमेननिरुद्धेगर्भएवस्थिते

घटीयंत्रंयथामर्त्याभ्रमंतिममायया भूमौकदाचिन्नरकेकर्मपाशसमावृताः ५५ अदत्तदानाच्चभवेद्दरिद्रोदरिद्रभावाच्चकरोतिपापम् पापप्रभावान्नरकंप्रयातिपुनर्दरिद्रीपुनरेवपापी ५६ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ५७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेपापचिन्हनिरूपणोनामपंचमोऽध्यायः ५ गरुडउवाच कथमुत्पद्यतेमातुर्जठरेनरकागतः गर्भादिदुःखंयद्भुंक्तेतन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेननिरुद्धेशुक्रशोणिते यथायंजायतेमर्त्यस्तथावक्ष्याम्यहंतव २ ऋतुमध्येहिपापानांदेहोत्पत्तिःप्रजायते इंद्रस्यब्रह्महत्यास्तियस्मिन्तस्मिन्दिनत्रये ३ प्रथमेऽहनिचांडालीद्वितीयेब्रह्मघातिनी तृतीयेरजकीत्येतानरकागतमातरः ४ सति २ यस्मिन्ऋतुमध्येहत्याचतुर्थांशेनअस्ति तस्मिन्नेवदिनत्रयेपापिनांदेहोत्पत्तिरित्यन्वयः ३ ब्रह्मघातिनीमहापातकयुक्तेवास्पर्शाएतास्त्रिमलिनदिनांतर्गताश्चांडाल्यादिसमाहिनरकेभ्यआगतानांमातरोभवंति एतास्वेवनरकागताउत्पद्यंतइत्यर्थः४

दैवंईश्वरस्तद्देवनेतृप्रवर्त्तकंयस्यतद्दैवनेत्रंतेनपूर्वकृतेनकर्मणाजंतुर्जीवः देहस्यप्राप्तये पुंसः पुरुषस्यरेतसः शुक्रस्यकणोबिंदुस्तस्याश्रयः सन्स्त्रियाउदरंप्रविष्टोभवति अत्रायंविशेषः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजायते रक्ताधिक्येभवेन्नारीशुक्राधिक्येभवेत्पुमान् समानेद्रव्यसंयोगेतृतीयाप्रकृतिर्भवेत् १ विभक्तेरेतसिप्रायोभवेद्युग्ममपि क्वचिदिति ५ भूत्वागर्भेक्रमादिति पूर्वसूचितक्रमेणो-

कर्मणादैवनेत्रेणजंतुर्देहोपपत्तये स्त्रियाःप्रविष्टउदरंपुंसोरेतःकणाश्रयः ५ कलिलंत्वेकरात्रेणपंचरात्रेणबुद्बु-
दम् दशाहेनतुकर्कंधूःपेश्यंडंवाततःपरम् ६ मासेनतुशिरोद्वाभ्यांबाह्वंगाद्यंगविग्रहः नखलोमास्थिचर्माणि
लिंगच्छिद्रोद्भवस्त्रिभिः ७ चतुर्भिर्धातवःसप्तपंचभिःक्षुत्तृडुद्भवः षड्भिर्जरायुणावीतःकुक्षौभ्राम्यतिदक्षि-
णे ८

वगर्भोत्पत्तिप्रकारमाह कलिलमितिचतुर्भिः कलिलंशुक्रशोणितमिश्रितंभवतिततोबुद्बुदंवर्त्तुलंभवति पेशीमांसपिंडाकारंभवति कर्कंधूःबदरीफलंकाठिनंभवति अंडंवायोन्यंतरे ६ बाह्वंगाद्यंगानांविग्रहोविभागः लिंगच्छिद्राणिचतेषामुद्भवः ७ जरायुणागर्भवेष्टनेनवीतःप्रवृत्तः ८

मातुर्जग्धेनभक्षितेनान्नेनपानाद्यैश्चएधमानाधातवोयस्यजंतूनांसंभवोयस्मिन्तस्मिन्संभतेदुर्गंधेगर्तेशेते तथाचमार्कंडेयपुराणे ना
डीचाप्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते स्त्रीणांतथात्रकषिरेसानिबद्धोपजायते क्रमंतेभुक्तपीतानिस्त्रीणांगर्भोदरेतथा नैराप्यायि-
तदेहोऽसौजंतुर्वृद्धिमुपैतिवाइति ९ कथमुत्पद्यंतइतिप्रश्नोत्तरमुक्त्वागर्भादिदुःखंयदुक्तंएतस्योत्तरमाह तत्रत्यैर्गर्भस्थितैः क्षुधि-

मातुर्जग्धान्नपानाद्यैरेधद्धातुरसंभते शेतेविण्मूत्रयोर्गर्तेसजंतुर्जंतुसंभवे ९ कृमिभिःक्षतसर्वांगःसौकुमार्या-
त्प्रतिक्षणम् मूर्च्छामाप्नोत्युरुक्लेशस्तत्रत्यैःक्षुधितैर्मुहुः १० कटुतीक्ष्णोष्णलवणरूक्षाम्लादिभिरुल्बणैः मा-
तृभुक्तैरुपस्पृष्टःसर्वांगोत्थितवेदनः ११ उल्बेनसंवृतस्तस्मिन्नंत्रैश्चबहिरावृतः आस्तेकृत्वाशिरःकुक्षौभु-
ग्नपृष्ठशिरोधरः अकल्पःस्वांगचेष्टायांशकुंतइवपंजरे १२ तत्रलब्धस्मृतिर्दैवात्कर्मजन्मशतोद्भवम् स्म-
रन्दीर्घमनुच्छ्वासंशर्मकिंनामविंदते १३

तैः स्वादद्भिः कृमिभिः सौकुमार्यात् कोमलत्वेनक्षतानिसर्वांगानियस्य १० उल्ब-
णैःदुःसहैःसर्वांगेषुउत्थितावेदनायस्य आस्तेइत्युत्तरेणान्वयः ११ उल्बेनजरायुणाभुग्नंवक्रंपृष्ठंशिरोधराग्रीवाचयस्य १२ दैवात्पू-
र्वकर्मवशाल्लब्धास्मृतिर्येनसदीर्घंदुरंतंअनुच्छ्वासंयथाभवतितथातत्रस्थितःसन्सुखंनैवविंदतेइति १३ ॐ ॐ

नाथमानोयाचमानः उपतप्यमानोवाकृषिर्देहात्मदर्शीसप्तवध्रयोबंधनभूताधातवोयस्यसः १४ सूतिहेतुभिर्वातैर्वेपितः सोदरः
समानोदरजन्माविष्ठाभूःकृमिरिव १५ अत्रातिदुःखितोजीवोमंदविरक्तइवस्तौति निर्विद्यश्रीपतिमित्याद्यष्टभिः १६ १७

नाथमानऋषिर्भीतःसप्तवध्रिःकृतांजलिः स्तुवीततंविक्लवयावाचायेनोदरेर्पितः १४ आरभ्यसप्तमान्मासा-
ल्लब्धबोधोपिवेपितः नैकत्रास्तेसूतिवातैर्विष्ठाभूरिवसोदरः १५ जीवउवाच श्रीपतिंजगदाधारमशुभक्ष-
यकारकम् व्रजामिशरणंविष्णुंशरणागतवत्सलम् १६ त्वन्मायामोहितोदेहेतथापुत्रकलत्रके अहंममा-
भिमानेनगतोऽहंनाथसंसृतिम् १७ कृतंपरिजनस्यार्थेमयाकर्मशुभाशुभम् एकाकीतेनदग्धोऽहंगता
स्तेफलभागिनः १८ यदियोन्याःप्रमुच्येऽहंतत्स्मरिष्येपदंतव तमुपायंकरिष्यामियेनमुक्तिंव्रजाम्यहम्
१९ विण्मूत्रकूपेपतितोदग्धोऽहंजठराग्निना इच्छन्नितोविवसितुंकदानिर्यास्यतेबहिः २० येनेदृशंमे
विज्ञानंदत्तंदीनदयालुना तमेवशरणंयामिपुनर्मेमाऽस्तुसंसृतिः २१

परिजनस्यार्थेकुटुंबपालनाय १८ १९ स्वदुः
खंविज्ञापयन्नाह इतिगर्भाद्विवसितुंनिर्गंतुमिच्छन् असौकदाबहिर्निर्यास्यतेनिष्काश्यते २० तत्कृतमुपकारंस्मरन्नाह येनेति २१

[illegible] २१ [illegible] स्थितोऽपिविगतक्लमः प्रत्याकुलःसन् कान्तत्वसाधनसामग्रीतत्राह तेपदाश्रयःसन्निति २३ दशमास्यःदशमासान् [illegible]
गर्भे [illegible] तानयस्येति ऋषिर्जीवः सद्यस्तत्क्षणमेव अवाचीनं अवाङ्मुखंसूतिहेतुर्मारुतः प्रसूत्यैजन्मार्थंक्षिपतिनुदति २४ [illegible]

नचनिर्गन्तुमिच्छामिबहिर्गर्भात्कदाचन यत्रयातस्यमेपापकर्मणादुर्गतिर्भवेत् २२ तस्मादहंमहद्दुःखेस्थितोपिवि-
गतक्लमः उद्धरिष्यामिसंसारादात्मानंतेपदाश्रयः २३ श्रीभगवानुवाच एवंकृतमतिर्गर्भेदशमास्यःस्तुवन्नृषिः
सद्यःक्षिपत्यवाचीनंप्रसूत्यैसूतिमारुतः २४ तेनावसृष्टःसहसाकृत्वावाक्शिरआतुरः विनिष्क्रामतिकृच्छ्रेणनिरु-
च्छ्वासोहतस्मृतिः २५ पतितोभुव्यसृङ्मूत्रेविष्ठाभूरिवचेष्टते रोरूयतिगतेज्ञानेविपरीतांगतिंगतः २६ गर्भेव्याधौ-
श्मशानेचपुराणेयामतिर्भवेत् सायदिस्थिरतांयातिकोनमुच्येतबंधनात् २७ यदागर्भाद्बहिर्यातिकर्मभोगादनंतरम्
तदेववैष्णवीमायामोहयत्येवपूरुषम् २८ सतदामाययास्पृष्टोनकिंचिद्वदतेवशः शैशवादिभवंदुःखंपराधीनतया-
भुंक्ते २९

[illegible] २५ २६ श्मशानेमृतानुगमनेपुराणेपुराणश्रवणे २७ किमितिस्थिरतांनयातिइत्यत्राह यदेति २८ २९ ७

गर्भदुःखमुक्त्वा शैशवदुःखमाह परेतित्रिभिः परस्य छंदं मनोगतमभिप्रायं अविदुषाजनेन पुष्यमाणः पाल्यमानः अनभिप्रेतं प्रतिकूलं आ-
पन्नः प्राप्तः सन् स्तन्यार्थं रोदनं उदरव्यथां प्रकल्प्य निंबरसपानं उदरव्यथया रोदने स्तनपानमित्यादि ३० आसनोत्थानचेष्टने च अनीशः स-

परछंदं नविदुषा पुष्यमाणो जनेन सः अनभिप्रेतमापन्नः प्रत्याख्यातुमनीश्वरः ३० शायितोऽशुचिपर्यंके जंतुः स्वेदजदू-
षिते नेशः कंडूयनेंगानामासनोत्थानचेष्टने ३१ तुदंत्यामत्वचं दंशा मशका मत्कुणादयः रुदंतं विगतज्ञानं कृमयः
कृमिकं यथा ३२ इत्येवं शैशवं भुक्त्वा दुःखं पौगंडमेव च ततो यौवनमासाद्य याति संपदमासुरीम् ३३ तदा दु-
र्व्यसनासक्तो नीचसंगपरायणः शास्त्रसत्पुरुषाणां च द्वेष्टा स्यात् कामलंपटः ३४ दृष्ट्वा स्त्रियं देवमायां तद्भावैर-
जितेंद्रियः प्रलोभितः पतत्यंधे तमस्यग्नौ पतंगवत् ३५

न् रोरूयतीत्यनुषंगः ३१ आमा कोमला त्वक् यस्य तं गर्भे जातं ज्ञानं यस्य ३२ शैशवं पंचवर्षाणि पौगंडं यौवनादर्वाक् तत्र चाध्ययनादि-
दुःखानि यौवनदुःखमाह आसुरीं दंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादि ३३ तदा यौवनसमये ३४ कामलंपटतामेवाह दृष्ट्वेति देवस्य मम मायारू-
पां तद्भावैस्तस्याः कटाक्षकपटस्नेहवंचनादिभिर्भावैः प्रलोभितः सन्नंधे तमसि महामोहे पतति ३५ ७ ७ ७

अत्रपंचेंद्रियप्रधानोनरः पतनीतिकिंवाच्यं एकैकेंद्रियासक्त्येवबहवोनष्टाइत्याह कुरंगेतिपंचभिः शब्दस्पर्शरूपरसगंधैर्मोहिताः कुरंगादयः पं-
चहताएव किंच पंचभिः श्रवणादिभिरिंद्रियैः पंचशब्दादिविषयान् यःएकएव प्रमादी अविवेकीसेवते सयुवाकथंनहन्यते अपितु हन्यतएवे
त्यर्थः ३६ हननमेवनिरूपयति अलब्धइतिद्वाभ्याम् नलब्धंअ भीप्सितंवांछितंकामिन्यादिकंरवंयेनसः अज्ञानादविचारात् इद्धः प्रवृद्धो

कुरंगमातंगपतंगभृंगमीनाहताःपंचभिरेवपंच एक प्रमादीसकथंनहन्यतेयःसेवतेपंचभिरेवपंच ३६ अल-
ब्धाभीप्सितोज्ञानादिद्धमन्युःशुचार्पितः सहदेहेनमानेनवर्द्धमानेनमन्युना ३७ करोतिविग्रहंकामी कामिष्वंताय
चात्मनः बलाधिकैःसहन्येतगजैरन्यैर्गजोयथा ३८ एवंयोविषयासक्त्यानरत्वमतिदुर्लभम् वृथानाशयतेमू
ढस्तस्मात्पापतरोहिकः ३९

मन्युः कोपोयस्येति यदा वांछितलोभोनजातः तदाशुचार्पितः शोकेनयुक्तोभवति यदा
देहेनसहैवपर्धमानेनमन्युनाच ३७ आत्मनोहितायस्वस्यनाशायकामिषु अन्यजारेषुकामिनीनिमित्तंविग्रहंविरोधंकरोति तदाकामीयुवाब-
लाधिकैर्जारैर्हन्येत यथाप्रबलैर्गजैर्हीनोगजइव ३८ योविषयासक्त्याएवंनरत्वंनाशयति तमनुशोचन्नाह एवमितिद्वाभ्याम् ३९

जातीशतेष्विति परत्वादिजातीनां शतेषु शतशब्दोत्र आनंत्यवाचकः अनेकजीवजातिष्वित्यर्थः भुवि कर्मभूमौ च मानुषत्वं यन्मनुष्यशरीरं लभ्यते तद्दुर्लभं हि भगवन्नामस्मरणार्हत्वात् अहोबत श्वपचोतोगरीयान् यज्जिह्वाग्रे वर्त्तते नाम तुभ्यमिति वचनात् तत्रापि नरदेहेपि द्विजत्वं ब्राह्मणत्वं दुर्लभतरं अतिदुर्लभं खलु अतो भोगरूढयो द्विजस्तत्र तारुण्ये पालयति देहमिति शेषः इंद्रियाणि लालयति विषयास्वादनेल पटानि करोति तस्य द्विजस्य हस्तगतं अनायासेन करतलेप्राप्तं पानेन अजरामरत्वप्रदमप्यमृतं प्रमादात् पानस्यालस्यात् क्षरति वृथैव निःसरति

जातीशतेषु लभते भुवि मानुषत्वं तत्रापि दुर्लभतरं खलु भो द्विजत्वम् यस्तन्न पालयति लालयतींद्रियाणि तस्यामृतं क्षरति हस्तगतं प्रमादात् ४० ततस्तां वृद्धतां प्राप्य महाव्याधिसमाकुलः मृत्युं प्राप्य महद्दुःखं नरकं याति पूर्ववत् ४१ एवं गतागतैः कर्मपाशैर्बद्धाश्च पापिनः कदापि न विरज्यंते मम मायाविमोहिताः ४२

पतति तथा तपस्तीर्थादिषु समर्थं मुक्तिप्रदं तारुण्यं क्षुद्रविषयाभिलाषेण वृथैव यातीत्यर्थः ४० ततस्तारुण्यानंतरं तां प्राप्तेवमत्यो- [illegible]मित्यादिना पूर्वोक्तां वृद्धतां प्राप्य पूर्ववत् यातनादेह आवृत्येत्यादि पूर्वोक्तप्रकारेण ४१ एवं षडध्यायोक्तप्रकारेण गतागतैः गतानां [illegible] कर्मपाशैर्बद्धा न विरज्यंते विरक्तिं न लभंते अत्र हेतुर्ममभायाविमोहिता इति ४२

[illegible]र्गतिं प्राप्तोति ४२ इतिटीकायांषष्ठोऽध्यायः गरुडः षड्भिरध्यायैःश्रुत्वापातकयातनाम् अथतन्नाशकोपायमष्टभिःपरिपृच्छति
१ और्ध्वदैहिकदानेनगतःप्रेतोपिसद्गतिम् इत्याहसप्तमेविष्णुर्बभ्रुवाहनसत्कथाम् १ २ ३ पुराणार्थंसुविशेषेणनिश्चयो

इतितेकथितातार्क्ष्यपापिनांनारकीगतिः अंत्येष्टिकर्महीनानांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ४३ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धा-
रेपापिजन्मादिदुःखनिरूपणोनामषष्ठोऽध्यायः ६ सूतउवाच इतिश्रुत्वातुगरुडःकंपितोऽश्वत्थपत्रवत्
जनानामुपकारार्थंपुनःपप्रच्छकेशवम् १ गरुडउवाच कृत्वापापानिमनुजाःप्रमादाद्बुद्धितोपिवा
नयांतियातनायाभ्यांकेनोपायेनकथ्यताम् २ संसारार्णवमग्नानांनराणांदीनचेतसाम् पापोपहतबुद्धीना-
विषयोपहतात्मनाम् ३ उद्धारार्थंवदस्वामिन्पुराणार्थविनिश्चयम् उपायंयेनमनुजाःसद्गतिंयांतिमाध-
व ४ श्रीभगवानुवाच साधुपृष्टंत्वयातार्क्ष्यमानुषाणांहितायवै शृणुष्वावहितोभूत्वासर्वंतेकथयाम्यह-
म् ५ दुर्गतिःकथितापूर्वमपुत्राणांचपापिनाम् पुत्रिणांधार्मिकाणांतुनकदाचित्खगेश्वर ६

[illegible]सुप्रसंगद ५ सुतस्यपुण्यपापाभ्यां द्वेगतीतत्रपापगतिःसम्निरूपिताइदानींपुण्यगतिं श्रीभगवानुवाच साधिति यावत्पंचसमाप्ति

किंच अपुत्राणामेवदुर्गतिर्भवतिनतुपुत्रिणां अतःपुत्रमहिमानंनिरूपयति ७ उपायमेवाह हरिवंशेति ८९ १० ११ लोकान् यमलोकादीन्
अत्येत् अतिक्रमति पुत्रादिभिः कृतादिवःस्वर्गस्यप्राप्तिर्भवति १२ अत्रविशेषमाह ब्राह्म्योढेति ब्राह्मविवाहेनऊढाविवाहितायाप-

पुत्रजन्मावरोधःस्याद्यदिकेनापिकर्मणा तदाकश्चिदुपायेनपुत्रोत्पत्तिंप्रसाधयेत् ७ हरिवंशकथांश्रुत्वाश-
तचंडीविधानतः भक्त्याश्रीशिवमाराध्यपुत्रमुत्पादयेत्सुधीः ८ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः त-
स्मात्पुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवा ९ एकोपिपुत्रोधर्मात्मासर्वंतारयतेकुलम् पुत्रेणलोकान्जयतिश्रु-
तिरेषासनातनी १० इतिवेदैरपिप्रोक्तंपुत्रमाहात्म्यमुत्तमम् तस्मात्पुत्रमुखंदृष्ट्वामुच्यतेपैतृकादृणात् पौ-
त्रस्यस्पर्शनान्मर्त्योमुच्यतेचऋणत्रयात् लोकानन्त्येदिवःप्राप्तिःपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः १२ ब्राह्म्योढापुत्रोन्नयतिसं-
गृहीतस्त्वधोनयेत् एवंज्ञात्वाखगश्रेष्ठहीनजातिसुतांस्त्यजेत् १३

त्नीतस्याः पुत्रोब्राह्म्योढापुत्रः सतुउत्ऊर्ध्वंस्वर्गादिलोकंनयति उन्नयतिइत्यत्रसंधिरार्षः ब्राह्म्यंतुसर्वर्णायासवर्णेनवरेणसहजायते
इतिसंगृहीतं अविवाहितायापुत्रस्तु अधः अधोगतिंनयति १३

सवर्णेभ्यः सपतिभ्यः सवर्णासु स्वस्त्रीषु औरसा इति दत्तक्रीतादिव्यावृत्तिः ॥ स्वरित्यव्ययं स्वर्यातीति किंवाच्यं परदत्तेन श्राद्धेनेत्य

सवर्णेभ्यः सवर्णासु ये पुत्रा औरसाः स्मृताः तएव श्राद्धदानेन पितॄणां स्वर्गहेतवः १४ श्राद्धेन पुत्रदत्तेन स्वर्यातीति किमु
च्यते प्रेतोपि परदत्तेन गतः स्वर्गमयाम्पुषु १५ अत्रैवोदाहरिष्येहमितिहासं पुरातनम् और्ध्वदैहिकदानस्य परं मा
हात्म्यसूचकम् १६ पुरा त्रेतायुगे तात्र्यराजासीद्बभ्रुवाहनः महोदये पुरे रम्ये धर्मनिष्ठो महाबलः १७ यज्वा दानप
तिः श्रीमान्ब्रह्मण्यः साधुवत्सलः शीलाचारगुणोपेतो दयादाक्षिण्यसंयुतः १८ पालयामास धर्मेण प्रजाः पुत्रानिवौरसा
न् क्षत्रधर्मरतो नित्यं स दंड्यान्दंडयन्नृपः १९ स कदाचिन्महाबाहुः ससैन्यो मृगयां गतः वनं विवेश गहनं नानावृक्ष
समन्वितम् २० नानामृगगणाकीर्णं नानापक्षिनिनादितम् वनमध्ये तदा राजा मृगं दूराद पश्यत २१ तेन विद्धो मृ
गो तीव्रबाणेन सुदृढेन च बाणमादाय तं तस्य वने दर्शनमेयिवान् २२

नुर्यग १५ अत्र पुत्रमाहात्म्यप्रस्तावेन श्राद्धमहिमानमितिहासमुखेन प्रस्तौति अत्रेति यावदध्यायसमाप्ति १६ १७ १८ १९ २०
२१ तेन नृपेण दूरात्प्रक्षिप्तेन अतीव सुदृढेनापि बाणेन विद्ध एव न तु मृतः एयिवान् गतः २२ ७ ७

२२ क्षुत्तृड्भ्यांक्षामः शुष्कः कंठोयस्य दूरगमनेनश्रमः स्वेदआतपेनसंतापस्ताभ्यांमूर्च्छितअस्वस्थः सरोवरंप्राप्य अश्वेनसहितएव-

कक्षेणरुधिसर्द्रेणसराजानुजगामतम् ततोमृगप्रसंगेनवनमन्यद्विवेशसः २३ क्षुत्क्षामकंठोनृपतिःश्रमसंतापमू-
र्च्छितः जलाशयंसमासाद्यसाश्वएवव्यगाहत २४ पपौतदुदकंशीतंपद्मगंधाधिवासितम् ततोवतीर्यसलिलाद्वि-
श्रमोबभ्रुवाहनः २५ ददर्शन्यग्रोधतरुंशीतच्छायंमनोहरम् महाविटपविस्तीर्णंपक्षिसंघनिनादितम् २६
वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुमिवस्थितम् मूलंतस्यसमासाद्यनिषसादमहीपतिः २७ अथप्रेतंददर्शासौक्षुत्तृ-
षाव्याकुलेंद्रियम् उत्कचंमलिनंकुब्जंनिर्मांसंभीमदर्शनम् २८ तंदृष्ट्वाविकृतंघोरंविस्मितोबभ्रुवाहनः प्रेतोपिदृ-
ष्ट्वातंघोरामटवीमागतंनृपम् २९ समुत्सुकमनाभूत्वातस्यांतिकमुपागतः अब्रवीत्सतदाताक्ष्यप्रेतराजोनृपंव-
चः ३०

व्यगाहत तस्मिन्प्रविष्टः २४ ततअश्वादवतीर्यतदुदकंपपौसलिलाज्जलपानाद्विश्रमः विगतश्रमोबभूव २५ २६
न्यग्रोधतरुंवटवृक्षंमहाकेतुंउच्चतरत्वाद्ध्वजमिव २७ २८ २९ समुत्सुकमनाःप्रसन्नचित्तः ३०

३१ ३२ ३३ ३४ नानाजनपदाकीर्णं अनेकदेशोद्भवैर्जनैः परिपूर्णं नानारत्नैश्च जातौजातौयदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते इतिरत्नैर्गजाश्वादिभिः

प्रेतभावोमयात्यक्तः प्राप्तोस्मिपरमांगतिम् त्वत्संयोगान्महाबाहोजातोधन्यतरोस्म्यहम् ३१ राजोवाच कृष्णाव
र्णकरालस्यप्रेतत्वंघोरदर्शनम् केनकर्मविपाकेनप्राप्तंतेबहुमंगलम् ३२ प्रेतत्वकारणंतातब्रूहिसर्वमशे-
षतः कोसित्वंकेनदानेनप्रेतत्वंतेविनश्यति ३३ प्रेतउवाच कथयामिनृपश्रेष्ठसर्वमेवादितस्तव प्रेतत्वका-
रणंश्रुत्वादयांकर्तुंत्वमर्हसि ३४ वैदर्शंनामनगरंसर्वसंपत्समन्वितम् नानाजनपदाकीर्णंनानारत्नसमाकुलम्
३५ हर्म्यप्रासादशोभाढ्यंनानाधर्मसमन्वितम् तत्राहंन्यवसंतातदेवार्चनरतःसदा ३६ वैश्योजात्यास्कदेवोहं
नाम्नाविदितमस्तुते हव्येनतर्पितादेवाःकव्येनपितरस्तथा ३७ विविधैर्दानयोगैश्चविप्राःसंतर्पितामया दीनांध-
कृपणेभ्यश्चदत्तमन्नमनेकधा ३८

श्चवस्तुभिःपूर्णम् ३५ हर्म्यंराजगृहंप्रोक्तंप्रासादोधनिनांगृहंतेषांशोभाभिराढ्यंयुक्तंनानाध-
र्मैः श्रौतस्मार्तैः ३६ कोसित्वमितिप्रश्नस्योत्तरमाह वैश्यइति देवार्थमन्नंहव्यंस्यात्पित्रर्थंकव्यमेवच ३७ ३८ ७ ७

३९ ननुसुकृतंकथंनिष्फलंजातमहोइत्याशंकायामाह ममेति ४० किंच अपुत्रस्यममैवप्रेतत्वजातमिति नकिंतु षोडशश्राद्धरहितस्यस
पुत्रस्यापिस्यादित्याह यस्येति ४१ विपदिरक्षकत्वाद्बंधुरितिहेतोः पुत्राद्यभावेराजापिक्रियांकारयेदितिभावः तदुक्तंविष्णुपुराणेऽच्छिन्नबंधु

तत्सर्वंनिष्फलंराजन्ममदेवादुपागतम् यथामेनिष्फलंजातंसुकृतंतद्वदामिते ३९ ममवैसंततिर्नास्तिनसुहृन्नच
बांधवः नचमित्रंहिमेतादृक्यःकुर्यादौर्ध्वदैहिकम् ४० यस्यनस्यान्महाराजश्राद्धंमासिकषोडशम् प्रेतत्वंसु-
स्थिरंतस्यदत्तैश्राद्धशतैरपि ४१ त्वमौर्ध्वदैहिकंकृत्वामामुद्धरमहीपते वर्णानांचैवसर्वेषांराजाबंधुरिहोच्य-
ते ४२ तन्मांतारयराजेंद्रमणिरत्नंददामिते यथामेसद्गतिर्भूयात्प्रेतयोनिश्चगच्छति ४३ तथाकार्यंत्वयावीर
ममचेदिच्छसिप्रियम् क्षुधातृषादिभिर्दुःखैःप्रेतत्वंदुःसहंमम ४४ स्वादूदकंफलंचास्तिवनेस्मिन्शीतलंशिवम् नप्राप्नो
मिक्षुधार्त्तोहंतृषार्त्तोनजलंक्वचित् ४५ यदिमेहिभवेद्राजन्विधिनारायणेमहान् तदग्रेवेदमंत्रैश्चक्रियासर्वौर्ध्वदै-
हिकी ४६

ज्ञातीनांकारयेदवनीपतिरिति ४२ पूर्वसुकृतप्रभावान्मणिरत्नलाभः ४३ ४४ सर्वयोनिषुआहारसुखेनदुःखसहि
ष्णुताभवति ममतुतदलाभाद्दुःखंदुःसहमेवेत्याह स्वादिति ४५ केनदानेनतेप्रेतत्वंविनश्यति इतिप्रश्नोत्तरमाह पंचभिः यदीति ४६ ३३

४७ सच्छास्त्रश्रवणेनधुंधुकारीविमुक्तः सज्जनानांधर्मदत्तादीनांसंगाद्वहकः कलहादयोविमुक्ताइति ४८ किंच ममप्रेतत्वंतुविष्णुपूजयैवया
स्यति अतस्तांवक्ष्यामीतिसुवर्णद्वयमिति पंचगुंजोमाषः सुवर्णषोडशमाषसंख्याकंतस्यद्वयंद्वात्रिंशन्माषकंसुवर्णकांचनंतस्यप्रतिमांप्रकल्प

तदानश्यतिमेनूनंप्रेतत्वंनात्रसंशयः वेदामंत्रास्तपोदानंदयांसर्वत्रजंतुषु ४७ सच्छास्त्रश्रवणंविष्णोःपूजासज्जनसंग
तिः प्रेतयोनिविनाशायभवंतीतिमयाश्रुतम् ४८ अतोवक्ष्यामितेविष्णुपूजांप्रेतत्वनाशिनीम् सुवर्णद्वयमानीयसुवर्णं
न्यायसंचितम् तस्यनारायणस्यैकांप्रतिमांभूपकल्पयेत् ४९ पीतवस्त्रयुगच्छन्नांसर्वाभरणभूषिताम् स्नापितांवि
विधैस्तोयैरधिवास्ययजेत्ततः ५० पूर्वेतुश्रीधरंतस्यादक्षिणेमधुसूदनम् पश्चिमेवामनंदेवमुत्तरेचगदाधरम् ५१
मध्येपितामहंचैवतथादेवंमहेश्वरम् पूजयेच्चविधानेनगंधपुष्पादिभिःपृथक् ५२ ततःप्रदक्षिणीकृत्यवन्हौसंतर्प्य
देवताः घृतेनदध्नाक्षीरेणविश्वेदेवांश्चतर्पयेत ५३ ततःस्नातोविनीतात्मायजमानःसमाहितः नारायणाग्रेविधिव-
त्स्वांक्रियामौर्ध्वदैहिकीम् ५४

येत् ४९ विविधैरनेकतीर्थोद्भवैः अलाभेवापीकूपजलैर्वा अधिवास्य सिंहासनेस्थाप्यपूज
येत् ५० पूजनप्रकारमाह पूर्वेत्यादिपंचभिः ५१ ५२ ५३ ५४ ७ ७ ७

५५ निर्वपेत् प्रेतघटंदद्यात् ५६   ५७ स्रुहृदेनस्नक्तुमयोग्येन अवश्यंकर्तव्येनेत्यर्थः ५८ ५९ तदेवाह संतप्तहाटकमयंशोधितं

आरभेतयथाशास्त्रंक्रोधलोभविवर्जितः कुर्यात्श्राद्धानिसर्वाणिवृषस्योत्सर्जनंतथा ५५ ततःपदानिविप्रेभ्योदद्याच्चै
वत्रयोदश शय्यादानंप्रदत्त्वाचघटंप्रेतस्यनिर्वपेत् ५६ राजोवाच कथंप्रेतघटंकुर्याद्दद्यात्केनविधानतः ब्रूहिस-
र्वानुकंपार्थंघटंप्रेतविमुक्तिदम् ५७ प्रेतउवाच साधुपृष्टंमहाराजकथयामिनिबोधते प्रेतत्वंनभवेद्येनदानेनस्रुहृ-
देनच ५८ दानंप्रेतघटंनामसर्वाशुभविनाशनम् दुर्लभंसर्वलोकानांदुर्गतिक्षयकारकम् ५९ संतप्तहाटकमयंतुघ-
टंविधायब्रह्मेशकेशवयुतंसहलोकपालैः क्षीराज्यपूर्णविवरंप्रणिपत्यभक्त्याविप्रायदेहितवदानशतैःकिमन्यैः ६० ब्र-
ह्मामध्येतथाविष्णुःशंकरःशंकरोव्ययः प्राच्यादिषुचतत्कंठेलोकपालान्क्रमेणतु ६१ संपूज्यविधिवत्राजन्धूपैःकुसु-
मचंदनैः ततोदुग्धाज्यसहितंघटंदेयंहिरण्मयम् ६२

स्रुवर्णरचितंब्रह्मादियुतंब्रह्मादिभिःस्वपूजार्थंस्वस्वस्थाने ह्यधिष्ठितं
तेषांस्वनितनमोंतनामाक्षरैर्युक्तमित्यर्थः दुग्धघृतपूर्णंचकृत्वाअतसीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणम्यप्रदेहीति ६० ६१ ६२ ७

६३. तस्यभूपतेः पदंपदन्यासं अनुलक्षीकृत्यसेनाआजगाम ६४ ममकृत्यंनविस्मरणीयमितिसंप्रार्थ्य अंतर्धानंगतः ६५ ६६ ६७ विधिं-

सर्वदानाधिकंचैतन्महापातकनाशनम् कर्तव्यंश्रद्धयाराजन्प्रेतत्वविनिवृत्तये ६३ श्रीभगवानुवाच एवंसंजल्प
तत्तस्यप्रेतेनसहकाश्यप सेनाजगामानुपदंहस्त्यश्वरथसंकुला ६४ ततोबलेसमायातेदत्वाराज्ञेमहामणिम् न-
मस्कृत्यपुनःप्रार्थ्यप्रेतोदर्शनमेयिवान् ६५ तस्माद्वनाद्विनिष्क्रम्यराजापिस्वपुरंययौ स्वपुरंचसमासाद्यतत्सर्वंप्रे
तभाषितम् ६६ चकारविधिवत्पक्षिन्नौर्ध्वदैहिकजंविधिम् तस्यपुण्यप्रदानेनप्रेतोमुक्तोगाद्दिवंययौ ६७ श्राद्धे
नपरदत्तेनगतःप्रेतोपिसद्गतिम् किंपुनःपुत्रदत्तेनपितायातीतिचाद्भुतम् ६८ इतिहासमिमंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्च-
च्चयः नतौप्रेतत्वमायातःपापाचारयुतावपि ६९ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेबभ्रुवाहनप्रेतसंस्कारोनामसप्तमोऽध्या-
यः ७ गरुडउवाच आमुष्मिकींक्रियांसर्वांवदस्वकृतिनांमम कर्तव्यासायथापुत्रैस्तथाचकथयप्रभो १

कृत्वाप्रेतायददौ इति
हासकथनस्याभिप्रायमाह श्राद्धेनेति ६८ ६९ इतिटी॰सप्तमोध्यायः ७ कर्मणामुष्मिकेनैवसद्गतिंलभतेनरः तद्विनानेतिगरुडस्तदेवपरिपृच्छति १
आमुष्मिकीमिति अष्टमेनाममाहात्म्यंदानंचातुरकालिकं धर्मप्रशंसांप्रोवाचभगवान्धर्मवत्सलः आमुष्मिकींपरलोकोपयोगिनींसर्वांआतुरकृत्यादिकां
सत्क्रियाम् १

प्रश्नमभिनंद्यधार्मिकार्हं सुकृतिजनोचितं कृत्यं श्रीभगवानुवाच सुकृतीत्यादि २ अश्रुतिं कर्णोरुद्धेसति अतःशब्दस्य अश्रवणंचदृष्ट्वा नदे-

श्रीभगवानुवाच साधुपृष्टंत्वया तार्क्ष्यमानुषाणांहितायवै धार्मिकार्हंचयत्कृत्यंतत्सर्वंकथयामिते २ सुकृतीवा र्धकेदृष्ट्वाशरीरंव्याधिसंयुतम् प्रतिकूलान्ग्रहांश्चैवप्राणघोषस्यचाश्रुतिम् ३ तदास्वमरणंज्ञात्वानिर्भयःस्यादतंद्रि- नः अज्ञातज्ञातपापानांप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ४ यदास्यादातुरःकालस्तदास्नानंसमारभेत् पूजनंकारयेद्विष्णोःशा- लिग्रामस्वरूपिणः ५ अर्चयेद्गंधपुष्पैश्चकुंकुमैस्तुलसीदलैः धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्बहुभिर्मोदकादिभिः ६ दत्वाच दक्षिणांविप्रान्नैवेद्याद्देवभोजयेत् अष्टाक्षरंजपेन्मंत्रंद्वादशाक्षरमेवच ७ संस्मरेत्शृणुयाच्चैवविष्णोर्नामशिवस्य च हरेर्नामहरेत्पापंनृणांश्रवणगोचरम् ८

तिद्वितीयेनसंबंधः ३ निर्भयः मृत्युभयशून्यःस्यादपरिहार्यत्वात् अतंद्रितः आतुरकृत्ये निरालस्यःस्याच्चेति ४ आतुरकालोंतसमयः ५ ६ ७
अत्रगुरुर्यथागुरुमंत्रंशास्त्रेणशिष्यायोपदिशति तथैवहरिरपिहरिनाममहिमास्वमुखेनाह संस्मरेदित्यादिविंशाब्दिः ८ ९ १०

९ १० ११ १२ १३ ननुअजामिलस्तुबहुपापकृत्कथंधामअगादिति इमामाशंकांपरिहरन्नाह हरिरितिद्वाभ्याम् १४ १५ अत्रनामम

रोगिणोंतकमासाद्यशोचनीयंनबांधवैः स्मारणीयंपवित्रंमेन्नामधेयंमुहुर्मुहुः ९ मत्स्यःकूर्मोवराहश्चनारसिंहश्चवा-
मनः रामोरामश्चकृष्णश्चबुद्धःकल्कीतथैवच १० एतानिदशनामानिस्मर्तव्यानिसदाबुधैः समीपेरोगिणोब्रूयुर्बांध
धवास्तेप्रकीर्तिताः ११ कृष्णेतिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्त्तते तस्यभस्मीभवंत्याशुमहापातककोटयः १२ म्रियमा-
णोहरेर्नामगृणन्पुत्रोपचारितम् अजामिलोप्यगाद्धामकिंपुनःश्रद्धयागृणन् १३ हरिर्हरतिपापानिदुष्टचित्तैरपिस्मृ-
तः अनिच्छयापिसंस्पृष्टोदहत्येववहिपावकः १४ हरेर्नाम्नश्चयाशक्तिःपापनिर्हरणेद्विज तावत्कर्तुंसमर्थोनपातकं
पातकीजनः १५ किंकरेभ्योयमःप्राहानवध्यंनास्तिकंजनम् नैवानयतभोदूताहरिनामस्मरन्नरम् १६ अच्युतं
केशवंरामनारायणंकृष्णदामोदरंवासुदेवंहरिम् श्रीधरंमाधवंगोपिकावल्लभंजानकीनायकंरामचंद्रंभजे १७

हात्म्यंनसांपरायंप्रतिभाति बालंप्रमाद्यंतंधनलोभेनमूढं अयंलोकोनास्ति परश्चनास्तीतिपुनः पुनर्वशमापद्यतेमेइतिश्रुत्युक्तेनयमदूतसंवादे
नाह किंकरेभ्यइत्यादि १६ हरिनामान्येवाह अच्युतमित्यादि १७

येऽच्युतादिनामकरंदंवास्मरंतितान् अपापान् पुण्यरूपान्दूरतरेणत्यजततेषांसमीपेपिमागच्छेत्यर्थः १८ केतर्हि दंडार्थमानेयाइत्यत्राह तानिति द्वा-
भ्याम् असतः दुष्टान् तानेवाह मुकुंदपादारविंदयोर्योमकरंदरूपोरसस्तस्माद्विमुखान् हरिभक्तिरहितानित्यर्थः कीदृशान् निष्किंचनैरजस्रंसु

कमलनयनवासुदेवविष्णोधरणिधराच्युतशंखचक्रपाणे भवशरणमितीरयंतियेवैत्यजभटदूरतरेणतानपापान्
१८ तानानयध्वमसतोविमुखान्मुकुंदपादारविंदमकरंदरसादजस्रम् निष्किंचनैःपरमहंसकुलैरसङ्गैर्जुष्टात्गृहे-
निरयवर्त्मनिबद्धतृष्णान् १९ जिह्वानवक्तिभगवद्गुणनामधेयंचेतश्चनस्मरतितच्चरणारविंदम् कृष्णायनोनमतियच्छिरएकदापितानानयध्वमसतोकृतविष्णुकृत्यान् २० तस्मात्संकीर्त्तनंविष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् महतामपिपक्षींद्रैकांतिकनिष्कृतिम् २१ प्रायश्चित्तानिचीर्णानिनारायणपराङ्मुखं ननिष्पुनंतिदुर्बुद्धिंसुराकुंभमिवापगाः २२

ष्टात् तेषांज्ञापकमाह निरयवर्त्मनिस्वधर्मशून्येगृहेबद्धातृष्णायैस्तान् १९ किंच यद्येषांजिह्वाइत्याद्यन्वयः नकृतंविष्णोःकृत्यमाराधनं
यैस्तानानयध्वमिति २० अतोहरिविमुखानेवानयंतिति यमोदूतानाज्ञापयति तस्माज्जगतोपिमंगलरूपंमहतांबहूनामप्यंहसांपापानां-
एकांतिकनिष्कृतिंपरमप्रायश्चित्तरूपंविद्धि २१ किंच चीर्णानिकृतान्यपितानिहरिविमुखंनपुनंति किंतु अभक्तानरकेष्वेवपतंतीत्यर्थः २२

तर्हि केनपतंतीत्यतआह कृष्णनाम्नैवगतंकिल्बिषंपापंयेषांतेस्वप्नेपिनयमंपश्यंतीत्यन्वयः २३ मांसास्थिरक्तानिविद्यंतेयस्यांसा मांसास्थिरक्तव-
ती साचासौकायाएववैतरणीचप्रसिद्धापिसा अस्थिरुंदतटादुर्गमामांसशोणितकर्दमाभवति अतःतत्सादृश्यात् कायापिवैतरणीएवतस्यां

कृष्णनाम्नाननरकंपश्यंतिगतकिल्बिषाः यमंचंतद्भटांश्चैवस्वप्नेपिनकदाचन २३ मांसास्थिरक्तवत्कायवैतरण्यांपतेन्न-
रः योंतेदद्याद्द्विजेभ्यश्चनंदनंदनगामिति २४ अतःस्मरेन्महाविष्णोर्नामपापौघनाशनम् गीतासहस्रनामानिपठे-
द्वाश्रृणुयादपि २५ एकादशीव्रतंगीतागंगांबुतुलसीदलम् विष्णोःपादांबुनामानिमरणेमुक्तिदानिच २६ ततःसं
कल्पयेदन्नंसघृतंचसकांचनम् सवत्साधेनवोदेयाश्रोत्रियायद्विजातये २७ अंतेजनोयद्ददातिस्वल्पंवायदिवाबहु
तदक्षयंभवेत्ताक्ष्र्यंयत्पुत्रश्चानुमोदते २८ यथायः द्विजेभ्योगांदद्यात् सनपतेत् तथैवास्यापियः अंतसमयेनंदनंदनइतिगांवाणींद्विजेभ्योदंने-
भ्योदद्यात् तवर्गस्यदंतस्थानीयत्वात् सोपिकायवैतरण्यांनपतेत्किंतुमुक्तोभवतीत्यर्थः तत्रयथाएकाएकस्यदातव्याबहूनांनकदाचनइतिनिषेधात्
तथाचापिद्विजेभ्यश्चेतिचकारः पौनःपुन्यविधानार्थः अतोनंदनंदनइति वाणींबहुवारमावर्त्तयेदित्यविरोधः २४ २५ २६ एवंनाममाहात्म्यंनि
रूप्यइदानीं भवश्यदातव्यातुरदानेनपुत्रंप्रोत्साहयति ततइत्यादि २७ अनुमोदतेयन्मनसिचिंतयतिवाचावदतिवा तदप्यक्षयंभवेदिति २८ ॥

एतदर्थंआतुरदानदापनार्थम् २९ पूर्वैपित्रैवसंचिते अनस्तस्यैवधने ३० अतिवाहःपरलोकगामीतन्मार्गेयतः आतुरदानात् ३१ अष्टमहा

अंतकालेतुसत्पुत्रःसर्वदानानिदापयेत् एतदर्थंसुतोलोकेप्रार्थ्यतेधर्मकोविदैः २९ भूमिस्थंपितरंदृष्ट्वाअर्धोन्मीलित-
लोचनम् पुत्रैस्तृष्णानकर्त्तव्यातद्धनेपूर्वसंचिते ३० सतद्ददातिसत्पुत्रोयावज्जीवत्यसौचिरम् अतिवाहस्तुतन्मा-
र्गेदुःखंनलभतेयतः ३१ आतुरेचोपरागेचद्वयंदानंविशिष्यते अतोवश्यंप्रदातव्यमष्टदानंतिलादिकम् ३२ ति
ललोहंहिरण्यंचकार्पासोलवणंतथा सप्तधान्यंक्षितिर्गावएकैकंपावनंस्मृतम् ३३ एतदष्टमहादानंमहापातक
नाशनम् अंतकालेप्रदातव्यंशृणुतस्यचतत्फलम् ३४ ममस्वेदसमुद्भूताःपवित्रास्त्रिविधास्तिलाः असुरादान-
वादैत्यास्तृप्यंतितिलदानतः ३५ तिलाःश्वेतास्तथाकृष्णादानेनकपिलास्तिलाः संहरंतित्रिधापापंवाङ्मनःकायसं
चितम् ३६ लोहदानंचदातव्यंभूमियुक्तेनपाणिना यमसीमांनचाप्नोतिनगच्छेत्तस्यवर्त्मनि ३७ कुठारोमुशलोदं
डःखड्गश्चच्छुरिकातथा शस्त्राणियमहस्तेचनिग्रहेपापकर्मणाम् ३८

दानंफलसहितमाह ममेति ३२ ३३ ३४ ३५
तिलदानात्फलमाह असुराइतिसार्द्धेन ३६ भूमियुक्तेनभूम्यांकरंधृत्वेत्यर्थः ३७ लोहदानफलमाह यमइतिसार्द्धत्रिभिः ३८ ५

३९. ४० स्वर्णदानफलमाह शृण्वितिचतुर्भिः ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ लोहादिपंचदानेनतुष्टाभवंतिइतिशेषः ४६ त्रिषुवक्ष्यमाणेषु ४७

यमायुधानांसंतुष्ट्यैदानमेतदुदाहृतम् तस्माद्दद्याल्लोहदानंयमलोकेसुखावहम् ३९ उरणःश्यामसूत्रश्च शुंडामर्को प्युदुंबरः शेषंचलोमहादूतालोहदानात्सुखप्रदाः ४० शृणुतार्क्ष्यपरंगुह्यंदानानांदानमुत्तमम् दत्तेनतेनतुष्यंतिभूर्भु वःस्वर्गवासिनः ४१ ब्रह्माद्याऋषयोदेवाधर्मराजसभासदः स्वर्णदानेनसंतुष्टाभवंतिवरदायकाः ४२ तस्माद्देयंस्व र्णदानंप्रेतोद्धरणहेतवे नयातियमलोकंसस्वर्गतिंतातगच्छति ४३ चिरंवसेत्सत्यलोकेततोराजाभवेदिह रूप- वान्धार्मिकोवाग्मीश्रीमानतुलविक्रमः ४४ कार्पासस्यतुदानेनदूतेभ्योनभयंभवेत् लवणंदीयतेयच्चतेननैवभ- यंयमात् ४५ अयोलवणकार्पासतिलकांचनदानतः चित्रगुप्तादयस्तुष्टायमस्यपुरवासिनः ४६ सप्तधान्यप्रदानेन प्रीतोधर्मध्वजोभवेत् तुष्टाभवंतियेन्येपित्रिषुद्वारेष्वधिष्ठिताः ४७ व्रीहयोयवगोधूमामुद्गामाषाःप्रियंगवः चणकाः सप्तमाज्ञेयाःसप्तधान्यमुदाहृतम् ४८

भूमिदानफलमाह ४९ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

गोचर्मप्रमाणंयथा गोशतंवृषसंयुक्तंयत्रोपविशतेभुवि तद्रूपरिमितंज्ञेयंगोचर्मंमामसुत्तममिति ४९ ५० स्वल्पेनभूमिदानेनतुमहापापमप-
याति किंच सस्यपूर्णायाः प्रदानेनतुइंद्रभुवनंप्रयातीत्याह पृथिवीमिति ५१ ५२ अदानेदोषमाह यइति द्वाभ्याम् कुटींस्वकीयांपर्णशाला

गोचर्ममात्रंवसुधादत्तापात्रेविधानतः पुनातिब्रह्महत्यायादृष्टमेतन्मुनीश्वरैः ४९ नव्रतेभ्योनतीर्थेभ्योनान्यद्दाना-
द्विनश्यति राज्येकृतंमहापापंभूमिदानाद्विलीयते ५० पृथिवींसस्यसंपूर्णांयोददातिद्विजातये सप्रयातींद्रभवने
पूज्यमानःसुरासुरैः ५१ अत्यल्पफलदानिस्युरन्यदानानिकाश्यप पृथिवीदानजंपुण्यमहन्यहनिवर्द्धते ५२
योभूत्वाभूमिपोभूमिंनोददातिद्विजातये सनाप्नोतिकुटींग्रामेदरिद्रोस्यात्भवेभवे ५३ अदानात्भूमिदानस्यभूप
तित्वाभिमानतः निवसेन्नरकेयावत्शेषोधारयतेधराम् ५४ तस्मात्भूमीश्वरोभूमिदानमेवप्रदापयेत् अन्येषां
भूमिदानार्थंगोदानंकथितंमया ५५ ततोंतधेनुर्दातव्यारुद्रधेनुंप्रदापयेत् ऋणधेनुंततोदत्वामोक्षधेनुंप्रदापयेत् ५६

मपिनाप्नोतिईदृशोदरिद्रोस्यात् ५३ तावन्निवसेदितिसंबंधः ५४ भूमेरपिगोरूपत्वात्गोदानमेव ५५ अंतधेनुः अष्टदानोक्तारुद्रधेनुंश्रीरुद्र
स्यसूक्तंजपत्वान्मुत्युदुःखनिवृत्त्यर्थंऋणधेनुः ज्ञाताज्ञातऋणविमुक्त्यर्थंमोक्षधेनुः मोक्षार्थंवैतरणीतारणार्थंपंचमीचेति ५६ ७

५७ बालत्वादिषु यत् पापं कृतं तस्मात्तारयंतीति पूर्वेणैव संबंधः ५८ ५९ सकृत् सर्वजन्मनि एकवारमेकापि ६० ६१ स्वस्थचित्तस्य सावधानस्य तु एकैव गौः आतुरस्य सन्निहितमरणस्य तु गोशतं अभिमक्षणे मरिष्यतीति म्रियमाणस्तस्य तु चित्तविवर्जितं दानानुसंधानरहितं दत्तं

दद्याद्वै तरणीं धेनुं विशेषविधिना खग तारयंति नरं गावस्त्रिविधाच्चैव पातकात् ५७ बालत्वे यच्च कौमारे यत्पापं यौवने कृतम् वयःपरिणतौ यच्च यच्च जन्मांतरेष्वपि ५८ यन्निशायां तथा प्रातर्यन्मध्यान्हपराण्हयोः संध्ययोर्यत्कृतं पापं कायेन मनसा गिरा ५९ दत्वा धेनुं सकृद्वापि कपिलां क्षीरसंयुताम् सोपस्करां सवत्सां च तपोवृत्तसमन्विते ६० ब्राह्मणे वेदविदुषे सर्वपापैः प्रमुच्यते उद्धरेद् तकाले सा दातारं पापसंचयात् ६१ एका गौः स्वस्थचित्तस्य ह्यातुरस्य च गोशतम् सहस्रं म्रियमाणस्य दत्तं वित्तविवर्जितम् ६२ मृतस्यैतत्पुनर्लक्षं विधिपूतं च तत्समम् तीर्थयात्रासमोपेतं दानमेकं च लक्षधा ६३ पात्रे दत्तं च यद्दानं तल्लक्षगुणितं भवेत् दातुः फलमनंतं स्यान्न पात्रस्य प्रतिग्रहः ६४

गोसहस्रं च मृतस्य मरणानंतरं च गवां लक्षं एतत्सर्वं समतुल्यफलदं भवति अतः स्वस्थावस्थायामेव देयमिति भावः एवमपि एक गोदानमन्यद्वा तीर्थयात्राभ्यां सम्यगुपेतं युक्तं तत् लक्षधा भवतीत्यर्थः ६३ ६४ ७ ७ ७ ७ ७

६५ ६६ अपात्रेदानेनतुमहतीविनष्टिरित्याह अपात्रइतिसार्द्धेन ६७ पात्राणामपि बहूनामेकानदेयेत्याह ६८ ६९ दद्याद्वैतरणींधेनुंभि

स्वाध्यायहोमसंयुक्तःपरपाकविवर्जितः रत्नपूर्णामपिमहींप्रतिगृह्यनलिप्यते ६५ विषशीतापहोमंत्रवन्हीर्किंदोषभा
गिनौ अपात्रेसाचगौर्दत्तादातारंनरकंनयेत् ६६ कुलैकशतसंयुक्तंगृहीतारंतुपातयेत् नापात्रेविदुषादेया आ-
त्मनःश्रेयइच्छता ६७ एकाह्येकस्यदातव्याबहूनांनकदाचन साविक्रीताविभक्तावादहत्यासप्तमंकुलम्
६८ कथितायामयापूर्वंतववैतरणीनदी तस्याउद्धरणोपायंगोदानंकथयामिते ६९ कृष्णांवापाटलांवापिधे-
नुंकुर्यादलंकृताम् स्वर्णशृंगींरौप्यखुरांकांस्यपात्रोपदोहिनीम् ७० कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नांकंठघंटासमन्विताम्
कार्पासोपरिसंस्थाप्यताम्रपात्रंसचैलकम् ७१ यमंहैमंन्यसेत्तत्रलोहदंडसमन्वितम् कांस्यपात्रेघृतंकृत्वासर्वं-
तस्योपरिन्यसेत् ७२ नावमिक्षुमयींकृत्वापट्टसूत्रेणवेष्टयेत् गर्त्तंविधायसजलंकृत्वातस्मिन्क्षिपेत्तरिम् ७३
तस्योपरिस्थितांकृत्वासूर्यदेहसमुद्भवाम् धेनुंसंकल्पयेत्तत्रयथाशास्त्रविधानतः ७४

शेषविधिनाख्याग इतिपूर्वसूचितविशेषविधिमेवाह कृष्णामिति ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७

७५ ७६ ७७ ७८ वैतरणींवितरणंदानंतद्रूपिणीमेनांधेनुमं ७९ मांप्रतीक्षस्ववैतरण्याःसकाशादुत्तारणार्थंत्वंमांप्रतीक्षस्वदृ-

साऌंकाराणिवस्त्राणिब्राह्मणायप्रकल्पयेत् पूजांकुर्याद्विधानेनगंधपुष्पाक्षतादिभिः ७५ पुच्छंसंगृह्यधेनोस्तुनाव-
माश्रित्यपादतः पुरस्कृत्यततोविप्रमिमंमंत्रमुदीरयेत् ७६ भवसागरमग्नानांशोकतापोर्मिदुःखिनाम् त्रातात्वंहि
जगन्नाथःशरणागतवत्सलः ७७ विष्णुरूपद्विजश्रेष्ठमामुद्धरमहीसुर सदक्षिणामयादत्तातुभ्यंवैतरणीनमः
७८ यममार्गेमहाघोरेतांनदींशतयोजनाम् तर्तुकामोददाम्येतांतुभ्यंवैतरणींनमः ७९ धेनुकेमांप्रतीक्ष
स्वयमद्वारेमहापथे उत्तारणार्थंदेवेशिवैतरण्येनमोस्तुते ८० गावोमेअग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः गावोमे
हृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्यहम् ८१ यालक्ष्मीःसर्वभूतानांयाचदेवेप्रतिष्ठिता धेनुरूपेणसादेवीममपापंव्य-
पोहतु ८२ इतिमंत्रैश्चसंप्राथ्यसांजलिर्धेनुकांयमम् सर्वप्रदक्षिणीकृत्यब्राह्मणायनिवेदयेत् ८३

ष्टिंकुरुष्व ८० यममार्गभयभीतस्य वाक्यमिदंगावोमइति ८१ भूतानांनरेंद्रादीनांदेवेंद्रादिषुप्रतिष्ठितास्थितायालक्ष्मीःअस्तिसाएव-
त्वंधेनुरूपेणासि अतोव्यपोहतु दूरीकरोतु ८२ सर्वंउपस्करम् ८३ ७ ७ ७ ७

८४ व्रतंअवश्यंधेनुंदास्यामीतिनियमंकुर्यात् ८५ आवसथेषुगृहेषु ८६ ८७ अयनेविषुवेमकरकर्कमेषतुलासंक्रांतिदिनेयुगादिषु- अक्षय्यतृतीयादिषु ८८ सएवश्राद्धपात्रयोः संयोगएवअतोऽन्यत्पुण्यकालापेक्षानकर्त्तव्येत्यर्थः ८९ इदंधेन्वादिदानंस्वहस्तदत्तंसत्स्वर्गसुख

एवंदद्याद्विधानेनयोगांवैतरणींखग सयातिधर्ममार्गेणधर्मराजसभांतरे ८४ स्वस्थावस्थशरीरेतुवैतरण्यांव्रतंचरे-
त् देयाचविदुषाधेनुस्तांनदींतर्तुमिच्छता ८५ सानायातिमहामार्गेगोदानेननदींखग तस्मादवश्यंदातव्यंपु-
ण्यकालेषुसर्वदा ८६ गंगादिसर्वतीर्थेषुब्राह्मणावसथेषुच चंद्रसूर्योपरागेषुसंक्रांतौदर्शवासरे ८७ अयने
विषुवेचैवव्यतीपातेयुगादिषु अन्येषुपुण्यकालेषुदद्यात्गोदानमुत्तमम् ८८ यदैवजायतेश्रद्धापात्रंसंप्रा-
प्यतेयदा सएवपुण्यकालःस्याद्यतःसंपत्तिरस्थिरा ८९ अस्थिराणिशरीराणिविभवोनैवशाश्वतः नित्यंसन्नि
हितोमृत्युःकर्त्तव्योधर्मसंचयः ९० आत्मवित्तानुसारेणतत्रदानमनंतकम् देयंविप्रायविदुषेस्वात्मनःश्रेयइ
च्छता ९१ अल्पेनापिहिवित्तेनस्वहस्तेनात्मनेकृतम् तदक्षयंभवेद्दानंतत्कालंचोपतिष्ठति ९२

प्रदंभवति अतोवैराग्यमुत्पादय
न्स्वहस्तदानेश्रद्धामुत्पादयति अस्थिराणीत्यादि ९० तत्रपात्रेआत्मवित्तानुसारेणबहुवित्तेसतिस्वल्पंनदेयमितिभावः ९१ ९२ ५ ७

गृहीतंदानपाथेयंपरलोकभोग्यंयेनअन्यथापाथेयंविनापथि अस्मिंल्लोकमार्गेयथाशक्तिःक्लिश्यते तथैवामुत्रापि ९३ ९४ ९५ अविज्ञाय अज्ञा

गृहीतदानपाथेयःसुखंयातिमहाध्वनि अन्यथाक्लिश्यतेजंतुःपाथेयरहितःपथि ९३ यानियानिचदानानिदत्तानिभुविमा
नवैः यमलोकपथेतानितिष्ठुपतिष्ठंतिचाग्रतः ९४ महापुण्यप्रभावेनमानुषंजन्मलभ्यते यस्तत्प्राप्यचरेद्धर्मंसयातिपर-
मांगतिम् ९५ अविज्ञायनरोधर्मंदुःखमायातियातिच मनुष्यजन्मसाफल्यंकेवलंधर्मसेवनम् ९६ धनपुत्रकलत्रादि
शरीरमपिबांधवाः अनित्यंसर्वमेवेदंतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ९७ तावद्बंधुःपितातावद्यावज्जीवतिमानवः मृतानामं-
तरंज्ञात्वाक्षणात्स्नेहोनिवर्त्तते ९८ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मुहुर्मुहुः जीवन्नपीतिसंचिंत्यमृतानांकःप्रदास्य-
ति ९९ एवंजानन्निदंसर्वंस्वहस्तेनैवदीयताम् अनित्यंजीवितंयस्मात्पश्चात्कोपिनदास्यति १०० मृतंशरीरमुत्सृज्य
काष्ठलोष्ठसमंक्षितौ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति १

त्वाकृत्वेत्यर्थः ९६ ९७ ९८ जीवन्नप्यात्मैवबंधुःस्व
स्यहितकर्ताजीवतामपिनोदत्तम्तर्हिमृतानांकः नकोपिदास्यतीत्यर्थः अतएवंजानन्नितिद्वितीयेनसंबंधः ९९ सर्वइदं आतुरदानम् १०० १

२ ३ ४·५ ६ धनंयावत् आत्मायत्तं आत्मनः स्वस्यआयत्तंआधीनंभवस्येवंमत्वाकिंचिद्देयमरेइतिवक्तुमपिनोत्सहते उत्साहेनवक्तुमपि-

गृहादर्थानिवर्त्तंतेश्मशानात्सर्वबांधवाः शुभाशुभंकृतंकर्मगच्छंतमनुगच्छति २ शरीरंवन्हिनादग्धंकृतंकर्मसहास्थि
तम् पुण्यंवायदिवापापंभुंक्तेसर्वत्रमानवः ३ नकोऽपिकस्यचिद्बंधुःसंसारेदुःखसागरे आयातिकर्मसंबंधाद्यातिक
र्मक्षयेपुनः ४ मातृपितृसुतभ्रातृबंधुदारादिसंगमः प्रपायामिवजंतूनांनद्यांकाष्ठौघवच्चलः ५ कस्यपुत्राश्चपौ-
त्राश्चकस्यभार्याधनंचवा संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयताम् ६ आत्मायत्तंधनंयावत्तावद्विप्रेसमर्पयेत्
पराधीनेधनेजातेनकिंचिद्वक्तुमुत्सहेत् ७ पूर्वजन्मकृताद्दानादत्रलब्धंधनंबहु तस्मादेवपरिज्ञायधर्मार्थेदीय-
तांधनम् ८ धर्मात्संजायतेर्थश्चधर्मात्कामोभिजायते धर्मएवापवर्गायतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ९ श्रद्धयाधार्य-
तेधर्मोबहुभिर्नार्थराशिभिः निष्किंचनाहिमुनयःश्रद्धावंतोदिवंगताः १०

योग्योनभवति तर्हिदातुंयोग्यःकुतइत्यर्थः ७ निदर्शनमाह पूर्वइतिधनंच धर्मैकफलमिति धर्मार्थमेवदीयताम् ८ चतुर्वर्गफलदा-
यिधनमेवेत्याह धर्मादिति ९ श्रद्धापूतधर्मएवसद्गतिप्रदोभवतीत्याह श्रद्धयाइतिद्वाभ्याम् १०

भक्त्याउपहृतंसमर्पितंतत्पत्रादिप्रयतात्मनः श्रद्धापूतचित्तस्याहमश्नामीति ११ स्वहस्तदानंश्लाघ्यपुत्रदत्तंस्तौति १२ देवानांसमूहोदेव-
तं तैर्देवसमूहैरपि १३ तेनैवविचित्तेनपुत्रादिभिः सहस्वयमपिनिःपापोभवतीत्यर्थः १४ पितुर्निमित्तमित्यनुवृत्तमेवास्याप्यर्थः गर्भधारण

पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ११ तस्मादवश्यंदातव्यंतदादानेवि
धानतः अल्पंवाबहुवेतीयंगणनांनैवकारयेत् १२ धर्मात्माचसपुत्रोवैदेवतैरपिपूज्यते दापयेद्धस्तदानानिपित-
रंस्यातुरंभुवि १३ पित्रोर्निमित्तंयद्वित्तंपुत्रैःपात्रेसमर्पितम् आत्मापिपावितस्तेनपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः १४ पितुः
शतगुणंपुण्यंसहस्रंमातुरेवच भगिनीदशसाहस्रंसोदरेदत्तमक्षयम् १५ नचैवोपद्रवादातुर्नचानरकयात-
नाः मृत्युकालेचनभयंयमदूतसमुद्भवम् १६

पोषाभ्यांपितुर्मातागरीयसीतिहेतोः सहस्रंदयायाभगिनीमूर्तिरितिहेतोर्द
शसहस्रंनदयासदृशंदानमितिवचनाच्चेतिसोदरस्यापिसमानोदरजन्मत्वा दात्मतुल्यत्वंअतस्तद्दत्तमक्षयंभवति तदक्षयंभवेद्दानंस्वहस्तेनात्मनेकृत-
मितिपूर्वोक्तवचनादिति १५ दानदातुःपुत्रस्यापिइहतुउपद्रवामार्यादयोनपरत्रनचेत्यादि अत्रापितेनैववित्तेनेति पूर्वस्यैवानुवृत्तिः १६ ७

भक्तेदोषमाह यदीतिद्वाभ्याम् १७ १८ इतिटीकायामष्टमोऽध्यायः ८ तुलस्यादिकमाहात्म्यंसंन्यासविधिपूर्वकम् उवाचनवमेध्यायेम्रि

यदिलोभान्नयच्छंतिकालेत्स्यातुरसंज्ञके मृताःशोचंतितेसर्वेकदर्याःपापिनःखग १७ पुत्राःपौत्राःसहभ्रात्रासगोत्राः
सुहृदस्तथे ददंतिनातुरेदानंब्रह्मघ्नास्तेनसंशयः १८ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारे आतुरदाननिरूपणोनामअष्ट
मोऽध्यायः ८ गरुडउवाच कथितंभवतासम्यक्दानमातुरकालिकम् म्रियमाणस्ययत्कृत्यंतदिदानींवदप्र-
भो १ श्रीभगवानुवाच श्रृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदेहत्यागस्ययद्विधिम् मृतायेनविधानेनसद्गतिंयांतिमान
वाः २ कर्मयोगाद्यदादेहीमुंचत्यत्रनिजंवपुः तुलसीसन्निधौकुर्यान्मंडलंगोमयेनतु ३ तिलांश्चैवविकी-
र्याथदर्भांश्चैवविनिक्षिपेत् स्थापयेदासनेशुभ्रेशालिग्रामशिलांतदा ४ शालिग्रामशिलायत्रपापदोषभया
पहा तत्संनिधानमरणान्मुक्तिर्जंतोःस्फनिश्चिता ५

यमाणविधिंहरिः १ गरुडःपृच्छति अथिमक्षणेमरिष्यतीतिम्रियमाणस्तस्ययत्कृत्यंतद्वद १ येनमृतःसद्गतिंयातितद्विधिंश्रृणु २ कर्मयोगा
न्प्रारब्धकर्मोदयात् देहीजीवः निजंआत्मत्वेनस्वीकृतंवपुः अत्रयदात्यजति तदामंडलंकुर्यादित्यन्वयः ३ ४ ५ ६ ७

६ ७ ८ ९ ननुअपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिपूर्वोक्तविरोधात्पुत्रहीनः कथंविष्णुपुरंयातिसतुदुर्गतिमेवयातिहतिचेत्तत्राह एतेति

तुलसीविटपच्छायायत्रास्तिभवतापहा तत्रैवमरणान्मुक्तिःसर्वदादानदुर्लभा ६ तुलसीविटपस्थानंगृहेयस्यावतिष्ठते तत्गृहंतीर्थरूपंहिनयांतियमकिंकराः ७ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्त्प्राणान्विमुंचति यमस्तंनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि ८ तस्यादलंमुखेकृत्वातिलदर्भासनेमृतः नरोविष्णुपुरंयातिपुत्रहीनोप्यसंशयः ९ तिलाःपवित्रास्त्रिविधादर्भाश्चतुलसीरपि नरंनिवारयंत्येतेदुर्गतिंयांतमातुरम् १० ममस्वेदसमुद्भूतायतस्तेपावनास्तिलाः असुरादानवादैत्याविद्रवंतितिलैस्ततः ११ दर्भाविभूतिर्मेताक्ष्यममरोमसमुद्भवाः अतस्तत्स्पर्शनादेवस्वर्गंगच्छंतिमानवाः १२ कुशमूलेस्थितोब्रह्माकुशमध्येजनार्दनः कुशाग्रेशंकरोदेवस्त्रयोदेवाःकुशेस्थिताः १३

लादयोदुर्गतिंयांतंनिवारयंति १० ननुतिलादीनांईदृशोमहिमाकुतइतिचेत्तत्राह ममेति ११ दर्भेति कुशोस्मितृणजातीनांरोमाण्युद्भिज्जजातीनांउत्पत्तिस्थानानिभगवद्वचनादिति १२ कुशस्यातिपावनतामाह कुशइति १३ ७ ७ ७

क्रियमाणाः कर्माणिप्रयुज्यमाना अपिनिर्माल्यतांअयोग्यतांनयांति १४ सामान्यशास्त्राद्विशेषशास्त्रस्यबलवत्ततामाह दर्भेति नीचेनीचजाति

अतःकुशावह्निमंत्रतुलसीविप्रधेनवः नैतेनिर्माल्यतांयांतिक्रियमाणाःपुनःपुनः १४ दर्भाःपिंडेषुनिर्माल्याब्राह्मणाःप्रे-
तभोजने मंत्रागोस्तुलसीनीचेचितायांचहुताशनः १५ गोमयेनोपलिप्तेतुदर्भास्तरणसंस्कृते भूतलेह्यातुरंकु-
र्यादंतरिक्षंविवर्जयेत् १६ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेदेवाहुताशनः मंडलोपरितिष्ठंतितस्मात्कुर्वीतमंडलम् १७
सर्वत्रवसुधापूतालेपोयत्रनविद्यते यत्रलेपःकृतस्तत्रपुनर्लेपेनशुद्ध्यति १८ राक्षसाश्चपिशाचाश्चभूताःप्रेतायमा-
नुगाः अलिप्तदेशेस्वच्छायामंतरिक्षेविशंतिच १९ अतोग्निहोत्रश्राद्धंचब्रह्मभोज्यंसुरार्चनम् मंडलेनविनाभूम्या-
मातुरंनैवकारयेत् २० लिप्तभूम्यामतःकृत्वास्वर्णरत्नंमुखेक्षिपेत् विष्णोःपादोदकंदद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः
२१ शालिग्रामशिलातोयंयःपिबेद्बिंदुमात्रकम् ससर्वपापनिर्मुक्तोवैकुंठभुवनंव्रजेत् २२

मुखेमंत्राःगोस्तुलसीचतद्धे-
ह्निर्माल्याअग्राह्याः १५ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृतमनुसरतिगोमयेनेति १६, १७ १८ १९ सुरार्चनंदेवपूजाम् २० २१ २२ ७,

२३ २४ २५ २६ इतराअन्यानद्यः अवगाहेन स्नानेन गंगातुदर्शनादिभिरेवपुनाति इतिद्वितीयेनान्वयः २७ २८ जल-

ततोगंगाजलंदद्यात्महापातकनाशनम् सर्वतीर्थकृतस्नानदानपुण्यफलप्रदम् २३ चांद्रायणंचरेद्यस्तुसहस्रंकायशोधनम् पिबेद्यश्चैवगंगांभःसमौस्यातामुभावपि २४ अग्निंप्राप्ययथाताक्ष्यंतूलराशिर्विनश्यति तथागंगांबुपानेनपातकंभस्मसाद्भवेत् २५ यस्तुसूर्यांशुसंतप्तंगांगेयंसलिलंपिबेत् ससर्वयोनिनिर्मुक्तःप्रयातिसदनंहरेः २६ नद्योजलावगाहेनपावयंतीतरोजनान् दर्शनात्स्पर्शनात्पानात्तथागंगेतिकीर्त्तनात् २७ पुनात्यपुण्यान्पुरुषान् शतशोथसहस्रशः गंगातस्मात्पिबेत्तस्याजलंसंसारतारकम् २८ गंगागंगेतियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि मृतोविष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि २९ उत्क्रमद्भिश्चयःप्राणैःपुरुषःश्रद्धयान्वितः चिंतयेन्मनसागंगांसोपियातिपरांगतिम् ३० अतोध्यायेन्नमेद्गंगांसंस्मरेत्तज्जलंपिबेत् ततोभागवतंकिंचित्शृणुयान्मोक्षदायकम् ३१ श्लोकंश्लोकार्द्धपादंवायोंतेभागवतंपठेत् नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ३२

पानमहिमातुकिंवर्ण्यतेतत्स्मरणचिंतनादपिमुक्तोभवतीत्याह गंगेतिद्वाभ्याम् २९ ३० ३१ ३१ ७ ७

३२ अनशनंजलान्नपरित्यागः अनाशनेकाश्यपयास्यागतिरितिहेतोः कुर्यादिति अथातुरसंन्यासंनिर्धारयतिदद्यादितिसार्द्धेन अत्रयद्यपि-
ब्राह्मणाःप्रव्रजंतिइतिश्रुतेर्मुखजानामयंधर्मोयद्विष्णोर्लिंगधारणम् बाहुजातोरुजातानामयंधर्मोनविद्यते इतिस्मृतिनिषेधात् ब्राह्मणस्यैव
प्रव्रज्यानतुक्षत्रियादेरित्याहुः तथापियदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदित्यादिश्रुतेस्त्रैवर्णिकसाधारणत्वात् त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्याश्रमान्वर
णमितिसूत्रकारवचनाच्च मुखजानामयंधर्मोवैष्णवंलिंगधारणम् बाहुजातोरुजातानांत्रिदंडंनविधीयते इतिदंडविषयेनिषेधदर्शनाच्च सो
पवीतयोर्वेदमधीतयोर्विरक्तयोःक्षत्रियवैश्ययोरपिदंडधारणमंतरेणकेवलंप्रेषमंत्रोच्चारणमात्रएवातुरसंन्यासाधिकारः नत्वनुपवीतयोर्गूढारू-

वेदोपनिषदांपाठात् शिवविष्णुस्तवादपि ब्राह्मणक्षत्रियविशांमरणंमुक्तिदायकम् ३३ प्राणप्रयाणसमयेकुर्यादनशनं
रवग दद्यादातुरसंन्यासंविरक्तस्यद्विजन्मनः ३४

दमूढयोरित्याहुः किंच द्विजन्मनइत्युक्तवताश्रीभगवताप्ययमेवपक्षः स्वीकृतः क्षत्रिय
वैश्ययोरपिद्विजन्मनत्वादातुरसंन्यासाधिकारः सूचितः इतिप्रतीमः तथापिविरक्तस्यैवकिमर्थंयदिसंन्यासोत्तरंप्रारब्धवशात् जीवितोपिपुनर्भोग-
मुखस्यावांताशित्वंस्यात् किंतु गृहात्प्रव्रजेदेवेति तदुक्तंमनुना आत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेत्गृहात् ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिवैश्योवाप्र
व्रजेत् गृहादितिस्मरणाच्चेति अत्रायंविशेषः ब्राह्मणस्तुदंडधारणंकृत्वाक्षत्रियोवैश्यश्चउपशमादिसंन्यासंन्यासधर्मान्स्वीकृत्यप्रव्रजेदिति अलं-
प्रासंगिकेन ३४ ४५

एतदेवसूचयति संन्यस्तमिति ॐ भूःसंन्यस्तंमया ॐ भुवःसंन्यस्तंमया ओंस्वःसंन्यस्तंमया ॐ भूर्भुवःस्वःसंन्यस्तंमयास्वाहा गायत्री ॐ पुत्रैषणाया वित्तैषणायालोकैषणायाश्चव्युत्थितोहंस्वाहाशिरश्च ॐ अभयोसर्वभूतेभ्योमत्तः स्वाहेत्यादिप्रैष्यमंत्रानुच्चार्य अहंब्रह्मास्मीत्यनुभववाक्यार्थ विचारणेनब्रह्मपरोभूयादित्यातुरविधिः अत्रदंडधारणेतुदाहः तिलोदकपिंडदानादिकंचनस्यात्तस्यबहिः संन्यस्तस्यतुरीयाश्रमत्वात् अस्याहंब्र-

संन्यस्तमितियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि मृतोविष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि ३५ एवंजातविधानस्यधार्मिकस्यत-
दाखग ऊर्ध्वच्छिद्रेणगच्छंतिप्राणास्तस्यसुखेनहि ३६ मुखंचचक्षुषीनासेकर्णौद्वाराणिसप्त्च एभ्यःसुकृतिनोयां
तियोमिनस्तालुरंध्रतः ३७ अपानान्मिलितप्राणोयदाहिभवतिपृथक् सूक्ष्मीभूत्वातदावायुर्विनिःक्रामतिपुत्तलात् ३८

ह्मास्मीत्यंतः संन्यस्यतुपारलौकिकमपिसर्वंवक्ष्यमाणंकर्मकुर्यादितिविशेषः किंच सांप्रदायिकानांतुइदमप्यनभिमतमेवतेतुब्राह्मणस्यापिदंडधा रणंविनातुरसंन्यासोनास्ति क्षत्रियवैश्ययोश्चसर्वथैवानधिकारइत्येवंवदंतीति ३५ एवंउक्तप्रकारेणजातंविधानंआतुरकृत्यंयस्यतस्य ३६ ऊर्ध्वच्छिद्राण्येवाह मुखमिति ३७ प्राणोत्क्रमणेनशरीरत्यागप्रकारमाह अपानादिति नाभिस्थानेमिलितयोःप्राणापानयोर्यदाविश्लेषो भवति तदासूक्ष्मीभूत्वातींद्रियः सन् वायुःप्राणःपुत्तलात् शरीरान्निःसरति ३८ ५ ५ ५ ५

मरुतीश्वरेशरीराधारभूते प्राणेयथानिराधारोद्रुमः पतति एवंपतने ३९ गतप्राणस्यशरीरस्यावस्थामाह निर्विचेष्टमितिद्वाभ्याम् ४०
ईदृशेदेहे ४१ पृथिव्यादीनांस्वस्वरूपेलयमाह सपादेन ४२ आत्मानुजायते अस्तिवर्द्धतेविपरिणमते अपक्षीयतेनश्यतीत्येवंभाष्यकारादिभि

शरीरंपततेपश्चान्निर्गतेमरुतीश्वरे कालाहतंपतत्येवंनिराधारोयथाद्रुमः ३९ निर्विचेष्टंशरीरंतुप्राणैर्मुक्तंजुगुप्सि-
तम् अस्पृश्यंजायतेसद्योदुर्गंधंसर्वनिंदितम् ४० त्रिधावस्थाशरीरस्यकृमिविड्भस्मरूपतः किंगर्वःक्रियते
देहेक्षणविध्वंसिभिर्नरैः ४१ पृथिव्यांलीयतेपृथ्वीआपश्चैवतथाप्सुच तेजस्तेजसिलीयेतसमीरस्तुसमीर
णे ४२ आकाशश्चतथाकाशेसर्वव्यापीचशंकरः नित्यमुक्तोजगत्साक्षीआत्मदेहेष्वजोमरः ४३ सर्वेंद्रिययुतो
जीवःशब्दादिविषयैर्वृतः कामरागादिभिर्युक्तःकर्मकोशसमन्वितः ४४ पुण्यवासनयायुक्तोनिर्मितेस्वेनकर्मणा
समाविश्यनवेदेहेगृहेदग्धेयथागृही ४५

रुक्तषड्भावविकाररहितएवास्ति ४३ ननुपृथिव्यादयस्तत्स्वस्वसूक्ष्मस्वरूपेलीनाभवंति आत्माचनित्यमुक्तोजगत्साक्षीभवतितर्हिकर्मफलभोक्ता
कःइत्याशंकायांजीवएवपुण्यापुण्यवासनानुसारेणशुभाशुभकर्मफलभोक्तास्तिइतिव्यावहारिकंजीवस्वरूपंनिरूपयन्नाह सर्वइति ४४ ४५ ४५

४६ धार्मिकावल्लभायेषांतेदेवदूताः कृतंआतुरकृत्यंयेनतंएनंधार्मिकेस्वःस्वर्गलोकेनयंति ४७ सःसुशोभनोदिव्यस्तेजोमयोदेहोयस्यस-
देवरूपःसन्नाकंस्वर्गादिलोकंतत्क्षणमेवप्राप्नोतीति नहिसत्कृतिनांवर्षपर्यंतंममभार्गगमनंभवतीतिभावः ४८ इतिटीकायांनवमोऽध्यायः

तदाविमानमादायकिंकिणीजालमालियत् आयांतिदेवदूताश्चलसच्चामरशोभिनाः ४६ धर्मतत्वविदःप्राज्ञाःस- ९
दाधार्मिकवल्लभाः तदैनंकृतकृत्यंस्वर्विमानेननयंतिते ४७ सःदिव्यदेहोविरजांबरस्रक्सुवर्णरत्नाभरणैरुपेतः दान
प्रभावात्समहानुभावःप्राप्नोतिनाकंसुरपूज्यमानः ४८ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेम्रियमाणकृत्यनिरूपणोनाम-
नवमोऽध्यायः ९ गरुडउवाच देहदाहविधानंचवदसत्कृतिनांविभो सतीयदिभवेत्पत्नीतस्याश्चमहिमावद
१ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् यत्कृत्वापुत्रपौत्रश्चमुच्यंतेपैतृकादृणात्
२

स्वर्गगतस्यजीवस्यदेहदाहविधिंखग सत्याविधानंमहिमांहरिंचपरिपृच्छति १ दाहतृतीयदिनयोः पंचकस्यविधिंतथासतीगंगाप्रभावं
चदशमेप्राहमाधवः २ देहइति १ और्ध्वदैहिकंलोकांतरोपयोगिकर्म २ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

अंत्यपिंदाहादिकर्म ३ पापानां अपनुतिर्नाशस्तदर्थमितिहेतुरुक्तः ४ मृतौमरणेसति ५ ६स्रग्भिःपुष्पमालादिभिर्मंडयेत् शवंभूषये-
त् तदुक्तंविष्णुपुराणे प्रेतदेहंशुभैःस्नानैःस्नापितंस्रग्विभूषितम् दग्ध्वाग्रामाद्बहिःस्नात्वादिति ७ संकल्पेन अमुकगोत्राय अमुकना

किंदत्तैर्बहुभिर्दानैःपित्रोरंत्येष्टिमाचरेत् तेनाग्निष्टोमसदृशंपुत्रःफलमवाप्नुयात् ३ तदाशोकंपरित्यज्यकारयेन्मुंड-
नंस्रुतः समस्तबांधवैर्युक्तःसर्वपापापनुत्तये ४ मातापित्रोर्मृतौयेनकारितंमुंडनंनहि आत्मजःसकथंज्ञेयःसं
सारार्णवतारकः ५ अतोमुंडनमावश्यंनखकक्षविवर्जितम् ततःसबांधवःस्नात्वाधौतवस्त्राणिधारयेत् ६
सद्योजलंसमानीययतस्तंस्नापयेत्शवम् मंडयेच्चंदनैःस्रग्भिर्गंगामृत्तिकयाथवा ७ नवीनवस्त्रैःसंच्छाद्यतदापिं
डंसदक्षिणम् नामगोत्रंसमुच्चार्यसंकल्पेनापसव्यतः ८ मृत्कस्थानेशवोनामतस्यनाम्नाप्रदापयेत् तेनभूमि-
र्भवेत्तुष्टातदधिष्ठातृदेवताः ९

मेशवायब्रह्मदैवत्यस्थानपिंडोयंमयादीयतेतवोपतिष्ठतामिति ८ एवंहिद्वारिविश्रामेपांथःभूतनाम्नाविष्णुरुद्रदैवत्यंपिंडंदद्यादिति तेन-
स्थानपिंडेनतस्यशवस्य अधिष्ठातृदेवता आधारभूताभूमिस्तुष्टाभवेदितिकारणमुक्तम् ९ ४६

तेनद्वारपिंडेन भूतकोटिषु भूतानांगणनासमेदुर्गताः दुष्टंअकालस्थानंप्राप्तास्ते उपघातायविघ्नायनविघ्नोत्रसद्गतिमवरुध्यस्वसमानंकारणंतत्कर्त्तुंनैव प्रभवंतीति १० ११ १२ १३ तेनभूतनाम्नातस्मैप्रेतायपिंडइत्यनुवर्त्तते संमार्ज्यभूमिंअभ्युक्ष्यजलेनसंस्नाप्यशवम् १४ तस्यप्रेतस्यहोत

द्वारदेशेभवेत्पांथस्तस्यनाम्नाप्रदापयेत् तेननैवोपघाताय भूतकोटिषुदुर्गताः १० ततःप्रदक्षिणांकृत्वापूजनीयः सुषादिभिः स्कंधःपुत्रेणदातव्यस्तदान्यैर्बांधवैःसह ११ धृत्वास्कंधेस्वपितरंयःस्मशानायगच्छति सोश्वमेधफलं पुत्रोलभतेचपदेपदे १२ नीत्वास्कंधेस्वपृष्ठेंकेसदातातेनलालितः तदैवतदृणान्मुच्येत्मृतंस्वपितरंवहेत् १३ ततो धर्मार्गेविश्रामंसंमार्ज्याभ्युक्ष्यकारयेत् संस्नाप्यभूतसंज्ञायतस्मैतेनप्रदापयेत् १४ पिशाचाराक्षसायक्षायेचान्येदि- क्षुसंस्थिताः तस्यहोतव्यदेहस्यनैवायोग्यत्वकारकाः १५

व्यस्यहोतुंहव्यंयोग्यस्यदेहस्य अयोग्यत्वकारकान अत्रपिंडदानंक्रियातन्मांसभक्षणमयोग्यत्वंयथोच्छिष्टंहविर्हवनायोग्यंभवति तद्वद्दे- हेपीत्यर्थः अतःपिशाचादयः पिंडंभुक्त्वा तन्मांसंभक्षणंनकुर्वंतीतिकारणमुक्तं इदमेवचितादौ १५

१६ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्यगोमयेनवेदिकांलिप्तभूमिंउल्लिख्यतस्यांदर्भेणोर्ध्वरेखांकृत्वारेखामध्येनामिकांगुष्ठेनोद्धृत्यजलेनाभ्युक्ष्यउपसमाधा- य तत्रवह्निंसंस्थाप्यक्रव्यंमृतकस्यमांसं अतिभक्षतीति क्रव्यादस्तदेवसंज्ञानामयस्यतंदेवंवह्निंपुष्पादिभिः संपूज्यलोमभ्यःस्वाहात्वग्भ्यःस्वा- हा २ मांसेभ्यःस्वाहाइत्याद्यनुवाक्येन वेदमंत्रेणविधिमनतिक्रम्येतियथाविधिहोमंकुर्यात् १८ हेक्रव्याददेवत्वमेवांते भूतानिपंचभूतात्मक-

ततोनीत्वाश्मशानेषुस्थापयेदुत्तरामुखम् तत्रदेहस्यदाहार्थंस्थलंसंशोधयेद्यथा १६ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्योल्लि- ख्योद्धृत्यचवेदिकाम् अभ्युक्ष्योपसमाधायवह्निंतत्रविधानतः १७ पुष्पाक्षतैरथाभ्यर्च्यदेवंक्रव्यादसंज्ञकम् लो- मभ्यस्त्वनुवाक्येनहोमंकुर्याद्यथाविधि १८ त्वंभूतभृज्जगद्योनि स्त्वंभूतपरिपालकः मृतःसंसारिकस्तस्मादेनं- त्वंस्वर्गतिंनय १९

शरीराणिबिभर्षि स्वस्मिन्धारयसि इतिभूतभृदसि किंच त्वमेवजगतांयोनिः कारणंचासीः पंचमहाभू- तांतर्गतत्वात्त्वमेवलोकस्यसर्वप्राणिजातस्यक्षुधासंदीपनेन भुक्तान्नपरिपाकेनपरिपालकोसि तस्माद्धेतोःसंसारिकः संसारेभवःमृत- श्चायंपुरुषस्तमेनंस्वर्गतिंनय प्रापयेतिप्रार्थना १९

२० चितायांमोक्षस्थापनंतत्प्रभृतिकंतदारभ्यसपिंडनात् प्राक्प्रेतत्वंभवति अनग्निचितायांशवहस्तेचसपिंडीपर्यंतंचप्रेतनाम्नैवप्रदातव्यं स्था
नादिषुशवपांथभूतनामभिरिति २१ पक्षांतरमाह केपीति प्रेतकल्पंअंत्येष्टिविधानंतद्विदः साधकमप्याहुः अतस्तेनसाधकनाम्नावाकरे-
एवप्रेतनाम्नेति २२ यथादिक्पालादिबलिभिर्हविराहुतियोग्यंभवति तद्वत्पंचपिंडैःशवस्याहुतियोग्यतेति अन्यथापंचपिंडदानंविनातुउपघा

इतिसंप्रार्थयित्वाग्निंचितांतत्रैवकारयेत् श्रीखंडतुलसीकाष्ठैःपलाशाश्वत्थदारुभिः २० चितामारोप्यतंप्रेतंपिंडोहो-
तत्रदापयेत् चितायांशवहस्तेच प्रेतनाम्नाखगेश्वर चितामोक्षप्रभृतिकंप्रेतत्वमुपजायते २१ केपितंसाधकं-
प्राहुःप्रेतकल्पविदोजनाः चितायांतेननाम्नावाप्रेतनाम्नाथवाकरे २२ इत्येवंपंचभिःपिंडैःशवस्याहुतियोग्य-
ता अन्यथाचोपघातायपूर्वोक्तास्तेभवंतिहि २३ प्रेतोदत्वापंचपिंडान्हुतमादायतंतृणैः अग्निंपुत्रस्तदादद्या-
न्नभवेत्पंचकंयदि २४

तायस्वकुशलनाशायपूर्वोक्तभूतपिशाचादयोभवंतीति २३ पूर्वंलोमभ्यस्वाहेत्यनुवाक्येनहुतं-
तमेवाग्निंतृणैरादायपुत्रोदद्यादग्निंनिरग्निकानांतु अग्निहोत्रादादायदद्यादितिविशेषः २४ ७ ७ ७

गरुडपु॰टी॰ [illegible]स्यादाहेन [illegible]रिपंचके प्रेतदाह तृणकाष्ठसंग्रहं न कारयेदितिनिषेधात् २५ रेवतीअंतेयस्यतदेतत्पंचकंदाह अ॰

५८

पंचकेषुमृतोयस्तुनगतिंलभतेनरः दाहस्तत्रनकर्त्तव्यःकृतेन्यमरणंभवेत् २५ आदौकृत्वाधनिष्ठार्धमेतन्नक्षत्रपंचकम् रेवत्यंतंनदाहेर्हंदाहेचनशुभंभवेत् २६ गृहेहानिर्भवेत्तस्यऋक्षेष्वेषुमृतोहियः पुत्राणांगोत्रिणांवापिकश्चिद्विघ्नःप्रजायते २७ अथवाऋक्षमध्येहिदाहःस्याद्विधिपूर्वकः तद्विधिंतेप्रवक्ष्यामिसर्वदोषप्रशांतये २८ शवस्थनिकटेताश्चैनिक्षिपेत्पुत्तलास्तदा दर्भमयाश्चचत्वारऋक्षमंत्राभिमंत्रिताः २९ ततःहेमप्रकर्त्तव्यंवहंतिऋक्षनामभिः प्रेताजयतमंत्रेणपुनर्होमस्तुसंपुटैः ३० ततोदाहःप्रकर्त्तव्यस्तैश्चपुत्तलकैःसह सपिंडनदिनेकुर्यात्तस्यशांतिविधिंसुतः ३१ तिलपात्रंहिरण्यंचरूप्यंरत्नंयथाक्रमम् घृतपूर्णकांस्यपात्रंदद्याद्दोषप्रशांतये ३२

अर्हंयोग्यं न २६ दाहेसतिशुभावएवाहगृहइति २७ विधिनातुपंचकेपिदाहःस्यादित्याह अथेति २८ विधिमेवाह शवेतिमंत्राःसंहितायांज्ञातव्याः २९ प्रेताजयतानरइंद्रोवःशर्मयच्छतु इतिमंत्रेणसंपुटैःऋक्षनामभिर्होमःकार्यः ३० ३१ ३२ ७

३३ ३४ प्रसंगात्सतीकृत्यंतन्महिमानंचाह पतिव्रताद्येकोनविंशतिभिः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ अ-

एवंशांतिविधानंतुकृत्वादाहंकरोतियः नतस्यविघ्नोजायेतप्रेतोयातिपरांगतिम् ३३ एवंपंचकदाहःस्यान्नहीनाकेव-
लंदहेत् सतीयदिभवेत्पत्नीतयासहविनिर्दहेत् ३४ पतिव्रतायदानारीभर्तुःप्रियहितेरता इच्छेत्सहैवगमनंतदा-
स्नानंसमाचरेत् ३५ कुंकुमांजनसद्वस्त्रभूषणैर्भूषितांतनुम् दानंदद्याद्द्विजातिभ्योबंधुवर्गेभ्यएवच ३६ गुरूंनम-
स्कृत्यतदानिर्गच्छेत्स्वमंदिराद्बहिः ततोदेवालयंगत्वाभक्त्यातंप्रणमेद्धरिम् ३७ समर्प्याभरणंतत्रश्रीफलंपरिगृह्यच
लज्जांमोहंपरित्यज्यश्मशानभवनंव्रजेत् ३८ तत्रसूर्यंनमस्कृत्यपरिक्रम्यचितांतदा पुष्पशय्यांतदारोहेन्निजांकेस्था
पयत्पतिम् ३९ सखिभ्यःश्रीफलंदद्यात्दाहमाज्ञापयेत्ततः गंगास्नानसमंज्ञात्वाशरीरंपरिदाहयेत् ४० नद-
हद्गर्भिणीनारीशरीरंपतिनासह जनयित्वाप्रसूतिंचबालंपोष्यसतीभवेत् ४१ नारीभर्त्तारमासाद्यशरीरंदहते
यदि अग्निर्दहतिगात्राणिनैवात्मानंप्रपीडयेत् ४२

पीडनमेवदर्शनेनस्पष्टयति दह्यतेइतिद्वाभ्याम् ४२ ७ ५ ५ ७

४३ दिव्यादौविवादेशपथादौ ४४ किंच अंतरात्मासतीजीवः मृतेनदेहरूपेणतुमरणंगतेन आत्मना अव्ययात्मस्वरूपेणचभर्त्रासहएकतांप्रा-
प्यपुनर्नारीशरीरंनप्राप्नोतीत्यर्थः ४५ इममेवार्थंव्यतिरेकमुखेनद्रढयति यावदिति यावत्सतीनस्यात्तावत्स्त्रीत्वान्नमुच्यते किंतुसतीएवमु-

दह्यतेध्मायमानानांधातूनांचयथामलः तथानारीदहेत्पापंहुताशेह्यमृतोपमे ४३ दिव्यादौसत्ययुक्तश्चशुद्धोधर्म
युतोनरः यथानदह्यतेतप्तलोहपिंडेनकर्हिचित् ४४ तथासापतिसंयुक्तादह्यतेनकदाचन अंतरात्मात्मनाभर्त्रामृ-
तेनैवत्वमागता ४५ यावच्चाग्नौमृतेपत्यौस्त्रीनात्मानंप्रदाहयेत् तावन्नमुच्यतेसाहिस्त्रीशरीरात्कथंचन ४६ तस्मा
त्सर्वप्रयत्नेनस्वपतिंसेवयेत्सदा कर्मणामनसावाचामृतेजीवतितद्गता ४७ मृतेभर्तरियानारीसमारोहेद्धुताशा-
नम् सारुंधतीसमाभूत्वास्वर्गलोकेमहीयते ४८ तत्रसाभर्तृपरमास्तूयमानाप्सरोगणैः रमतेपतिनासार्द्धंयाव-
दिंद्राश्चतुर्दश ४९ मातृकंपैतृकंचैवयत्रसाचप्रदीयते कुलत्रयंपुनात्यत्रभर्त्तारंयानुगच्छति ५० तिस्रःकोट्योर्द्धकोटी-
टीचयानिरोमाणिमानुषे तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपतिनासहमोदते ५१

च्यतइत्यर्थः ४६ भर्त्तरि मृतेजीवतिचसति तद्गतातदनुग- ४९
ताभवेत् ४७ महीयतेपूज्याभवति ४८ भर्तृपरमाभर्त्तुरपिशोभनरूपा ४९ अत्र अस्मिन्लोके ५० तिस्रःकोट्यइति अगणितानियावत्यःसिकताभूमेस्तावती
रदर्द्धस्मगाइतिवन ५१

रमणेनसहैकत्वंगतापितेनक्रीडतेइत्यत्र अद्वैतेचस्मितंस्फीतंनस्यादन्योन्यमीक्षणमितिवचनाद्द्वैतानंदादपिस्नेहानंदे अधिकसुखानुभावा त्पृथक्भूत्वारमतेइतिभावः भर्तृलोकेस्वर्गे ५२ किंच मुक्तापिलीलाविग्रहं कृत्वाभजंतेत्र भजनानंदस्याधिक्यंतथात्रापिस्नेहानंदस्याधिकत्वा त् रमणायस्वेच्छयैवविमलेकुलेजायतेनतुकर्मणाइति अन्यथासतीएवस्त्रीशरीरान्मुच्यतेनान्यइतिपूर्वोक्तवचनविरोधःस्यात् तंस्वपतिमेवल-

विमानेसूर्यसंकाशेक्रीडतेरमणेनसा यावदादित्यचंद्रौच भर्तृलोकेचिरंवसेत् ५२ पुनश्चिरायुःसाभूत्वाजायतेविमलेकुले
पतिव्रतातुयानारीतमेवलभतेपतिम् ५३ याक्षणंदाहदुःखेनसुखमेतादृशंत्यजेत् सामूढाजन्मपर्यंतंदह्यतेविरहा-
ग्निना ५४ तस्मात्पतिंशिवंज्ञात्वासहतेनदहेत्तनुम् यदिनस्यात्सतीतास्यतमेवंप्रदहेत्तदा ५५ अर्धेदग्धेथवापूर्णेस्फो
टयेत्तस्यमस्तकम् गृहस्थानांतुकाष्ठेनयतीनांश्रीफलेनच ५६

भते तदुक्तंमाघे अतीवयोषित्प्रकृतिःसुनिश्चलापुमांसमभ्येतिभवांतरेष्वपीति ५३ अनुतप्याह याइति ५४ प्रासंगिकंपंचकसतीकृत्यंपरि समाप्यप्रस्तुतदाहमेवानुसरति यदीति तंनरंएवंवक्ष्यमाणप्रकारेण ५५ स्फोटयेदत्रायमभिप्रायः हठयोगिनस्तुस्वेच्छयाब्रह्मरंध्रंभित्वाब्र ह्मलोकंयांति कर्मयोगिनांतुपरतोभेदनेनपितृदेवलोकप्राप्तिर्भवति सन्यासिनांतुपूर्वंभित्वापश्चात् गंगायांतदलाभेभूमौवानिक्षिपेदिति ५६

५७ मंत्रमेवाह अस्मात् अकारात् अकारोवासुदेवः स्यात् इतिमंत्रकोशः अक्षराणामकारोस्मीतिश्रीभगवद्वचनाच्च हेपावक त्वंश्रीवासुदेवा ज्जातोसि वाचांवन्हेर्मुखंक्षेत्रमितिस्मृत्युक्तेः किंच त्वत् त्वत्तःसकाशात् अयंजनः स्वर्गायलोकायस्वर्गलोकंप्रतिगंतुंपुनर्जायताम् तेजोमयदिव्यशरी- रेणउत्पन्नोभवतु किंच अस्यै अस्यस्थूलदेहः स्वाहात्वयिहविरस्तु किंच ज्वालायामेवहविर्हूयते अतस्त्वंज्वलतुप्रज्वलितोभवेतिमंत्रार्थः

प्राप्तयेपितृलोकानांभित्वातद्ब्रह्मरंध्रकम् आज्याहुतिंततोदद्यान्मंत्रेणानेनतत्कृतः ५७ अस्मात्त्वमधिजातोसित्वद- यंजायतांपुनः असौस्वर्गायलोकायस्वाहाज्वलतुपावक ५८ एवमाज्याहुतिंदत्वातिलमिश्रांसमंत्रकाम् रोदितव्यंतत- तोगाढंतेनतस्यसुखंभवेत् ५९ दाहादनंतरंकार्यंस्त्रीभिःस्नानंततःकृतैः तिलोदकंततोदद्यान्नामगोत्रोपकल्पितम् ६०

५८ एवमिति अर्धदग्धेतुमस्तकंस्फोटयेत् पूर्णदग्धेसत्याज्याहुतिंदद्याच्चेति तेनरोदनेनगुर्जराणांकुलव्यवहारपरमेतत् ५९ पूर्वं स्त्रीभिः ततस्त्रीभ्यः पश्चात्कृतादिभिरितिनामगोत्राभ्यांउपकल्पितंसंकल्पितम् अमुकगोत्रायामुकप्रेतायेदंतिलोदकंमद्दत्तंतवोपति- ष्ठतामिति ६० ॥

प्राशयेत् चर्वयेत् शोकदिने मिष्टभोजनपरिहाराय पूर्वं कटुमुखं कुर्यादित्यभिप्रायः गुणान् कीर्तिकरान् यावत्कीर्तिर्मनुष्यस्य पुण्यास्लोकेषु गीय-
ने तावत्कालं वसेत्स्वर्गे पूज्यमानः सुरासुरैरित्यभिप्रायः ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ अत्र अस्मिन् पात्रे भिन्नं स्वल्पं हि इदं क्षीरं तु भाहि भुंक्ष्व इदंनी

प्राशयेन्निंबपत्राणि मृतकस्य गुणान्वदेत् स्त्रीजनोग्रे गृहे गच्छेत् पृष्ठतो नरसंचयः ६१ गृहे स्नानं पुनः कृत्वा गोग्रासं च
प्रदापयेत् पत्रावल्यां च भुंजीयात् गृहान्नं नैव भक्षयेत् ६२ मृतकस्थानमालिप्य दक्षिणाभिमुखं ततः द्वादशाहं कप-
र्यंतं दीपं कुर्याद हर्निशम् ६३ सूर्येस्तमागते तार्क्ष्ये श्मशाने वा चतुष्पथे दुग्धं च मृन्मये पात्रे तोयं दद्याद्दिनत्रयम्
६४ अपक्वमृन्मयं पात्रं क्षीरनीरप्रपूरितम् काष्ठत्रयेगुणैर्बद्धं धृत्वा मंत्रं पठेदिमम् ६५ श्मशानानलद-
ग्धोसि परित्यक्तोसि बांधवैः इदं नीरमिदं क्षीरमत्र स्नाहि मितं पिब ६६ चतुर्थे संचयः कार्यः साग्निकैश्च निरग्निकैः
तृतीयेन्हि द्वितीये वा कर्त्तव्यश्चावरोधतः ६७

स्नपिब ६६ चतुर्थे दिने नदुक्तं विष्णुपुराणे चतुर्थेन्हि च कर्त्तव्यं भस्मास्थिचयनं नृप इति अवरोधतः चतुर्थदिने पंचकशनिवारादियोगात् ६७ ७५

संचपरिधानमेवाह गत्वेत्यायेकादशभिः ६८ परिक्रमावामावर्त्तेनकुर्यात् ६९ संप्रुक्ष्यपूर्वंतु किंचिद्दुग्धेनसंप्रोक्ष्यउद्धरेत् चितास्थाना

गत्वाश्मशानभूमिंचस्नानंकृत्वाशुचिर्भवेत् ऊर्णासूत्रंवेष्टयित्वापवित्रींपरिधायच ६८ दद्यात्श्मशानवासिभ्यस्त-
तोमाषबलिंस्ततः यमायत्वेतिमंत्रेणतिस्रःकुर्यात्परिक्रमाः ६९ ततोदुग्धेनसंभ्युक्ष्यचितास्थानंरवगेश्वर जलेनस-
मयेपश्चादुद्धरेदस्थिवृंदकम् ७० कृत्वापलाशपत्रेषुक्षालयेद्दुग्धवारिभिः संस्थाप्यमृन्मयेपात्रेश्राद्धंकुर्या-
द्यथाविधि ७१ त्रिकोणंस्थंडिलंकृत्वागोमयेनोपलेपितम् दक्षिणाभिमुखोदिक्षुदद्यात्पिंडत्रयंत्रिषु ७२
पुंजीकृत्यचिताभस्मतत्रधृत्वात्रिपादुकाम् स्थापयेत्तत्रसजलंमनाच्छाद्यमुखेघटम् ७३ ततस्तंडुलपाकेनदधि
घृतसमन्वितम् बलिंप्रेतायसजलंदद्यान्मिष्टंयथाविधि ७४ पदानिदशपंचैवचोत्तरस्यांदिशिव्रजेत् गर्त्तंवि
धायतत्रास्थिपात्रंसंस्थापयेत्खग ७५

न्निष्काशयेत् ७० उपलेपितस्थलमेवस्थंडिलंभवति नत्रिकोणंकृत्वा तत्रत्रिषुदक्षिणपश्चिमोत्तरासुदिक्षु ७१ ७२ ७३ ७४ ७५

गर्तेपिंडाद्दाहस्यार्त्तिर्नश्यति मलिनषोडशस्यांगभूतोभवति ७६ ७७ ७८ गंगायां अस्थिपतनस्यमहिमानमाह अंतरित्यष्टभिः दशदि-

तस्योपरिततोदद्यात्पिंडंदाहार्त्तिनाशनम् गर्त्तादुद्धृत्यतत्पात्रंनीत्वागच्छेज्जलाशयम् ७६ तत्रप्रक्षालयेद्दुग्धंज-
लादस्थिपुनःपुनः चर्चयेच्चंदनेनाथकुंकुमेनविशेषतः ७७ धृत्वासंपुटकेतानिकृत्वाचहृदिमस्तके परिक्रम्यन-
मस्कृत्यगंगामध्येविनिक्षिपेत् ७८ अंतर्दशाहंयस्यास्थिगंगातोयेनिमज्जति नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्क-
दाचन ७९ यावदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेषुतिष्ठति तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ८० गंगाजलोर्मिसं-
स्पृश्यमृतकंपवनोयदा स्पृशतेपातकंतस्यसद्यएवविनश्यति ८१ अराध्यतपसोग्रेणगंगादेवींभगीरथः उद्धरा-
र्थंपूर्वजानामानयन्ब्रह्मलोकतः ८२ त्रिषुलोकेषुविख्यातंगंगायाःभवनंयशः यापुत्रान्सगरस्यैतान् भस्माख्यानन-
नयद्दिवम् ८३

नमध्येएवमहीयते पूज्योभवति ७९ तस्यामस्थिपतनप्रभावंतुकिंवर्ण्यते तज्जलकृतसंगपवनस्पर्शादपिकृतार्थोभवती-
त्याह गंगेति ८० गंगाजलस्य असाधारणतामाह ८१ ८२ यशएवाह याइति एतान् षष्टिसहस्रान् भस्माख्यानपिभस्मएवाख्यानामानियेषांतस्याविशेषणमि-
त्यर्थः ८३

पतनात्पतनमात्रादेव ८४ अत्रइतिहासंकथयति कश्चिदितिद्वाभ्याम् ८५ अयंभावः अजामिलोयथा अविदितहरिनाममहिमापिकृतगतह रिनामोच्चारणान्मुक्तः तथैवाधमपितच्चरणादकादिति ८६ अतःगंगाएवमुक्तिप्रदाइतिहेतोः ८७ अथशास्त्रोक्तविधानांतरे अत्रपुनर्दाहिके सिंहाव लोकनेनाह यत्नयस्मिन्दिने शृणुयात् तत्रातीस्यैवदिनेपूर्ववत् पूर्वोक्तविधानेनपुत्तलकेऽप्येवं संदहेत्ततुकाष्ठैःसमादायसम्यगस्थिसंचय

पूर्वेवयसिपापानियेकृत्वामानवाम्रताः गंगायामस्थिपतनात्स्वर्गलोकंप्रयांतिते ८४ कश्चित्व्याधोमहारण्येसर्व प्राणिविहिंसकः सिंहेननिहितोयावत्प्रयातिनरकालये ८५ तावत्काकेनतस्यास्थिगंगायांपातितंतदा दिव्यंवि- मानमारुह्यसगतोदेवमंदिरम् ८६ अतःस्वमेवसत्पुत्रोगंगायामस्थिपातयेत् अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमा- चरेत् ८७ अथकश्चिद्दिदेशेसावनेचौरभयेमृतः नलब्धस्तस्यदेहश्चेत्शृणुयाद्यद्दिनेतदा ८८

नविधानंनादयकश्चित्पिष्टपु त्तलकंकुर्वीतपाठः तत्रायंविधिः यवपिष्टस्यसांगंहस्तमात्रंपुत्तलंविधायतन्नाभौप्रज्वलितंदीपंनिधायप्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् यथाअमुकगोत्रस्यप्रा- णइहप्राणाः हंसःजीवइहस्थितोजीवः सर्वेंद्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुश्श्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानिइहागत्यसुखंचिरंतिष्ठंतुस्वाहेति लेलि हानमुद्रयानद्हृदयेविन्यसेत् ततोयावद्दीपःप्रज्वलतितावत्पूर्वंनारायणस्मरणंकुर्यात् आतुरदानंचदद्यात् ततोदीपनिर्वाणेसतितंकाष्ठैःपूर्ववद्द हेदिति ८८

८९ . ९० ९१ प्रसंगात्बालादीनांकृत्यमाह गंगेति ९२ अतःपरंसप्तविंशतिमासात्परम् ९३ गर्भेएवनष्टेमृतेसति क्रियादुग्ध दानादिकंनास्ति-
तस्यकिंचिदपिनदातव्यमित्यर्थः शिशुरादंतजननादितिस्मृतेर्दंतोत्पत्तिपर्यंतंशिशुरितिसंज्ञाबालस्याद्यावदाशिखम् आशिखंचूडाकर्मतृतीयव-

दर्भपुत्तलकंकृत्वापूर्ववन्केवलंदहेत् तस्यभस्मसमादायगंगांतोयेविनिक्षिपेत् ८९ दशगात्रादिकंकर्मतद्दिनादेवका-
रयेत् सएवदिवसोग्राह्यःश्राद्धेसांवत्सरादिके ९० पूर्णेगर्भेमृतानारीविदार्यजठरेतदा बालंनिष्काश्यनिक्षिप्यभूमौ-
तामेवदाहयेत् ९१ गंगातीरेमृतंबालंगंगायामेवपातयेत् अन्यदेशेक्षिपेद्भूमौसप्तविंशतिमासजम् ९२ अतःप-
रंदहेत्तस्यगंगायामस्थिनिक्षिपेत् जलकुंभंचदातव्यंबालानामेवभोजनम् ९३ गर्भेनष्टेक्रियानास्तिदुग्धंदद्यंमृतेशि-
शौ घटंचपायसंभोज्यंदद्याद्बालविपत्तिषु ९४ कुमारेचमृतेबालान्कुमारानेवभोजयेत् सबालान्भोजयेद्विप्रान्-
पौगंडेसव्रतेमृते ९५ मृतश्चपंचमादूर्ध्वमव्रतःसव्रतोपिवा पायसेनगुडेनापिपिंडान्दद्यात्दशक्रमात् ९६

र्षपर्यंतंबालइतिसंज्ञाविपत्तिषुमरणेषुघटादिकंदेयं बालेवातरुणेवृद्धे घटोभवतिचाक्षयइतिवचनात् ९४ आपंचवर्षात्कौमारः पौगंडोदशहायः-
नः अव्रतेबालान्सव्रतेविप्रान् ९५ पंचमाद्वर्षात् ऊर्ध्वंपौगंडावस्थायां अव्रतःउपवीतसंस्काररहितः सव्रतःसोपनीतः ९६ ७

महाप्रस्थानंशय्यादिकम् ९७ एकस्यनस्यैवोद्देशेनकृतंएकोद्दिष्टम् ९८ व्रतस्थानेव्रतबंधस्थानेउपवीतसंस्कारस्यअनधिकारात् देहेचाग्निसत्वे ५०
सतिक्रियामपिस्वल्पांकुर्यात् ९९ १०० किशोरतरुणावस्थायांतुमृतेसतिसर्वमेवकृत्यंकरणीयमित्याह किशोरमितिकिशोरः षोडशसमकालोयो १०

एकादशंद्वादशंचवृषोत्सर्गविधिंविना महादानविहीनंचपौगंडेकृत्यमाचरेत् ९७ जीवमानेचपितरिनपौगंडेसपिंडन-
म् अतस्तस्यद्वादशाहन्येकोद्दिष्टंसमाचरेत् ९८ स्त्रीशूद्राणांविवाहस्तुव्रतस्थानेप्रकीर्तितः व्रतात्प्राक्सर्ववर्णानांव-
यस्तुल्याक्रियाभवेत् ९९ स्वल्पात्कर्मप्रसंगाच्चस्वल्पाद्विषयबांधवात् स्वल्पेवयसिदेहेचक्रियांस्वल्पामपीच्छति १००
किशोरेतरुणेकुर्यात्शय्यावृषमखादिकम् पददानंमहादानंगोदानमपिदापयेत् १ यतीनांचैवसर्वेषांनदाहोनोदक-
क्रिया दशगात्रादिकंतेषांनकर्तव्यंसुतादिभिः २ दंडग्रहणमात्रेणनरोनारायणोभवेत् त्रिदंडग्रहणात्तेषांप्रेतत्वं-
नैवजायते ३

वनमादिशेत् १ संन्यासिनांतुदाहादिकंकिमपिकृत्यंनकरणीयमित्याह यतीनामिति सर्वेषांहंसादिचतुर्विधानांतेषांस्वपितॄ-
णामपिगृहस्थैरपिसुतादिभिर्दाहादिकंनकर्तव्यंकुटीचकंतुप्रदहेदिति प्राचीनैर्यदुक्तंतदयुक्तमित्याक्षिपन्नाह नदाहमिति यैःप्रैष्यमंत्रोच्चारण ५१
पूर्वकंसन्यस्तंतेषांदाहादिकंसर्वशास्त्रेष्वविहितमेव २ ननुदशगात्रंविनाप्रेतत्वंस्यादितिचेन्नेवंमात्रेणेतिज्ञानेनशून्येनापिसन्यासिनांप्रेतत्वंनैवेति ३

किंच ज्ञानयुक्तेनसंन्यासेनतुजीवन्मुक्तविदेहत्वमेवभवतिइत्याह ज्ञानीति ४ अवश्यकर्त्तव्यतयातुनाचरेत् किंतुपितृभक्त्यैव ५ सन्यासिनांकृत्य-
माह सन्यासस्तस्त्वमित्रपुत्रकलत्रबंध्वादीन् शिखायज्ञोपवीतस्वाध्यायगायत्रीजपाद्यशेषकर्माणिसन्यस्यदंडमाच्छादनकौपीनंचप्रैष्यमंत्रोच्चा-
रणपूर्वकंपरिग्रहेदितिसन्यासोयस्यास्तीतिसन्यासी अस्यावस्थाभेदेनचातुर्विध्यंदर्शयति हंसमिति हंसस्तुयथा जातस्तथारूपधरोनिर्द्वंद्वो
निष्परिग्रहोब्रह्ममार्गेसम्यक्संपन्नः शुद्धमानसः प्राणसंधारणार्थंपरेच्छयाभैक्ष्यमाहरन्नुदरमात्रेणलाभालाभसमः शुक्लध्यानपरोध्यात्मनि-

ज्ञानिनस्तुसदामुक्ताःस्वरूपानुभवेनहि अतस्तेषुयद्दत्तानांपिंडानांनैवकांक्षिणः ४ तस्मात्पिंडादिकंतेषांनतुनैोदनया
चरेत् तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंपितृभक्त्यासमाचरेत् ५ हंसंपरमहंसंचकुटीचकबहूदकान् एतान्संन्यासिनस्तार्क्ष्यपृ-
थिव्यांस्थापयेन्मृतान् ६

इत्थंतुर्यभूमिकारूढः शुभाशुभकर्मनिर्मूलनपरः शून्यागारेदेवतागृहेतृणकूटवल्मीकवृक्षमूलकुलालशाला-
ग्निहोत्रनदीपुलीनगिरिकुहरकंदर——कोटरनिर्झरस्थंडिलेष्वनकृतवासप्रयत्नोनिर्ममःसन्निवसतीतिहंसोनामेति १ परमहंसस्तुनदंडंकौ-
पीनंनचाच्छादनमाचरति विधिनिषेधातीतोयद्ब्रह्मवेदांतेषुपूर्णानंदैकबोधः परमात्मेतिनिरूपितस्तद्ब्रह्माहमस्मीत्येवंचतुर्थादिभूमिकासु-
सर्वदाभवन्नेवसप्तमभूमिकारूढोध्यातृध्येयविभागरहितोब्रह्मानंदविलीनवृत्तिस्त्वाच्छरीरमपिनानुसंधत्ते एतदेवोक्तं श्रीमद्भागवते दे

ग॰पु॰टी
५४

हंभिनश्वरमवस्थितमुत्थितंवासिद्धोनपश्यतियतोध्यगमत्स्वरूपम् दैवादपेतमथदैववशादुपेतं वासोयथापरिकृतंमदिरामदांधः इत्ययंयोगीशी अ॰
तोष्णासुखदुःखमानापमानषड्डर्म्यादिभिर्विवर्जितोभवतिनिरुद्धाशेषचित्तवृत्तेर्योगिनः शीतादिकंनास्ति तत्प्रत्ययाभावात् यथालीलायामासक्त ११
स्यबालकस्याच्छादनादिरहितस्यापि हेमंतशिशिरयोःप्रातःकालेशीतंनास्ति तथापरमात्मन्यासक्तस्ययोगिनः शीताद्यभावः अतःकृतकृत्यो-
भवति इतिचस्मर्यते ज्ञानामृतेनतृप्तस्यकृतकृत्यस्ययोगिनः नैवास्तिकिंचित्कर्तव्यमस्तिचेन्नसतत्त्ववित् इतिपरमहंसः २ अथकुटीचकब-
हूदकौविरक्तिभेदेनयथा अत्रविरक्तिस्त्रिधा तीव्रातीव्रतरामंदाचेति तीव्रायथा अस्मिन्जन्मनिमाभूवन्पुत्रदारादयोममइतियासुस्थि
रबुद्धिः सावैराग्यस्यतीव्रताइति अस्मिन्वैराग्येकुटीचकबहूदकसन्न्यासाधिकारः तथाचोक्तम् यात्राद्यशक्तिशक्तिभ्यांतीव्रेन्यास
द्वयंभवेत् कुटीचकोबहूदश्चेदुभावेतौत्रिदंडिनौ १ कुटीचकस्तुयात्राद्यशक्तः एकस्मिन्नेवतीर्थेसंवसन् प्रत्यहंद्वादशसहस्रप्रणवज-
पंकुर्वन् यथोक्तकालभैक्ष्यमाहरन् महावाक्यार्थमवलोकयन्नात्मानुसंधानेचित्तवृत्तिमवरोधयन् कुट्यांपर्णशालायांचकास्तिब्रह्मध्या
नेनप्रकाशतेइतिकुटीचकः कुट्यामेवचरति यात्राद्यशक्तितयाविचरतीति यद्वाचरगतिभक्षणयोरितिधातोः कुट्यांचरतीतिभक्षयति
भिक्षान्नमितिकुटीचरोवा ३ बहूदकश्चतीर्थयात्रासुशक्तोग्रामेत्वेकरात्रंनगरेत्रिरात्रंतीर्थेसप्तरात्रंनिवसन् त्रिकालस्नानपरोमा ५४
धुकरींवृत्तिमाश्रितोनिवासस्थानासक्तिरहितोनिजाश्रमधर्मरतःप्रणवमनुस्मरन् दंडादिकंपरिगृह्यपुनस्तीर्थांतरंव्रजतीति बहून्युदका

नितीर्थजलाभिषस्येतिबहूदकइति ४ तीव्रतरवैराग्येतुहंसपरमहंससंन्यासाधिकारः तीव्रतरंयथापुनरावृत्तिसहितोलोकोमेमास्तुकश्चनइति-
तीव्रतरत्वंस्यात् मंदेन्यासोनकोपिहीति १ मंदवैराग्येतुसंन्यासाधिकारएवनास्ति मंदायथापुत्रदाराधनादीनांनाशेनात्कालिकीधृतिः धिक्संसा-
रमितीदृक्स्याद्विरक्तेमंदताहिसेति एतेषांविशेषलक्षणानिविश्वेश्वरीपद्धतौपरमहंसोपनिषदंजीवन्मुक्तेश्चविशेषतोनिरूपितानिअत्रतुविस्तरभ-

गंगादीनामभावेहिपृथिव्यांस्थापनंस्मृतम् यत्रसंतिमहानद्यस्तदातास्वेवनिक्षिपेत् १०७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धा-
रेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणोनामदशमोऽध्यायः १० गरुडउवाच दशगात्रविधिंब्रूहिकृतेकिंसुकृतंभवेत् पुत्रा-
भावेतुयःकुर्यादितिमेवदकेशव १ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदशगात्रविधिंतव यद्विधायचसत्पु-
त्रोमुच्यतेपैतृकादृणात् २ पुत्रःशोकंपरित्यज्यधृतिमास्थायसात्विकीम् पितुःपिंडादिकंकुर्यादश्रुपातंनकारयेत् ३

यान्नलिखितानि श्लोकार्थस्तुस्पष्टएव ६ १०७ इतिटीकायांदशमोऽध्यायः १० अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् इतिश्रुत्वा-
खगःपूर्वंतदेवपरिपृच्छति १ एकादशेस्मिन्प्रोवाचशोकापनयनंवचः अप्रजपिंडदातारंदशगात्रविधिंहरिः २ सात्विकीधृतिर्गीतायांप्रोक्ता धृ-
त्यायधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकीति ३ ७ ७ ७

क्रियायामश्रुपातस्यनिषेधमाह श्लेष्मेति निरर्थकात्व्यर्थात् ४ नदेवाह यदीतिसमभिः निधनंगतःमृत्युंप्राप्तः ५ अपरिहार्येदूरीकर्तुमश- शक्ये ६ उपायाभावादपिशोकोनोचितइत्याह नहीति ७ भावानांदुःखादीनांप्रतीकारः दूरीकरणोपायः ८ संयोगोविप्रयोगांतोमरणांतंहिजीवि-

श्लेष्माश्रुबांधवैर्मुक्तंप्रेतोभुंक्तेयतोऽवशः अतोनरोदितव्यंहितदाशोकान्निरर्थकात् ४ यदिवर्षसहस्राणि शोचतेहर्निशं- नरः तथापिनैवनिधनंगतोदृश्येतकर्हिचित् ५ जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच तस्मादपरिहार्येर्थेन- शोकंकारयेद्बुधः ६ नहिकश्चिदुपायोस्तिदैवोवामानुषोपिवा योहिमृत्युवशंप्राप्तोजंतुःपुनरिहाव्रजेत् ७ अव- श्यंभाविभावानांप्रतीकारोभवेद्यदि तदादुःखैर्नयुज्येरन्नलरामयुधिष्ठिराः ८ नायमत्यंतसंवासःकस्यचित्केनचित्स- ह अपिस्वप्नशरीरेणाकिमुतान्यैःपृथक्जनैः ९ यथाहिपथिकःकश्चिच्छायामाश्रित्यविश्रमेत् विश्रम्यचपुनर्गच्छेत्त द्वद्भूतसमागमः १० यत्प्रातःसंस्कृतंभोज्यंसायंतच्चविनश्यति तदन्नरससंपुष्टेकायेकानामनित्यता ११

तमित्याहमाह नायमितिः९उक्तमेवार्थंदृष्टांतेनद्रढयति यथेति १०यस्यकारणमेवविनाशितदानत्कार्यस्यकाकथेत्याह यदिति संस्कृतंस्रगंधिद्रव्यैः पाचितमपिविनश्यतिगतरसंभवति ११

भैषज्यं औषधंदुःखरोगनिवर्तकमित्यर्थः १२ शोकापनोदनोपायंनिरूप्यपुत्राभावेतुकः कुर्यादितिप्रश्नस्योत्तरमाह पुत्रेतिपंचभिः वधूःपत्नीपुत्र

भैषज्यमेतद्दुःखस्यविचारंपरिचिंत्यच अज्ञानप्रभवंशोकंत्यक्त्वाकुर्यात्क्रियांसुतः १२ पुत्राभावेवधूःकुर्याद्भार्याभावेचसोदरः शिष्योवाब्राह्मणस्यैवसपिंडोवासमाचरेत् १३ ज्येष्ठस्यवाकनिष्ठस्यभ्रातुःपुत्रैश्चपौत्रकैः दशगात्रादिकंकार्यंपुत्रहीनेनरेखग १४ भ्रातृणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीत् १५ पत्न्यश्चबह्व्यएकस्यचैकापुत्रवतीभवेत् सर्वास्ताःपुत्रवत्यःस्युस्तेनैकेनसुतेनहि १६ सर्वेषांपुत्रहीनानांमित्रःपिंडप्रदापयेत् क्रियालोपोनकर्तव्यःसर्वाभावेपुरोहितः १७ स्त्रीवाथपुरुषःकश्चिदिष्टस्यकुरुतेक्रियां अनाथप्रेतसंस्कारात्कोटियज्ञफलंलभेत् १८ पितुःपुत्रेणकर्तव्यंदशगात्रादिकंखग मृतेज्येष्ठेप्यतिस्नेहान्नकुर्वीतपितासुते १९ बहवोपियदापुत्राविधिमेकःसमाचरेत् दशगात्रंसपिंडत्वंश्राद्धान्यन्यानिषोडश २०

वध्वाभावेसोदरः कनिष्ठभ्राता १३ भ्रातुःपुत्रेणसर्वभ्रातृणांपुत्रमत्वंस्यादित्याह ज्येष्ठस्येति १४ एकजानानांएकस्मात्पितुःसकाशात्उत्पन्नानांमध्ये १५ सापत्नपुत्रेणस्त्रीणांपुत्रितास्यादित्याह पत्न्यइति १६ १७ इष्टस्यमित्रस्य १८ १९ २०

२१ २२ कृतेकिंसुकृतंभवेदितिप्रश्नस्योत्तरमाह समेतिद्वाभ्याम् २३ २४ दशगात्रविधिंब्रूहि इतिप्रश्नस्योत्तरमाह कूपइत्यादिनाव

एकेनैवतुकार्याणिसंविभक्तधनेष्वपि विभक्तैस्तुपृथक्कार्यंश्राद्धंसांवत्सरादिकं २१ तस्मात्ज्येष्ठःसुतोभक्त्यादश-
गात्रंसमाचरेत् एकभोजीभूमिशायीभूत्वाब्रह्मपरःशुचिः २२ सप्तवारंपरिक्रम्यधरणींयत्फलंलभेत् क्रियांकृ-
त्वापितुर्मातुस्तत्फलंलभतेसुतः २३ आरभ्यदशगात्रंचयावद्वैवार्षिकंभवेत् तावत्पुत्रःक्रियांकुर्वन्गयाश्राद्ध-
फलंलभेत् २४ कूपेतडागेवारामेतीर्थेदेवालयेपिवा गत्वामध्यमयामेतुस्नानंकुर्यादमंत्रकं २५ शुचिर्भूत्वावृ-
क्षमूलेदक्षिणाभिमुखःस्थितः कुर्याच्चवेदिकांतत्रगोमयेनोपलिप्यतां २६ तस्यांपर्णंदर्भमयंस्थापयेत्कौशिकेद्वि-
जं तंपाद्यादिभिरभ्यर्च्यप्रणमेदतसीतिच २७ तदग्रेचततोदत्वापिंडार्थंकौशमासनं तस्योपरिततःपिंडंनामगो-
त्रोपकल्पितम् २८ दद्यात्तंडुलपाकेनयवपिष्टेनवासुतः उशीरंचंदनंभृंगराजपुष्पंनिवेदयेत् धूपंदीपंचनैवे-
द्यंमुखवासंचदक्षिणाम् २९ ५६

दध्यायसमाप्ति मध्यमयामेद्वितीयप्रहरेप्रथमयाममध्यान्हयोर्देवपितृसमयत्वात् अमंत्रकंसंकल्परहितम् २५ २६ पर्णेपर्णासने असनीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणमेत् २७ कौशंदर्भासनम् २८ २९ ७

पयश्चपयश्चपयसीतयोर्नीरक्षीरयोःपात्रे ३० आनंत्यदायकम् अनंतफलदंभवतीत्यर्थः ३१ आदिदिनात्प्रथमदिनात् ३२ तेनैवान्नेन च

काकान्नंपयसोःपात्रेवर्द्धमानजलांजलीन् प्रेतायामुकनाम्नेचमद्दत्तमुपतिष्ठतु ३० अन्नंवस्त्रंजलंद्रव्यमन्यद्वा-
दीयतेचयत् प्रेतशब्देनयद्दत्तंमृतस्यानंत्यदायकम् ३१ तस्मादादिदिनादूर्ध्वंप्राक्सपिंडीविधानतः योषितःपुरुष
स्यापिप्रेतशब्दंसमुच्चरेत् ३२ प्रथमेऽहनियत्पिंडोदीयतेविधिपूर्वकम् तेनैवविधिनाऽन्नेन नवपिंडान्प्रदापये-
त् ३३ नवमेदिवसेचैवसपिंडैःसकलैर्जनैः तैलाभ्यंगःप्रकर्त्तव्योमृतकस्वर्गकाम्यया ३४ बहिःस्नात्वागृहीत्वाच-
दूर्वालाजसमन्वितः अग्रतःप्रमदांकृत्वासमागच्छेन्मृतालयम् ३५ दूर्वावल्कुलवृद्धिस्तेलाजाइवविकाशता ए-
वमुक्त्वात्यजेद्गेहेलाजान्दूर्वासमन्वितान् ३६ दशमेऽहनिमांसेनपिंडंदद्यात्खगेश्वर माषेनतन्निषेधाद्वाकलौ-
नपलपैतृकम् ३७

रूपायसादिनाचनवदिनेषुनवपिंडान् ३३ नवमदिनस्यकृत्यंकथयति नवमेइतित्रि-
भिः ३४ ३५ ३६ दशमदिनेविशेषमाह दशमदिनइतिवा अथवाकलौकलियुगेपलेन मांसेनमितृश्राद्धंनभवतीति तस्यमांसपिंडस्यनिषेधा-
न्माषेनैवदद्यादित्यर्थः अत्रअतोह्यामिषवर्ज्यस्क्षुधातस्यनशाम्यतीतिप्राचीनैस्त्वावश्यकत्वेनैवोक्तंतदन्ययुगाभिप्रायेणेति ३७ ७

दशमेदिवसेक्षौरमिति द्वितीयश्लोकः स्मृत्यंतरदेशांतरधर्मानुसारेण ३८ ३९ ४० अतसीति [illegible]कोमलश्यामसुंदरम् ४१

दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानांसमुंडनम् क्रियाकर्त्तुःकृतस्यापिपुनर्मुंडनमाचरेत् ३९ मिष्टान्नेभोजयेदेकंदिनेषु-
दशस्कद्विजम् प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचहरिंध्यात्वाकृतांजलिः ४० अतसीपुष्पसंकाशंपीतवाससमच्युतम् येनम-
स्यंतिगोविंदंनतेषांविद्यतेभयम् ४१ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः अक्षयःपुंडरीकाक्षप्रेतमोक्षप्रदोभव
४२ इतिसंप्रार्थनामंत्रंश्राद्धांतेप्रत्यहंपठेत् स्नात्वागत्वागृहेदत्वागोग्रासंभोजनंचरेत् ४३ इतिश्रीगरुडपुरा-
णेसारोद्धारेदशगात्रविधिनिरूपणोनामैकादशोऽध्यायः ११ गरुडउवाच एकादशदिनस्यापिविधिंब्रूहिसुरे-
श्वर वृषोत्सर्गविधानंचवदमेजगदीश्वर १ श्रीभगवानुवाच एकादशाह्निगंतव्यंप्रातरेवजलाशये और्ध्वदे
हिक्रियासर्वाकरणीयाप्रयत्नतः २ निमंत्रयेद्ब्राह्मणांश्चवेदशास्त्रपरायणान् प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचनमस्कृत्यकृतां
जलिः ३ ४ हेपुंडरीकाक्षदेवः त्वंअनादिनिधनोऽसि अतोमोक्षप्रदोभवेति ४२ ४३ इतिटीकायांएकादशोऽध्यायः
११ कृत्यमेकादशाहस्यलक्षणानिवृषस्यच तदुत्सर्गफलंचैवद्वादशेप्राहमाधवः १ १ २ ३ ४ ५

४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ उपभुक्तंतस्यशरीरलग्नम् नदी-
स्नानसंध्यादिकंकृत्वाह्याचार्योऽपिशुचिर्भवेत् विधानंविधिवत्कुर्यादेकादशदिनोचितम् ४ अमंत्रंकारयेच्छ्राद्धंद-
शाऽहंनामगोत्रतः एकादशेऽह्निप्रेतस्यदद्यात्पिंडंसमंत्रकम् ५ सौवर्णंकारयेद्विष्णुंब्रह्माणंरौप्यकंतथा रुद्रंताम्रम-
यंकार्यंयमंलोहमयंखग ६ पश्चिमेविष्णुकलशंगंगोदकसमन्वितम् तस्योपरिन्यसेद्विष्णुंपीतवस्त्रेणवेष्टित-
म् ७ पूर्वेतुब्रह्मकलशंक्षीरोदकसमन्वितम् ब्रह्माणंस्थापयेत्तत्रश्वेतवस्त्रेणवेष्टितम् ८ उत्तरस्यांरुद्रकुं-
भंपूरितंमधुसर्पिषा श्रीरुद्रंस्थापयेत्तत्ररक्तवस्त्रेणवेष्टितम् ९ दक्षिणस्यांयमघटमिंद्रोदकसमन्वितम् कृष्ण
वस्त्रेणसंवेष्ट्यतस्योपरियमंन्यसेत् १० मध्येतुमंडलंकृत्वास्थापयेत्कौशिकेस्तः दक्षिणाभिमुखोभूत्वाऽप-
सव्येनचतर्पयेत् ११ विष्णुंविधिंशिवंधर्मंवेदमंत्रैश्चतर्पयेत् होमंकृत्वाचरेत्पश्चाच्छ्राद्धंदशघटादिकम् १२
गोदानंचततोदद्यात्पितॄणांतारणायवै गोरेषाहिमयादत्ताप्रीतयेतेऽस्तुमाधव १३ उपभुक्तंतुतस्यासीद्वस्त्रभूषण-
वाहनम् घृतपूर्णकांस्यपात्रंसप्तधान्यंतदीप्सितम् १४ सितंतस्यवांछितंच एतद्वस्त्रादिसर्वं १४ ५ ६

१५ प्रेतस्यशय्यायादानविधिमाह प्रक्षाल्येतिचतुर्भिः १६ १७ १८ १९ २० २१ ब्राह्मणादिवर्णानामसाधारणवृष-

तिलाद्यष्टमहादानमंतकालेनचेत्कृतम् शय्यासमीपेधृत्वैतद्दानंतस्याःप्रदापयेत् १५ प्रक्षाल्यविप्रचरणौपूज
येदंबरादिभिः सिद्धान्नंतस्यदातव्यंमोदकाऽपूपकापयः १६ स्थापयेत्पुरुषंहैमंशय्योपरितदाकृतः पूजयित्वा
प्रदातव्यामृतशय्यायथोदिता १७ प्रेतस्यप्रतिमायुक्तासर्वोपकरणैर्वृता प्रेतशय्यामयाह्येषातुभ्यंविप्रनिवेदि
ता १८ इत्याचार्यायदातव्याब्राह्मणायकुटुंबिने ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् १९ एवंशय्याप्रदा
नेनश्राद्धेननवकादिना वृषोत्सर्गविधानेनप्रेतोयातिपरांगतिम् २० एकादशेऽह्निविधिनावृषोत्सर्गंसमाचरे-
त् हीनांगंरोहिणंबालंत्यक्त्वाकुर्यात्सलक्षणम् २१ रक्ताक्षःपिंगलोयस्तुरक्तःशृंगेगलेखुरे श्वेतोदरःकृष्णपृष्ठो
ब्राह्मणस्यविधीयते २२ स्निग्धवर्णोयोरक्तःक्षत्रियस्यविधीयते पीतवर्णश्चवैश्यस्यकृष्णःशूद्रस्यशस्यते २३

स्यलक्षणान्याह रक्ताक्षइतिद्वाभ्याम् २२ शस्यते विहितोभवति २३ ७ ७ ७ ७

सर्ववर्णसाधारणंवृषंकथयति यइत्यादिषड्भिः २४ पंचप्रकारंनीलवृषंदर्शयति किंतूक्तलक्षणस्यैवेत्याह चरणाइति गोपतेःवृषस्य-
२५ २६ २७ २८ २९ उक्तलक्षणोवृषोगृहेनधार्यः तंभारवाहकंनकुर्यादित्यर्थः यथाकपिलागोर्ब्राह्म

यस्तुसर्वांगपिंगःस्यात्श्वेतःपुच्छेपदेषुच सपिंगोवृषइत्याहुःपितृणांप्रीतिवर्धनः २४ चरणास्तुमुखंपुच्छंय-
स्यश्वेतानिगोपतेः लाक्षारससवर्णोयस्तंनीलमितिकीर्तितम् २५ लोहितोयस्तुवर्णेनमुखेपुच्छेचपांडुरः
पिंगःखुरविषाणाभ्यांरक्तनीलोनिगद्यते २६ सर्वांगेष्वेकवर्णोयःपिंगःपुच्छेखुरेषुयः तंनीलपिंगमित्याहुःपूर्व
जोद्धारकारकम् २७ पारावतसवर्णस्तुललाटेतिलकान्वितः तंबभ्रुनीलमित्याहुःपूर्णसर्वांगशोभनम् २८
नीलःसर्वशरीरेषुरक्तश्चनयनद्वये तमप्याहुर्महानीलंनीलःपंचविधःस्मृतः २९ अवश्यमेवमोक्तव्योनसधा-
र्योगृहेभवेत् तदर्थमेषाचरतिलोकेगाथापुरातनी ३०

णातिरिक्तवर्णैर्गृहेधार्यानभवति किंतु दातव्याएव तथैवायमप्यवश्यंमोक्तव्यएवेति तदर्थंएतस्मिन्नेवार्थेपुरातनीसर्वशास्त्रप्रसिद्धा
गाथास्मृतिश्चरति लोकेविख्यातिं याति ३०

अन्त्ये० तामेवाह इष्टव्याबांछितव्याः ममबहवःपुत्राःसंत्वितीच्छाकर्त्तव्येत्यर्थः ननु किमर्थमिति चेत्तत्राह यदीति बहुष्वेकोपिगयांगच्छेत् एकः अ०
५२ गौरीमष्टवर्षांकन्यांच नीलमुक्तलक्षणमोचयेदितिहेतोः एकएवचेत्तदाग्रहकार्यएवत्यग्रोभवेत् तस्यगयादिपितृमुक्तिकृत्येव सराभावादि- ५२

इष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् गौरींविवाहयेत्कन्यांनीलंवावृषमुत्सृजेत् ३१. सएवपुत्रोमंतव्योवृषोत्स
र्गंतुयश्चरेत् गयायांश्राद्धदाताचयोऽन्योविद्वान्समःकिल ३२ रौरवादिषुयेकेचित्पच्यंतेयस्यपूर्वजाः वृषोत्सर्गे-
णतान्सर्वान्तारयेदेकविंशतिं ३३ वृषोत्सर्गंकिलेच्छंतिपितरःस्वर्गताअपि अस्मद्वंशेसुतःकोऽपिवृषोत्सर्गंकरिष्यति
३४ तदुत्सर्गाद्वयंसर्वेयास्यामःपरमांगतिम् सर्वयज्ञेषुचास्माकंवृषयज्ञोहिमुक्तिदः ३५ तस्मात्पितृविमुक्त्यर्थंवृष-
यज्ञंसमाचरेत् यथोक्तेनविधानेनकुर्यात्सर्वप्रयत्नतः ३६ ग्रहाणांस्थापनंकृत्वातत्तन्मंत्रैश्चपूजनम् होमंकुर्याद्यथा
शास्त्रंपूजयेद्वृषमातरः ३७ वत्संवत्सींसमानाय्यबन्धीयात्कंकणंतयोः वैवाह्येनविधानेनस्तंभमारोपयेत्तदा ३८

तिभावः ३१ अन्यःवृषोत्सर्गाद्यकर्त्ताइत्यकरणेऽपमानोक्तिः ३२ करणेतुकेवलंपितुरेवमुक्तिर्नकिंतु सर्वपितॄणामेवेत्याह रौरवादिष्विति ३३ स्वर्गताः ५१
स्वर्गेस्थिताअपिइच्छंतिपरमगतिप्राप्त्यर्थं ३४ ३५ सर्वप्रयत्नतःयदिदेशेनास्तितदादेशांतराद्प्यानीयकर्त्तव्यएवेत्यर्थः३६ विधानमाहग्रहाणामि-
तिसप्तभिः३७३८

२१ ४० धर्मइतिचतुर्थ्याद्यमाहवृषरूपेणाहंभवतीति उत्सर्गस्त्यागएवप्रदानमथादनेनतवानेनवामप्रदानेनतारयस्व ममेमपितृनितिशेषः ४१ ४२

स्नापयेच्चवृषंवत्सींरुद्रकुंभोदकेनच गंधमाल्यैश्चसंपूज्यकारयेच्चप्रदक्षिणाम् ३९ त्रिशूलंदक्षिणेपार्श्वेवामेचक्रंप्रदा-
पयेत् तंविमुच्यांजलिंबध्वापठेन्मंत्रमिमंसुतः ४० धर्मस्त्वंवृषरूपेणब्रह्मणानिर्मितःपुरा तवोत्सर्गप्रदानेनतारयस्व
भवार्णवात् ४१ इतिमंत्रान्नमस्कृत्यवत्सवत्सींसमुत्सृजेत् वरदोऽहंसदातस्यप्रेतमोक्षंददामिच ४२ तस्मादेषप्रकर्त्त-
व्यस्तत्फलंजीवतोभवेत् अपुत्रस्तुस्वयंकृत्वासुखंयातिपरांगतिम् ४३ कार्तिकादौशुभेमासेचोत्तरायणगेरवौ
शुक्लपक्षेऽथवाकृष्णेद्वादश्यादितिथौतथा ४४ ग्रहणद्वितयेचैवपुण्यतीर्थेऽयनद्वये विषुवद्वितयेचापिवृषोत्स
र्गंसमाचरेत् ४५ शुभलग्नमुहूर्त्तेचशुचौदेशेसमाहितः ब्राह्मणंतुसमाहूयविधिज्ञंशुभलक्षणम् ४६ जपैर्होमैस्त
थादानैःप्रकुर्याद्देहशोधनम् पूर्ववत्सकलंकृत्यंकुर्याद्धोमादिलक्षणम् ४७ शालिग्रामंचसंस्थाप्यवैष्णवंश्राद्धमाच
रेत् आत्मश्राद्धंततःकुर्याद्द्याद्दानंद्विजन्मने ४८

मृतस्यपुत्रहस्तेनयत्फलंभवति तदेवजीवस्यस्वहस्तकृतेनाप्य-
स्ति ४३ अतस्तद्विधानमप्याहकार्तिकादाविति पंचभिः विषुवद्वितयेमेषतुलासंक्रांतिदिने ४४ ४५ ४६ ४७ ४८

४९ ५० सर्वपापानांप्रायश्चित्तरूपमप्येतदेवेत्याह बाल्येति द्वाभ्याम् ५१ ५२ ५३ बहुतरसुकृतश्रवणोत्सुकतया सौभाग्यवत्याः
सपुत्रायाःस्त्रियश्चनकुर्यादित्याह पतीति किंच पतिपुत्रवतीत्यनेनैवविधस्मयाश्चकुर्यादित्यवगम्यते तथापिवृषयज्ञंसमाचरेदित्यादिव

एवंयःकुरुतेपक्षिन्नपुत्रश्चापिपुत्रवान् सर्वकामफलंतस्यवृषोत्सर्गात्प्रजायते ४९ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानैश्च
विविधैरपि नतांगतिमवाप्नोतिवृषोत्सर्गेणयांलभेत् ५० बाल्यकौमारपौगंडेयौवनेवार्द्धकेकृतम् यत्पापंत-
द्विनश्येतवृषोत्सर्गान्नसंशयः ५१ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ब्रह्महाहेमहारीचवृषोत्सर्गात्प्र-
मुच्यते ५२ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवृषयज्ञंसमाचरेत् वृषोत्सर्गसमंपुण्यंनास्तिताक्ष्यंजगत्त्रये ५३
पतिपुत्रवतीनारीद्वयोरग्रेमृतायदि वृषोत्सर्गंनैवकुर्याद्दद्याद्गांचपयस्विनीम् ५४

चनाद्वृषोत्सर्गस्यापियज्ञमयत्वात्तस्मिन् स्त्रीशूद्राणामधिकारएवेतिकेचित् अतोऽत्रदेशकुलपरंपरागतधर्मानुसारेणकर्तव्यम् ५४

एवं वृषोत्सर्गंनिरूप्यमलिनादिषोडशत्रयमाह   स्थानेइत्यादियावदध्यायसमाप्ति   ५५   ५६   ५७   ५८   ५९

वृषभंवाहयेद्यस्तुस्कंधेपृष्ठेचखेचर सपतेन्नरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवम् ५५ वृषभंताडयेद्यस्तुनिर्दयोमुष्टि-
यष्टिभिः सनरःकल्पपर्यंतंभुंजतेयमयातनाम् ५६ एवंकृत्वावृषोत्सर्गंकुर्यात्श्राद्धानिषोडश सपिंडीकरणा
दर्वाक्तदहंकथयामिते ५७ स्थानेद्वारेऽर्धमार्गेचचितायांशवहस्तके अस्थिसंचयनेषष्ठोदशपिंडादशाह्नि-
काः ५८ मलिनंषोडशंचैतत्प्रथमंपरिकीर्तितम् अन्यच्चषोडशंमध्येद्वितीयंकथयामिते ५९ प्रथमंविष्णवे-
दद्याद्द्वितीयंश्रीशिवायच याम्यायपरिवारायतृतीयंपिंडमुत्सृजेत् ६० चतुर्थंसोमराजायहव्यवाहायपंचम
म् कव्यवाहायषष्ठंचदद्यात्कालायसप्तमम् ६१ रुद्रायचाष्टमंदद्यान्नवमंपुरुषायच प्रेतायदशमंचैवैकाद-
शंविष्णवेनमः ६२ द्वादशंब्रह्मणेदद्याद्विष्णवेचत्रयोदशम् चतुर्दशशिवायैवयमायदशपंचकम् ६३

६०   ६१   ६२   ६३

६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० संपरेतस्यमृतस्य और्ध्वदैहिकंलोकांतरोपयोगि पिंडदानादिकंक्षयाहंवार्षिकं तथाच

दद्यात्तत्पुरुषायैवपिंडंषोडशकंखग मध्यंषोडशकंप्राहुरेतत्तत्वविदोजनाः ६४ द्वादशप्रतिमासेषुपाक्षिकंच
त्रिपाक्षिकम् न्यूनषाण्मासिकंपिंडंदद्यान्न्यूनाब्दिकंतथा ६५ उत्तमंषोडशंचैतन्मयातेपरिकीर्तितम् अपथि-
तान्वरुंताक्ष्यंकुर्यादेकादशेहनि ६६ चत्वारिंशत्तथैवाष्टौश्राद्धंप्रेतत्वनाशनम् यस्यजातंविधानेनसभवेत्पितृपंक्ति-
भाक् ६७ पितृपंक्तिप्रवेशार्थंकारयेत्षोडशत्रयम् एतत्श्राद्धविहीनश्चेत्प्रेतोभवतिसुस्थिरम् ६८ याव-
न्नदीयतेश्राद्धंषोडशत्रयसंज्ञकम् स्वदत्तंपरदत्तंचतावन्नैवोपतिष्ठते ६९ तस्मात्पुत्रेणकर्त्तव्यंविधिनाषो-
डशात्रयम् भर्त्तुर्वाकुरुतेपत्नीतस्यश्रेयोह्यनंतकम् ७० संपरेतस्ययापत्यःकुरुतेचौर्ध्वदैहिकम् क्षयाहं
पाक्षिकश्राद्धंसासतीत्युच्यतेमया ७१ उपकारायसाभर्त्तुर्जीवत्येषापतिव्रता जीवितंसफलंतस्यायामृतंस्वा-
मिनंभजेत् ७२ स्मृतिः मासपक्षतिथिस्पष्टेयोयस्मिन्म्रियतेहनि प्रत्यब्दंतुतथाभूतंक्षयाहंतस्यतंविदुः पाक्षिकंतुआश्विने- ६१
मासिकन्यायांगतंवानगतेरवौ कृष्णपक्षेकृतंश्राद्धंपाक्षिकंतद्विधीयते इतियापत्नीकुरुतेसाऽपिसतीएव ७१ ७२ ५

नतुप्रारब्धवशेनवह्न्यादिभिर्मृतानांनारायणबलिंविधायक्रियामाहदीर्भवात् अतस्तामेवकुर्यात् सर्पान्मृतानांचसर्पपूजनंकर्तव्यमित्याह अ-
थेत्यादिषड्भिः अथशब्दोविधानांतरे प्रमादेनअनवधानेनसंस्कारप्रमुखंदाहादिकंसर्वंपूर्वोक्तंकर्म ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ एवमितिआब्दं

अथकश्चित्प्रमादेनम्रियतेवह्निवारिभिः संस्कारप्रमुखंकर्मसर्वंकुर्याद्यथाविधि ७३ प्रमादादिच्छयावापिनागाद्वा-
म्रियतेयदि पक्षयोरुभयोर्नागंपंचमीषुप्रपूजयेत् ७४ कुर्यात्पिष्टमयींलेखांनागभोगाकृतिंक्षवि अर्चयेत्तांसि
तैःपुष्पैःस्रग्गंधैश्चंदनेनच ७५ प्रदद्याद्धूपदीपौचतंडुलांश्चतिलान्क्षिपेत् आमपिष्टंचनैवेद्यंक्षीरंचभुविनिवेदयेत्
७६ सौवर्णंशक्तितोनागंगांचदद्याद्द्विजन्मने कृतांजलिस्ततोब्रूयात्प्रीयतांनागराडिति ७७ पुनस्तेषांप्रकुर्वीत-
नारायणबलिक्रियाम् तयालभंतेस्वर्वासंमुच्यंतेसर्वपातकैः ७८ एवंसर्वंक्रियांकृत्वाघटंसान्नंजलान्वितम् द-
द्यादाब्दंयथासंख्यान्पिंडान्वासजलान्क्रमात् ७९ एवमेकादशेकृत्वाकुर्यात्सापिंडनंततः शय्यापदानांदानंचका
रयेत्सूतकेगते ८० इति०ग०८ एकादशविधिनिरू० द्वादशोऽध्यायः १२ आअब्दंइतिच्छेदः अब्दपर्यंतमित्यर्थः प्रत्यहंघटंदद्यादितिवा-
अथवायथासंख्यान्षष्ठ्युत्तरशतत्रयसंख्याकान्सान्नजलांजलिसहितान् क्रमात्पाक्षिकस्यपंचदशमासिकस्यत्रिंशत्पुनःसार्द्धमासिकस्यपंचदशइत्यादि
क्रमेणैवैकादशेऽह्नि पिंडानेवदद्यादित्यर्थः ७९ ८० इतिटीकायांद्वादशोऽध्यायः १२

सपिंडीकरणशय्यायाःपदानांदानमेवच तत्सामग्रीफलंतेषांहरिःप्राहत्रयोदशे १ तेषांशय्यादीनांमहिमांदानफलंब्रूहीति १ यथासपिंडनादिक्रिय-
या २ पितामहाएवशिवादयःवसुरुद्रादित्यस्वरूपास्तेषु ३ ४ ५ विप्रस्यैतद्द्वादशाहंराजन्यस्याप्यशौचकम् इतिविष्णुपुराणवचनाद्ब्राह्मणस्य

गरुडउवाच सपिंडनविधिंब्रूहिसूतकस्यचनिर्णयम् शय्यापदानांसामग्रींतेषांचमहिमांप्रभो १ श्रीभगवानुवाच
शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसपिंड्याद्यखिलांक्रियाम् प्रेतनामपरित्यज्ययथापितृगणेविशेत् २ नपिंडोमिलितोयेषांपि-
तामहशिवादिषु नोपतिष्ठंतिदानानिपुत्रैर्दत्तान्यनेकधा ३ अशुद्धःस्यात्सदापुत्रोनशुद्ध्यतिकदाचन सूतकंननि
वर्त्तेतसपिंडीकरणंविना ४ तस्मात्पुत्रेणकर्त्तव्यंसूतकांतेसपिंडनम् सूतकंतेप्रवक्ष्यामिसर्वेषांचयथोचितम् ५
ब्राह्मणस्तुदशाहेनक्षत्रियोद्वादशेऽहनि वैश्यःपंचदशाहेनशूद्रोमासेनशुद्ध्यति ६ दशाहेनसपिंडास्तुशुद्ध्यंतिप्रे-
तसूतके त्रिरात्रेणसकुल्यास्तुस्नात्वाशुद्ध्यंतिगोत्रजाः ७ चतुर्थेदशरात्रंस्यात्षण्निशाःपुंसिपंचमे षष्ठेचतुरहःप्रो
क्तःसप्तमेचदिनत्रयम् ८ पिद्वादशाहंसूतकम् ६ सपिंडाश्चतुःपुरुषावधयःसकुल्याःसप्तपुरुषावधयः गोत्रजाःदशपुरुषावधयः ७ ६२
एतदेवविशेषेणनिरूपयतिचतुर्थेपुंसिवृद्धप्रपितामहकुलोत्पन्नेसपिंडपुरुषेदशरात्रंसूतकम् पुंसिसूतकंचेति सर्वत्रैवंयोज्यम् ८ ७

९ अहर्निशंदशादिनमध्येएव १० दशाहे अतिक्रांतेव्यतीतेंसति संवत्सरात्माकुत्रिरात्रंसूतकम् दशाहमितिसपिंडीपर्यंतंज्ञातव्यंतांविनासंध्या
वंदनादीनामनधिकारात् ११ ननुप्रथमसूतकेदैवाद्द्वितीये आगते सति किंकर्त्तव्यमित्यत आह आद्येति चतुर्भागस्यत्रिभिर्दिनैरेकोविभागःष-
ड्भिश्चाद्यभागद्वयंतत्रप्राङ्मृतस्यषट्दिनमध्येद्वितीयेमृतेसति आद्येनसहैवद्वितीयस्यापिदशागात्रादिकंसपिंडनंचकर्त्तव्यं षट्दिनादूर्ध्वंमृ

अष्टमेदिनमेकंतुनवमेप्रहरद्वयम् दशमेस्नानमात्रंहिमृतकंजन्मसूतकं ९ देशांतरगतःकश्चित्शृणुयाद्योह्यहः-
निशम् यच्छेषंदशरात्रस्यतावदेवाशुचिर्भवेत् १० अतिक्रांतेदशाहेतुत्रिरात्रमशुचिर्भवेत् संवत्सरेव्यतीतेतु-
स्नानमात्राद्विशुद्ध्यति ११ आद्यभागद्वयंयावन्मृतकस्यचसूतके द्वितीयेपतितेचाद्यात्सूतकाच्छुद्धिरिष्यते १२ आ
दंतजननात्सद्यआचौलान्नैशिकीस्मृता त्रिरात्रमाव्रतादेशाद्दशरात्रमतःपरम् १३ आजन्मनस्तुचौलांतंयत्रकन्या
विपद्यते सद्यःशौचंभवेत्तत्रसर्ववर्णेषुनित्यशः १४ तेनसहान्यस्यसपिंडनादिकमितितात्पर्यार्थः १२ आदंतजननाद्दंतोद्भवात्माक्सद्यः
स्नानमात्राच्छुद्धिः चूडाकरणादाचूडात्प्राक्नैशिकीएकरात्रेणशुद्धिः आव्रतादेशाद्व्रतबंधनात्माक्त्रिरात्रंसूतकम् अतःपरंउपवीतसंस्कारादनं
तरम् १३ कन्यानांसूतकमाह चौलांतंसमविंशतिमासपर्यंतंयत्रयदाविपद्यतेम्रियते १४ ৩ ৩ ৩

वाग्दानात्प्रागेकदिनंसूतकंअतःपरंवाक्प्रदानादनंतरंप्रवृद्धानांवयसाधिकानांचत्रिरात्रंचेतिवाक्प्रदानंनाम भाषायांसगाईरूच्यते १५ एतदेव-
निवृणोति वागिति उभयतः पितुर्वरस्यापित्रिदिनंदत्तानांविवाहितानांभर्त्तुर्गृहेएवनतुपितुः १६ तासांमातृणामेवयावन्मासस्थितागर्भस्तावद्दि

ततोवाग्दानपर्यंतंयावदेकाहमेवहि अतःपरं प्रवृद्धानांत्रिरात्रमितिनिश्चयः १५ वाक्प्रदाने कृतेतत्रज्ञेयंचोभयतस्त्र्य-
हम् पितुर्वरस्यचततोदत्तानांभर्त्तुरेवहि १६ षण्मासाभ्यंतरेयावद्गर्भस्रावोभवेद्यदि तदामाससमैस्तासांदिवसैः
शुद्धिरिष्यते १७ अतऊर्ध्वंस्वजात्युक्तमाशौचंतासुविद्यते सद्यःशौचंसपिंडानांगर्भस्यपतनेसति १८ सर्वेषामे-
ववर्णानांसूतकेमृतकेपिवा दशाहाच्छुद्धिरित्येषकलौशास्त्रस्यनिश्चयः १९ आशीर्वादंदेवपूजांप्रत्युत्थानाभिवंदन-
म् पर्यंकेशयनंस्पर्शंनकुर्यान्मृतसूतके २० संध्यादानंजपंहोमंस्वाध्यायंपितृतर्पणम् ब्रह्मभोज्यंव्रतंनैवकर्त्तव्यंमृतसू-
तके २१

नानिसूतकमितिवचनात् १७ तासुमातृष्वेवनतुपित्रादिषु १८ सामान्यमुक्त्वाविशेषशास्त्रमाह सर्वेषामिति सामान्यशा-
स्त्रतोनूनंविशेषोबलवान्भवेदिति विशेषस्यैवप्रामाण्यात् १९ सूतकप्रयोजनमाह संध्येतित्रिभिः २० २१ ७ ७ ७

२२ व्रतिनः ब्रह्मचारिणः तेनगुरुशुश्रूषानत्याज्याइति यद्वा चांद्रायंणादिमहाव्रतयुक्तस्यतेनापिव्रतभंगोनकर्त्तव्यश्चेतिभावः मंत्रपूतस्यम-
हामंत्रजपैः सदापवित्रस्यजपत्यागोनोचितइति साग्निकस्यहवनस्यावश्यकत्वात् ब्रह्मनिष्ठस्यगृहस्थस्यापितस्यातिवर्णाश्रमित्वाद्वर्णाश्रमो-
चितंसूतकंनास्त्येव जन्ममरणयोरवास्तवत्वाच्चेति यतिनः संन्यासिनस्तस्यापिलोकेषणायाव्युत्थितत्वात् राज्ञांमूर्धाभिषिक्तानांदानंयाह्य

नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंसूतकेयःसमाचरेत् तस्यपूर्वकृतंनित्यादिकंकर्मविनश्यति २२ व्रतिनोमंत्रपूतस्यसाग्निक
स्यद्विजस्यच ब्रह्मनिष्ठस्ययतिनोनहिराज्ञांचसूतकम् २३ विवाहोत्सवयज्ञेषुजातेचमृतसूतके तस्यपूर्वकृतंचान्नं
भोज्यंतन्मनुरब्रवीत् २४ सूतकेयस्तुगृण्हातितदज्ञानान्नदोषभाक् दातादोषमवाप्नोतियाचकायददन्नपि २५
प्रच्छाद्यसूतकंयस्तुददत्यन्नंद्विजायच ज्ञात्वागृण्हातियेविप्रादोषभाजस्तएवहि २६

मेवेतिभावः २३ तस्यसूतकस्यप्राक्पूर्वं
कृतसिद्धान्नंपक्वान्नंतुभोज्यं भोजनार्हमेवपश्चात्कृतंनेति २४ तदज्ञानात्तस्यसूतकस्य अज्ञानाद्गृण्हातिसूतकेकथितेपियोयाचते
तस्मैददन्दातादोषभाक्नभवतीत्यर्थः २५ दातादोषमवाप्नोत्येवविवृणोति प्रच्छाद्यसंगोप्य २६ ७ ७

तस्मात्सूतकंसपिंडनंविनानापयाति तदपसरणंविनाचदानादानयोरनधिकारादितिहेतोः सपिंडनंकुर्यादिति सपिंडनात्प्राक्प्रेतैः पिता २७ मुनिमतोक्तसपिंडनकालंप्रदर्शयति द्वादशाहइति २८ मुनिमतंनिराकृत्ययुगानुरूपंकथयति मयेति २९ मुनिमतेबहून्दोषान्प्रदर्श्य

तस्मात्सूतकशुद्ध्यर्थंपितुःकुर्यात्सपिंडनम् ततःपितृगणैःसार्धंपितृलोकंसगच्छति २७ द्वादशाहेत्रिपक्षेवाषण्मासेवत्सरेपिवा सपिंडीकरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः २८ मयानुप्रोच्यतेतार्क्ष्यशास्त्रधर्मानुसारतः चतुर्णामेववर्णानांद्वादशाहेसपिंडनम् २९ अनित्यात्कलिधर्माणांपुंसांचैवायुषःक्षयात् अस्थिरत्वाच्छरीरस्य द्वादशाहेप्रशस्यते ३० व्रतबंधोत्सवादीनिव्रतस्योद्यापनानिच विवाहादिभवेन्नैवमृतेचगृहमेधनि ३१ भिक्षुर्भिक्षांनगृण्हातिहंतकारोनगृह्यते नित्यंनैमित्तिकंलुप्येद्यावत्पिंडनमेलितम् ३२ कर्मलोपात्प्रत्यवायी भवेत्तस्मात्सपिंडनम् निरग्निकःसाग्निकोवाद्वादशाहेसमाचरेत् ३३

स्वमतंद्रढयति अनित्यादितिपंचभिः कलिधर्माणामनित्यत्वमेवाह पुंसामित्यादि ३० व्रतबंधःउपवीनसंस्कारःउत्सवःयज्ञादीनां आदिशब्देन होलिकादीनामपि व्रतस्य कार्तिकादेर्व्रतमात्रस्य आदीनि द्विरागमनादीन्यपिगृहमेधिनि गृहेमृतेसति ३१ भिक्षुःसंन्यासीहंतकारःवैश्वदेवमकुर्वतांपंचसूनानिवर्त्तकान्नविभागः३२ प्रत्यवायीदोषभाग्भवेत् ३३

३४ अतः द्वादशाहस्यावश्यकत्वाद्धेतोः मृतस्थानंगोमयेनोपलिप्यसपिंडनंकारयेत् ३५ आपःउपस्पृशेत् हस्तौप्रक्षाल्याचमेत् ३६

यत्फलंसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुयत्फलम् तत्फलंसमवाप्नोतिद्वादशाहेसपिंडनात् ३४ अतःस्नात्वामृतस्थानेगोमयेनो
पलेपिते शास्त्रोक्तेनविधानेनसपिंडींकारयेत्सुतः ३५ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्विश्वेदेवांश्चपूजयेत् कुपित्रैर्विकिरंद-
त्वापुनरापउपस्पृशेत् ३६ दद्यात्पितामहादीनांत्रीन्पिंडांश्चयथाक्रमम् वसुरुद्रार्करूपाणांचतुर्थंमृतकस्यच
३७ चंदनैस्तुलसीपत्रैर्धूपैर्दीपैःसुभोजनैः मुखवासैःसुवस्त्रैश्चदक्षिणाभिश्चपूजयेत् ३८ प्रेतपिंडंत्रिधाकृ
त्वासुवर्णस्यशलाकया पितामहादिपिंडेषुमेलयेत्तंपृथक्पृथक् ३९ पितामह्यासमंमातुःपितामहसमंपितुः
सपिंडीकरणंकुर्यादितिताक्ष्यमतंमम ४० मृतेपितरियस्याथविद्यतेचपितामहः तेनदेयास्त्रयःपिंडाःप्रपितामह-
पूर्वकाः तेभ्यश्चपैतृकंपिंडंमेलयेत्तंत्रिधाकृतम् ४१

३७ ३८ ३९ पितुःपिंडस्यपितामहादिपिंडैःसहएकीकरणंसपिंडीकरणमि-
ति ४० अथशब्दोविधानांतरंपूर्ववत्सुवर्णशलाकयात्रिधाकृतंतंपैतृकंपितुःपिंडंतेभ्यःप्रपितामहादित्रिभिःपिंडैःसहमेलयेदिति ४१

अग्रेपितामह्याः पूर्वमातरिप्रशांतायांसत्यांपैतृकवत्प्रपितामह्यादीनांत्रयःपिंडान्दत्वातैःसहमातुःपिंडंमेलयेदिति ४२ पक्षांतरमाह य-
द्वेति तयोःमातापित्रोः पितामहरूपेमयिपितुःपिंडंलक्ष्म्यांमातुश्चेति ४३ स्त्रियःक्रियाकरणेपत्युरप्यधिकारोस्तीत्याह अपुत्रेति मतांतरं
निराकरोति भर्त्रेति भर्त्रास्वकांतेनसहनतुसपिंडनंयोग्यंभवति अर्धांगित्वात् ४४ दयिताचपतिश्चदंपती जायादयितयोर्जंदंभावौभवतः

मातर्यग्रेप्रशांतायांविद्यतेचपितामही तदामातृकश्राद्धेपिकुर्यात्पैतृकवद्विधिः ४२ यद्वामयिमहालक्ष्म्यांतयोःपिं
डंचमेलयेत् ४३ अपुत्रायाःस्त्रियःकुर्यात्पतिःसापिंडनादिकम् श्वश्र्वादिभिःसहैवास्याःसपिंडीकरणंभवेत् ४४
भर्त्रादिभिस्त्रिभिःकार्यंसपिंडीकरणंस्त्रियः नैतन्ममममतंताक्ष्र्यपत्यासापिंड्यमर्हति ४५ एकांचितांसमारूढौ-
दंपतीयदिकाश्यप तृणमंतरतःकृत्वाश्वशुरादेस्तदाचरेत् ४६ एकएवसकृतःकुर्यादादौपिंडादिकंपितुः तदूर्ध्वं
चप्रकुर्वीतसत्यास्नानंपुनश्चरेत् ४७ श्वशुरादेः अंतरतः मध्येतृणंकृत्वा तत्सत्याःसपिंडनंकुर्यादित्यन्वयः ४५ सत्याःस
पिंडादिकंमपिएकएवसकृतःकुर्यान्नतुद्वितीयः ४६ विदेशेदशाहमध्येजातायाःसत्याःश्रवणाद्दिनादवशेषदिनेषुदशरात्रंविधायभ
र्तुः सपिंडदिनेसपिंडनादिकंकार्यंदशाहादनंतरंजातायास्तुश्रवणादिनाद्द्वादशेहनीति ४७ ७ ७ ७

४८ ४९ ५० हंतकारप्रमाणमाह चत्वारिपुष्कलानिषोडशग्रासमात्रम् ५१ ५२ स्रगांसुशीलांगां ५३ ५४ सूत्रंरक्षासूत्रम् ५५ शुभ-

हुताशंयासमारूढादशाहाभ्यंतरेसती तस्याभर्तुर्दिनेकार्यंशय्यादानंसपिंडनम् ४८ कृत्वासपिंडनंतार्क्ष्य-प्रकुर्यात्पितृतर्पणम् उदाहरेत्स्वधाकारंवेदमंत्रैःसमन्वितम् ४९ अतिथिंभोजयेत्पश्चाद्धंतकारंचसर्वदा तेनतृप्यंतिपितरोमुनयोदेवदानवाः ५० ग्रासमात्राभवेद्भिक्षाचतुर्ग्रासंतुपुष्कलम् पुष्कलानिचचत्वारिहंतकारोविधीयते ५१ सपिंड्यांविप्रचरणोपूजयेच्चंदनाक्षतैः दानंतस्मैप्रदातव्यमक्षयतृप्तिहेतवे ५२ वर्षवृत्तिंघृतंचान्नंस्रग्वर्णंरजतंस्रगाम् अश्वंगजंरथंभूमिमाचार्यायप्रदापयेत् ५३ ततश्चपूजयेन्मंत्रैःस्वस्तिवाचनपूर्वकम् कुंकुमाक्षतनैवेद्यैर्ग्रहानुदेवींविनायकम् ५४ आचार्यस्ततःकुर्यादभिषेकंसमंत्रकम् बध्वासूत्रंकरेदद्यान्मंत्रपूतांस्तथाक्षतान् ५५ ततश्चभोजयेद्विप्रान्मिष्टान्नैर्विविधैःशुभैः दद्यात्सदक्षिणांतेभ्यःसजलान्नान्द्विषट्घटान् ५६

भैःसरसैःबहुशर्करायुक्तैरित्यर्थः सजलान्नान्जलपूर्णान् मोदकदक्षिणासहितान्द्विषट्द्वादशघटान्द्वादशविप्रान्भोजयित्वातेभ्योदद्यादिति ५६

द्विजभोजनादनंतरंवर्णैर्विप्रादिभिः वार्याद्याः क्रमात्स्प्रष्टव्याः ततस्तेशुध्येरन्नित्यन्वयः ब्राह्मणादिभिश्चतुर्वर्णैश्चत्वारिक्रमात्स्प्रष्टव्यानीत्य-
र्थः ५७ अथसपिंडनानंतरंशय्यादानंनिरूपयति एवमित्यादि ५८ ५९ शय्यांआस्तृतायांविचित्रवस्त्रेणाच्छादितायांभुविन्यसेत् स्थापये
दितितृतीयेनान्वयः कथंभूतांसारदारुमयीं भारसंवहनकाष्ठरचितां यद्वा साररूपोदारुर्विद्रुमस्तन्मयीवारम्यामितिविशेषणोक्तरम्यनामेवा

वार्यायुधप्रतोदस्तु दंडस्तुद्विजभोजनात् स्प्रष्टव्यानंतरंवर्णैःशुध्येरंस्तेततःक्रमात् ५७ एवंसपिंडनंकृत्वाक्रियावस्त्रा
णिसंत्यजेत् शुक्लांबरधरोभूत्वाशय्यादानंप्रदापयेत् ५८ शय्यादानंप्रशंसंतिसर्वेदेवाःसवासवाः तस्माच्छय्याप्रदा-
तव्यामरणेजीवितेपिवा ५९ सारदारुमयींरम्यांसुचित्रैश्चित्रितांदृढाम् पट्टसूत्रैर्वितरितांहेमपत्रैरलंकृताम् ६०
हंसतूलीप्रतिच्छन्नांशुभशीर्षोपधानिकाम् प्रच्छादनपटीयुक्तांपुष्पगंधैःसुवासिताम् ६१

ह सुचित्रैमिति वितरितांसंग्रथितांलोहपत्रस्थानेहैमपत्रैरिति ६० हंसवदुज्ज्वलामृदुलाचयातूली अधःप्रस्तरणिकाभाषायांतुलाईत्ये
ति तयाप्रतिच्छन्नां आच्छादितांशुभानिसुंदराणि शीर्षोपधानिकानियस्यांभाषायांतकियाइतिप्रच्छादनपटीतदाच्छादकमुपरिननवस्त्रम्
६१

दिव्यंबंधैःभाषायांकसणाइति ६२ छत्रंचतुश्चरणसंलग्नंरथस्थवतं रौप्यंरूप्यादिधातुमयंदीपालयंदीग्वटइतिभाषायां चामरंव्यजनंआ सनंकाष्ठमयंचौकीइतिभाषायांभाजनंजलपानपात्रं भृंगारंगडूक गडवीझारीतिभाषायांकरका अल्पघटाःकलशमितिकमंडलु

दिव्यबंधैःसुबद्धांचसुविशालांसुखप्रदाम् शय्यामेवंविधांकृत्वाद्यास्तृतायांन्यसेद्धुवि ६२ छत्रंदीपालयंरौप्यं चामरासनभाजनम् भृंगारकरकादर्शंपंचवर्णवितानकम् ६३ शयनस्यभवेत्किंचिद्यच्चान्यदुपकारकम् तत्स र्वंपरितस्तस्याःस्वेस्वेस्थानेनियोजयेत् ६४ तस्यांसंस्थापयेद्धैमंहरिंलक्ष्मीसमन्वितम् सर्वाभरणसंयुक्तमायुधां- बरसंयुतम् ६५ स्त्रीणांचशयनेधृत्वाकज्जलालक्तकुंकुमम् वस्त्रभूषादिकंयच्चसर्वमेवप्रदापयेत् ६६ ततोविप्रं सपत्नीकंगंधपुष्पैरलंकृतम् कर्णांगुलीयाभरणैःकंठसूत्रैश्चकांचनैः ६७ उष्णीषमुत्तरीयंचचोलंचपरिधायच स्थापयेत्सुखशय्यायांलक्ष्मीनारायणाग्रतः ६८

र्णा आदर्शंदर्पणं अन्यत्तांबूलपात्रादिउपहारकसामग्रींस्वेस्वेस्थानेइति छत्रम् पादेषुदीपालयंवामेचामरं शय्योपरिआसनंदक्षेभाजनं तदुपरिवितानंछत्रस्योपरिनियोजयेदिति ६३ ६४ ६५ स्त्रीणांसौ भाग्यवतीनाम् ६६ कर्णांगुलीयादिभिःदंपत्योराभरणानितैश्चालंकृतंविप्रम् स्थापयेदित्युत्तरेणान्वयः ६७ ६८ ७ ७

६९ ७० ममेयमितिजीवतःकरणेमरणेममपितुरिति शेषः इयंशय्याअशून्यामयाममपित्रावा सहितैवभूयादित्यर्थः ७१ ७२ कोददातीति

कुंकुमैःपुष्पमालाभिर्हरिंलक्ष्मींसमर्चयेत् पूजयेल्लोकपालांश्चग्रहान्देवींविनायकम् ६९ उत्तराभिमुखोभूत्वागृहीत्वाकु-
सुमांजलिम् उच्चारयेदिमंमंत्रंविप्रस्यपुरतःस्थितः ७० यथाकृष्णात्वदीयास्तिशय्याक्षीरोदसागरे तथाभूयादशू-
न्येयंममजन्मनिजन्मनि ७१ एवंपुष्पांजलिंविप्रेप्रतिमायांहरेःक्षिपेत् ततःसोपस्करांशय्यांदानंसंकल्पपूर्वकम् ७२
दद्याद्व्रतोपदेष्ट्रेचगुरवेब्रह्मवादिने गृहाणब्राह्मणैनांत्वंकोददातीतिकीर्त्तयन् ७३ आंदोलयेद्द्विजंलक्ष्मींहरिंचशयन
स्थितम् ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ७४ सर्वोपस्करणैर्युक्तांप्रदद्याद्दतिसुंदरम् शय्यायांसुखवसुखस्य-
र्थंगृहंचविभवेसति ७५ जीवमानःस्वहस्तेनयदिशय्यांददातियः तज्जीवताॄषोत्सर्गंपर्वणीषुसमाचरेत् ७६
इयमेकस्यदातव्याबहूनांनकदाचन साविभक्ताचविक्रीतादातारंपातयत्यधः ७७

दानाभिमानंनकुर्यादिति ७३ ७४ सर्वोपस्करणैर्गृहोचितसर्ववस्तुभिःसहितं सुखवसुस्यर्थंसुखेनसुप्तिर्निद्रातदर्थंगृहंचदद्यादिति ७५ ७६

७८ ७९ आभूतसंप्लवंमहाप्रलयपर्यंतं प्रलयेलीनोपिपुनः सृष्टिंमयेतत्रैवोत्पद्य आतंकवर्जितःपीडारहितःस्वर्गेतिष्ठतीतिपूर्ववत् स्त्र

पात्रेप्रदायशयनंवांछितंफलमाप्नुयात् पिताचदातातनयःपरत्रेहचमोदते ७८ पुरंदरगृहेदिव्येसूर्येपुत्रालयेपिच
उपतिष्ठेन्नसंदेहःशय्यादानप्रभावतः ७९ विमानवरमारूढःसेव्यमानोप्सरोगणैः आभूतसंप्लवंयावत्तिष्ठत्यातंक
वर्जितः ८० सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वपर्वदिनेषुच तेभ्यश्चाभ्यधिकंपुण्यंशय्यादानोद्भवंभवेत् ८१ एवंदत्त्वाकृतः
शय्यांपददानंप्रदापयेत् तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ८२ छत्रोपानहवस्त्राणिमुद्रिकाचकमंडलुः
आसनंपंचपात्राणिपदंपंचविधंस्मृतम् ८३ दंडेनताम्रपात्रेणह्यामान्नैर्भोजनैरपि अर्घयज्ञोपवीतैश्चपदंसंपूर्ण
तांव्रजेत् ८४ त्रयोदशपदानीत्थंयथाशक्त्याविधायच त्रयोदशेभ्योविप्रेभ्यःप्रदद्याद्द्वादशेहनि ८५ अनेनपद-
दानेनधार्मिकायांतिसद्गतिम् यममार्गगतानांचपददानंसुखप्रदम् ८६ आतपस्तत्रवैरौद्रोदह्यतेयेनमानवः छ-
त्रदानेनसच्छायाजायतेतस्यमूर्धनि ८७

तव्यम् ८० ८१ ८२ शय्यादानोत्तरंपददानंप्रदद्यादित्याह छत्रेति ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ६

 ८८ पथियममार्गेसुखंनिस्तरतेभुंक्ते ८९ ९० ९१ ९२ पाथेयंपरलोकभोग्यं ९३ ९४ ९५ ननुउत्तमंषोडशंत्वेतन्मयातेकथितंखग
अर्पयित्वान्नरुंताक्ष्यकुर्यादेकादशेहनि इतिप्रागुक्तत्वादेकादशाहे कृतायामप्युत्तमषोडश्यांपुनःप्रतिमासंघटंपिंडदानंचकिमर्थमितिचेत्तत्राह कृ

अतिकंटकसंकीर्णेयमलोकस्यवर्त्मनि अश्वारूढाश्चतेयांतिददंतेयच्चपानहौ ८८ शीतोष्णवातदुःखानितत्रघोराणि
खेचर वस्त्रदानप्रभावेनसुखंनिस्तरतेपथि ८९ यमदूतामहारौद्राःकरालाःकृष्णपिंगलाः नपीडयंतितंमार्गेमुद्रि-
कायाःप्रदानतः ९० बहुधर्मसमाकीर्णेनिर्वातेतोयवर्जिते कमंडलुप्रदानेनतृषितःपिबतेजलम् ९१ मृतोद्देशेनयोद-
द्यादुदपात्रंचताम्रजम् प्रपादनसहस्रस्ययत्फलंसोश्नुतेध्रुवम् आसनेभोजनेचैवदत्तेसम्यग्द्विजातये सुखेनभुंक्ते
पाथेयंपथिगच्छन्शनैःशनैः ९३ एवंसपिंडनदिनेदत्त्वादानंविधानतः बहून्संभोजयेद्विप्रान्यश्वपाकादिकानपि ९४
ततःसपिंडनादूर्ध्वमर्वाक्संवत्सरादपि प्रतिमासंप्रदातव्योजलकुंभःसपिंडकः ९५ कृतस्यकरणंनास्तिप्रेतकार्याद्दतेखग
प्रेतार्थंतुपुनःकुर्यादक्षयतृप्तिहेतवे ९६

तस्येति अत्रकृतस्यकरणंनास्तीतिनिषेधस्तत्प्रेतकार्यंविनाव्रतोद्यापनादिष्वेवप्रेता
र्थंतुपुनःकरणेनतस्याक्षय्यतृप्तिर्भवतीतिहेतोःपुनरपिकुर्यादित्यर्थः ९६ ७ ७ ७ ७ ७

अतः मासिकादीनामावश्यकत्वादितिहेतोः विशेषात्पौर्णमास्यादितिथिषु पुरुषे मृतेसति प्रथमं पाक्षिकविशेषं वक्ष्यामीति ९७ तमेवाह
पौर्णमास्यामितिद्वाभ्याम् तिथिषु रिक्तास्त्याच्चतुर्थीतस्यप्रेतस्यऊनिकापाक्षिकश्राद्धतिथिः ९८ ९९ मासिकस्यविशेषमाह एकएवेति
त्रिभिः मलमासेक्षयमासे रविसंक्रमहीनोयोमलमासोऽभिधीयते सएवतु द्विसंक्रांतोक्षयमासोऽप्युदीरितइति यदिकार्त्तिकमार्गशीर्ष

अतोविशेषंवक्ष्यामिमासिकस्याब्दिकस्यच पाक्षिकस्यविशेषंचविशेषंतिथिषुमृते ९७ पौर्णमास्यांमृतोयस्तुचतु-
र्थीतस्यऊनिका चतुर्थ्यांतुमृतोयस्तुनवमीतस्यऊनिका ९८ नवम्यांतुमृतोयस्तुरिक्तातस्यचतुर्दशी इत्येवंपाक्षि
कंश्राद्धंकुर्याद्दिशतिमेदिने ९९ एकएवयदामासःसंक्रांतिद्वयसंयुतः मासद्वयगतंश्राद्धंमलमासेहिशस्यते १००
एकस्मिन्मासिमासौद्वौयदिस्यातांनयोर्द्वयोः तावेवपक्षौताएवतिथयस्त्रिंशदेवहि १

योः क्षयमासांतंयातेसति कार्त्तिकसंबंधीनि मार्गशीर्षसंबंधीनि यानिश्राद्धव्रतादीनिचयस्मिन्पक्षेयस्मिन्तिथौ यस्मिन्नपराह्णा
दिकालेविहितानितानिक्षयमासेतत्रतत्रैवकर्तव्यानीति १०० एकस्मिन्मासेमासद्वयंनिर्धारयतिताः पंचदशएवतिथयः उभौप-
क्षौज्ञेयौ ताः पंचदशएवत्रिंशत्तिथयोज्ञातव्याः १ ५ ५ ५ ५ ५ ५

असंक्रांतेअधिकेमासेयदि द्वादशेवसति तदानुतस्मिन्नेवप्रथमाब्दिकंकर्त्तव्यम् २ ३ वार्षिकीप्रथमाब्दिकी ४ प्रतिसंवत्सरंद्वितीयाब्दि-
कादिकंतुमलमासेश्राद्धदिनस्यवंध्यत्वनिरासार्थंपितुरुद्देशेनब्राह्मणान्भोजयित्वाशुद्धमासेसपिंडकंश्राद्धंकुर्यादिति ५ एवंउक्तप्रकारे-
ण ६ ७ गजच्छायायोगेकृतंश्राद्धंगजच्छायम् गजच्छाया कृष्णपक्षेत्रयोदश्यांमघास्विंदुःकरेरविः यदातदागजच्छायाश्राद्धंपुण्यै

तिथ्यर्द्धेप्रथमेपूर्वोद्वितीयेऽर्द्धेतदुत्तरः मासावितिबुधैश्चिंत्यौमलमासस्यमध्यगौ २ असंक्रांतेचकर्त्तव्यंसपिंडीक-
रणंखग तथैवमासिकंश्राद्धंवार्षिकंप्रथमंतथा ३ संवत्सरस्यमध्येतुयदिस्यादधिमासिकः तदात्रयोदशेमा-
सिक्रियाप्रेतस्यवार्षिकी ४ पिंडवर्ज्यमसंक्रांतेसंक्रांतेपिंडसंयुतम् प्रतिसंवत्सरंश्राद्धमेवंमासद्वयेऽपिच ५
एवंसंवत्सरेपूर्णेवार्षिकंश्राद्धमाचरेत् तस्मिन्नपिविशेषेणभोजनीयाद्विजातयः ६ कुर्यात्संवत्सरादूर्ध्वंश्राद्धेपिंड
त्रयंसदा एकोद्दिष्टंनकर्त्तव्यंतेनस्यात्पितृघातकः ७ तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंगजच्छायंचपैतृकम् अब्दमध्ये-
नकुर्वीतग्रहणेनयुगादिषु ८ ख्याप्यते इति यद्वा पूर्वाभिमुखस्थितस्यगजस्यच्छायायांदक्षिणाभिमुखोभूत्वाश्राद्धंकुर्यादि- ६९
त्यपिकेचित् युगादिषु युगादितिथयोयथा माघपंचदशीकृष्णानभस्येचत्रयोदशी तृतीयामाधवेशुक्लानवम्यूर्जेयुगादयइति क्रमोऽत्र

नविवक्षितः तद्यथा कार्तिकशुक्लनवमीसत्ययुगस्याद्यातिथिः वैशाखेऽक्षय्यतृतीयात्रेतायुगस्य माघअमा [illegible]
शीकलियुगस्येति अत्राब्दमध्येनेतिकेषांचिन्मतंकेचिद्दाक्षिणात्यादयस्तुवर्षमध्येऽपिकुर्वंति किमिति पापिनामेववर्षगम्योयममार्गोऽभ
वति अतस्तस्यातिक्रमणानंतरंगयादिश्राद्धंकर्त्तव्यमिति अब्दमध्येनेतिनिषेधः किंच स्मृतिनस्तुनतत्क्षणमेवधर्मसभांविशंति अतो-

यदापुत्रेणवैकार्यंगयाश्राद्धंखगेश्वर तदासंवत्सरादूर्ध्वंकर्त्तव्यंपितृभक्तितः ९ गयाश्राद्धात्प्रमुच्यंतेपितरोभवसागरा
न् गदाधरानुग्रहेणतेयांतिपरमांगतिम् १० तुलसीमंजरीभिश्चपूजयेद्विष्णुपादुकाम् तस्यांलवादितीर्थेषुपिं-
डान्दद्याद्यथाक्रमम् ११ उद्धरेत्सप्तगोत्राणिकुलमेकोत्तरंशतम् शमीपत्रप्रमाणेनपिंडंदद्याद्गयाशिरे १२ गया-
मुपेत्ययःश्राद्धंकरोतिकुलनंदनः सफलंतस्यतज्जन्मजायतेपितृतुष्टिदम् १३ श्रूयतेचापिपितृभिर्गीतागाथाख
गेश्वर. इक्ष्वाकोर्मनुपुत्रस्यकलापोपवनेसुरैः १४

ऽब्दमध्येपिकुर्यादित्यभिप्रायः ८ गयामाहात्म्यमाहगयेति ९ १० ११ शमीपत्रप्रमाणम् अतिसूक्ष्ममपिपिंडम् गयाशिरे गयदैत्यस्यआ-
संमतात् शिरोभागेइति गयामाहात्म्योक्तंज्ञातव्यं १२ १३ कलापोहिमवत्पार्श्ववर्त्तीग्रामविशेषस्तस्योपवनेइक्ष्वाकुंप्रतिगीता १४ ७

कौशिकएवभरद्वाजस्तस्यात्मजानांचरित्रंविशेषतयाहरिवंशेज्ञातव्यमिति १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२

अपिनस्तेभविष्यंतिकुलेसन्मार्गशीलिनः गयामुपेत्ययेपिंडान्दास्यंत्यस्माकमादरात् १५ एवमामुष्मिकींतार्क्ष्य
यःकरोतिक्रियांसुतः सस्यात्सुखीभवेन्मुक्तोकौशिकस्यात्मजायथा १६ भरद्वाजात्मजाःसप्तभुक्त्वाजन्मपरं
पराम् कृत्वापिगोवधंतार्क्ष्यमुक्ताःपितृप्रसादतः १७ सप्तव्याधादशार्णेषुमृगाःकालंजरेगिरौ चक्रवाकाःश
रद्वीपेहंसाःसरसिमानसे १८ तेपिजाताःकुरुक्षेत्रेब्राह्मणावेदपारगाः पितृभक्त्याचतेसर्वेगतामुक्तिंद्विजात्मजाः
१९ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपितृभक्तोभवेन्नरः इहलोकेपरेवापिपितृभक्त्यासुखीभवेत् १० एतत्तार्क्ष्यमयाऽ
ख्यातंसर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् पुत्रवांच्छाप्रदातारंपितृमुक्तिप्रदायकम् २१ निर्धनोऽपिनरःकश्चित्यःश्रृणोति
कथामिमाम् सोपिपापविनिर्मुक्तोदानस्यफलमाप्नुयात् २२ विधिनाकुरुतेयस्तुश्राद्धंदानंमयोदितम्
श्रृणुयाद्गारुडंचापिश्रृणुतस्यापियत्फलम् २३

२२ २३ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

२४ २५ २६ २७ इतिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः १३ धर्मराजपुरंधर्मसभांधर्मसभासदः धर्ममार्गांश्च धर्मांश्च ह...

पितादुदातिसत्पुत्रानुगोधनानिपितामहः धनदाताभवेत्सोपियस्तस्यप्रपितामहः २४ दद्याद्विपुलमन्नाद्यंवृद्ध-
स्तृप्रपितामहः तृप्ताःश्राद्धेनतेसर्वेदत्वापुत्रस्यवांछितम् २५ गच्छंतिधर्ममार्गैश्च धर्मराजस्यमंदिरम् तत्रध
र्मसभायांतेतिष्ठंतिपरमादरात् २६ सूतउवाच एवंश्रीविष्णुनाप्रोक्तमौर्ध्वदानसमुद्भवम् श्रुत्वामाहात्म्यम
तुलंगरुडोहर्षमागतः २७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेसपिंडनादिसर्वकर्मनिरूपणोनामत्रयोदशोऽध्या
यः १३ गरुडउवाच यमलोकःकियन्मात्रःकीदृशःकेननिर्मितः सभाचकीदृशीतस्यांधर्मआस्तेचकैः
सह १ येधर्ममार्गैर्गच्छंतिधार्मिकाधर्ममंदिरम् तान्धर्मानपिमार्गांश्चममाख्याहिदयानिधे २ श्रीभगवानु
वाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियद्गम्यंनारदादिभिः तद्धर्मनगरंदिव्यंमहापुण्यैरवाप्यते ३ याम्यनैर्ऋत
योर्मध्येपुरंवैवस्वतस्ययत् सर्ववज्रमयंदिव्यमभेद्यंतत्सुरासुरैः ४

प्राहचतुर्दशे १ चतुर्दशाऽध्यायार्थस्तुस्पष्टएवज्ञातव्यः १ २ ३ ४ ५ ६ ७

चतुरस्रंचतु द्वारमुच्चप्राकारवेष्टितम् योजनानांसहस्रंहि प्रमाणेनतदुच्यते ५ तस्मिन्पुरेऽस्तिसुभगंचित्रगुप्तस्यमंदिरम् पं-
चविंशतिसंख्याकैर्योजनैर्विस्तृतायतम् ६ दशोच्छ्रितंमहादिव्यंलोहप्राकारवेष्टितम् प्रतोलीशतसंचारंपताकाध्वजभूषि-
तम् ७ विमानगणसंकीर्णंगीतवादित्रनादितम् चित्रितंचित्रकुशलैर्निर्मितंदेवशिल्पिभिः ८ उद्यानोपवनैरम्यंनानावि-
हगकूजितम् गंधर्वैरप्सरोभिश्चसमंतात्परिवारितम् ९ तत्सभायांचित्रगुप्तःस्वासनेपरमाद्भुते संस्थितोगणयेदायुर्मानु-
षाणांयथातथम् १० नमुह्यतिकथंचित्ससुकृतेदुष्कृतेऽपिवा यद्येनोपार्जितंकर्मशुभंवायदिवाऽशुभम् ११ तत्सर्वंभुंजते
यत्रचित्रगुप्तस्यशासनात् चित्रगुप्तालयात्प्राच्यांज्वरस्यास्तिमहागृहम् १२ दक्षिणस्यांचशूलस्यलूताविस्फोटयोस्तथा प-
श्चिमेकालपाशःस्यादजीर्णस्यारुचेस्तथा १३ उदीच्यांराजरोगोऽस्तिपांडुरोगस्तथैवच ऐशान्यांतुशिरोर्त्तिःस्यादाग्नेय्यामस्ति
मूर्च्छना १४ अतिसारोनैर्ऋते तुवायव्यांशीतदाहकौ एवमादिभिरन्यैश्चव्याधिभिःपरिवारितः १५ लिखतेचित्रगुप्त-
स्तुमानुषाणांशुभाशुभम् चित्रगुप्तालयादग्रेयोजनानांचविंशतिः १६ पुरःमध्येमहादिव्यंधर्मराजस्यमंदिरम् अस्तिर-
त्नमयंदिव्यंविद्युज्ज्वालार्कवर्चसम् १७ द्विशतंयोजनानांचविस्तारायामतःस्फुटम् पंचाशच्चप्रमाणेनयोजनानांसमुच्छ्रितम्
१८ धृतंस्तंभसहस्रैश्चवैदूर्यमणिमंडितम् कांचनालंकृतंनानाहर्म्यप्रासादसंकुलम् १९ शारदाभ्रनिभंरुक्मकलशैः

सुमनोहरम् चित्रस्फाटिकसोपानंवज्रकुट्टिमशोभितम् २० मुक्ताजालगवाक्षंचपताकाध्वजभूषितम् घंटानेकनिनादाढ्यं-
हेमतोरणमंडितम् २१ नानाश्चर्यमयंस्वर्णकपाटशतसंकुलम् नानाद्रुमलतागुल्मैर्निष्कंटैःसुविराजितम् २२ एवमादि-
भिरन्यैश्चभूषणैर्भूषितंसदा आत्मयोगप्रभावैश्चनिर्मितंविश्वकर्मणा २३ तस्मिन्नस्तिसभादिव्याशतयोजनमायता अ-
र्कप्रकाशाभ्राजिष्णुःसर्वतःकामरूपिणी २४ नातिशीतानचात्युष्णामनसोऽत्यंतहर्षिणी नशोकोनजरा तस्यांक्षुत्पिपासेन
चाप्रियम् २५ सर्वकामास्थितायस्यांयेदिव्यायेचमानुषाः रसवच्चप्रभूतंचभक्ष्यंभोज्यंचसर्वशः २६ रसवंतिचतोयानि-
शीतान्युष्णानिचैवहि पुण्याःशब्दादयस्तस्यांनित्यंकामफलाद्रुमाः २७ असंबाधाचसाताक्ष्यंरम्याकामगमासभा दीर्घ
कालंतपस्तप्त्वानिर्मिताविश्वकर्मणा २८ तामुग्रतपसोयांतिसुव्रताःसत्यवादिनः शांतास्संन्यासिनःसिद्धाःपूताः
पूतेनकर्मणा २९ सर्वेभास्वरदेहास्तेऽलंकृताविरजोंबराः स्वकृतैःकर्मभिःपुण्यैस्तत्रतिष्ठंतिभूषिताः ३० त
स्यांसधर्मोभगवानासनेऽनुपमेशुभे दशयोजनविस्तीर्णेसर्वरत्नैःसुमंडिते ३१ उपविष्टःसतांश्रेष्ठश्छत्रशोभि
तमस्तकः कुंडलालंकृतःश्रीमान्महामुकुटमंडितः ३२ सर्वालंकारसंयुक्तोनीलमेघसमप्रभः वालव्यजन-
हस्ताभिरप्सरोभिश्चवीजितः ३३ गंधर्वाणांसमूहाश्चसंघशश्चाप्सरोगणाः गीतवादित्रनृत्याद्यैःपरितःसेवयं

तितम् ३४ मृत्युनापाशहस्तेनकालेनचबलीयसा चित्रगुप्तेनचित्रेणकृतांतेननिषेविता ३५ पाशदंडधरैरुग्रैर्निर्देशवशवर्त्ति
भिः आत्मतुल्यबलैर्नानासुभटैःपरिवारितः ३६ अग्निष्वात्ताश्चपितरःसोमपाश्चोष्मपाश्चये स्वधावंतोबर्हिषदोमूर्त्ता
मूर्त्ताश्चयेखग ३७ अर्यमाद्याःपितृगणामूर्तिमंतस्तथापरे सर्वेतेमुनिभिःसार्द्धंधर्मराजमुपासते ३८ अत्रिर्वसिष्ठः
पुलहोदक्षःक्रतुरथांगिराः जामदग्न्योभृगुश्चैवपुलस्त्यागस्त्यनारदाः ३९ एतेचान्येचबहवःपितृराजसभासदः नशक्याःप
रिसंख्यातुंनामभिःकर्मभिस्तथा ४० व्याख्यामिधर्मशास्त्राणांनिर्णेतारोयथातथम् सेवंतेधर्मराजानंशासनात्परमेष्ठिनः
४१ राजानःसूर्यवंशीयाःसोमवंश्यास्तथापरे सभायांधर्मराजानंधर्मज्ञाःपर्युपासते ४२ मनुर्दिलीपोमांधातासगरश्च
भगीरथः अंबरीषोऽनरण्यश्चमुचुकुंदोनिमिःपृथुः ४३ ययातिर्नहुषःपूरुर्दुष्यंतश्चशिबिर्नलः भरतःशंतनुःपांडुःसह
स्रार्जुनएवच ४४ एतेराजर्षयःपुण्याःकीर्तिमंतोबहुश्रुताः इष्ट्वाऽश्वमेधैर्बहुभिर्जाताधर्मसभासदः ४५ सभायांधर्मरा-
जस्यधर्मएवप्रवर्त्तते नतत्रपक्षपातोऽस्तिनानृतंनचमत्सरः ४६ सभ्याःसर्वेशास्त्रविदःसर्वेधर्मपरायणाः तस्यांसभायांस
ततंवैवस्वतमुपासते ४७ ईदृशीसासभातात्धर्मराज्ञोमहात्मनः नतांपश्यंतियेपापादक्षिणेनपथागताः ४८ धर्म ७२
राजपुरेगंतुंचतुर्मार्गाभवंतिच पापिनांगमनेपूर्वंसतुतेपरिकीर्तितः ४९ पूर्वादिभिस्त्रिभिर्मार्गैर्येगताधर्ममंदिरे तेहि

सुकृतिनःपुण्यैस्तस्यांगच्छंतितान्शृणु ५० पूर्वमार्गस्तुतत्रैकःसर्वभोगसमन्वितः पारिजाततरुच्छायाऽच्छादितारत्नम-
ण्डितः ५१ विमानगणसंकीर्णोहंसावलिविराजितः विद्रुमारामसंकीर्णःपीयूषद्रवसंयुतः ५२ तेनब्रह्मर्षयोयांतिपुण्या-
राजर्षयोऽमलाः अप्सरोगणगंधर्वविद्याधरमहोरगाः ५३ देवताराधकाश्चान्येशिवभक्तिपरायणाः ग्रीष्मेप्रपादान-
रतामाघेकाष्ठप्रदायिनः ५४ विश्रामयंतिवर्षायांविरक्तान्दानमानतः दुःखितस्यामृतंब्रूतेददतेत्याश्रमंतुये ५५ स-
त्यधर्मरतायेचक्रोधलोभविवर्जिताः पितृमातृषुयेभक्ताःगुरुशुश्रूषणेरताः ५६ भूमिदागृहदागोदाविद्यादानप्रदायकाः
पुराणवक्तृश्रोतारःपारायणपरायणाः ५७ एतेसुकृतिनश्चान्येपूर्वद्वारेविशंतिच यांतिधर्मसभायांतेसुशीलाःशुद्ध
बुद्धयः ५८ द्वितीयस्तूत्तरामार्गोमहारथशतैर्वृतः नरयानसमायुक्तोहरिचंदनमंडितः ५९ हंससारससंकीर्णश्चक्र
वाकोपशोभितः अमृतद्रवसंपूर्णस्तत्रभातिसरोवरः ६० अनेनवैदिकायांतितथाऽभ्यागतपूजकाः दुर्गांभान्वोश्चये
भक्तास्तीर्थस्नाताश्चपर्वसु ६१ येमृताधर्मसंग्रामेनशनेनमृताश्चये वाराणस्यांगोग्रहेचतीर्थतोयेमृताविधेः ६२
ब्राह्मणार्थेस्वामिकार्येतीर्थक्षेत्रेषुयेमृताः येमृतादेवविध्वंसेयोगाभ्यासेनयेमृताः ६३ सत्पात्रपूजकानित्यंमहादानरताश्चये
प्रविशंत्युत्तरेद्वारेयांतिधर्मसभांचते ६४ तृतीयःपश्चिमेमार्गोरत्नमंदिरमंडितः सुधारससदापूर्णदीर्घिकाभिर्विराजितः

६५ ऐरावतकुलोद्भूतमत्तमातंगसंकुलः उच्चैःश्रवःसमुत्पन्नहयरत्नसमन्वितः ६६ एतेनात्मपरायांति सच्छास्त्रपरिचिं
तकाः अनन्यविष्णुभक्ताश्च गायत्रीमंत्रजापकाः ६७ परहिंसापरद्रव्यपरवादपराङ्मुखाः स्वदारनिरताःसंतःसाग्निकावेदपा
ठकाः ६८ ब्रह्मचर्यव्रतधरावानप्रस्थास्तपस्विनः श्रीपादसंन्यासपराःसमलोष्टाश्मकांचनाः ६९ ज्ञानवैराग्यसंपन्नाःसर्वभू
तहितेरताः शिवविष्णुव्रतकराःकर्मब्रह्मसमर्पकाः ७० ऋणैस्त्रिभिर्विनिर्मुक्ताःपंचयज्ञरताःसदा पितृणांश्राद्धदातारः
कालेसंध्यामुपासकाः ७१ नीचसंगविनिर्मुक्ताःसत्संगतिपरायणाः एतेऽप्सरोगणैर्युक्ताविमानवरसंस्थिताः ७२ सु
धापानंप्रकुर्वंतोयांतितेधर्ममंदिरम् विशंतिपश्चिमद्वारेयांतिधर्मसभांतरे ७३ यमस्तानागतान्दृष्ट्वास्वागतंवदतेमुहुः
समुत्थानंचकुरुतेतेषांगच्छतिसंमुखम् ७४ तदाचतुर्भुजोभूत्वाशंखचक्रगदाऽसिभृत् पुण्यकर्मरतानांचस्नेहान्मित्रव
दाचरेत् ७५ सिंहासनंचददतेनमस्कारंकरोतिच पादार्घंकुरुतेपश्चात्पूजतेचंदनादिभिः ७६ नमस्कुर्वंतुभोसभ्या
ज्ञानिनंपरमादरात् एषमेमंडलंभित्वाब्रह्मलोकंप्रयास्यति ७७ भोभोबुद्धिमतांश्रेष्ठानरकक्लेशभीरवः भवद्भिः
साधितंपुण्यैर्देवत्वंसुखदायकम् ७८ मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यनित्यंयस्तंनसाधयेत् सयातिनरकंघोरंकोऽन्यस्तस्मादचे
तनः ७९ अस्थिरेणशरीरेणयोऽस्थिरैश्चधनादिभिः । संचिनोतिस्थिरंधर्मंसएकोबुद्धिमान्नरः ८०

८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ इतिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः अत्रसुकृतिनांजन्मदेहेवैराजधारणम् षट्चक्र
चिंतनंचैवहरिःपंचदशेऽब्रवीत् १ पूर्वाध्यायांते उषित्वातत्रकल्पांतेभुक्त्वाभोगानमानुषान् प्राप्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपुण्यद

तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्तव्योधर्मसंचयः गच्छध्वंपुण्यमत्स्थानंसर्वभोगसमन्वितम् ८१ इतिधर्मवचःश्रुत्वातंप्रण-
म्यसभांचताम् अमरैःपूज्यमानास्तेस्तूयमानामुनीश्वरैः ८२ विमानगणसंकीर्णाःप्रयांतिपरमंपदम् केचिद्ध
र्मसभायांहितिष्ठंतिपरमादरात् ८३ उषित्वातत्रकल्पांतंभुक्त्वाभोगानमानुषान् प्राप्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपु-
ण्यदर्शनम् ८४ महाधनीचसर्वज्ञःसर्वशास्त्रविशारदः पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगतिम् ८५ एतत्ते
कथितंसर्वंत्वयापृष्टंममालयम् इदंशृण्वन्नरोभक्त्याधर्मराजसभांव्रजेत् ८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारे
धर्मराजनगरनिरूपणोनामचतुर्दशोऽध्यायः १४ गरुडउवाच धर्मात्मास्वर्गतिंभुक्त्वाजायतेविमलेकु-
ले अतस्तस्यसमुत्पत्तिंजननीजठरेवद १

र्शनम् पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगतिमित्युक्तम् इदानींगरुडस्तदनुवादपूर्वकंसुकृतिनःसमुत्पत्तिंपृच्छतिधर्मात्माइतिद्वाभ्याम् १

२ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच यावदध्यायसमाप्ति ३ ४ ध्यानंयथाकुर्वंतितच्छृणुइति ५ यथायेनविधानेनतत्पित्रोः तस्यमातापित्रोः

यथाविचारंकुरुतेदेहेस्मिन्सुकृतीजनः तथाऽहंश्रोतुमिच्छामिवदमेकरुणानिधे २ श्रीभगवानुवाच
साधुपृष्टंत्वयातार्क्ष्यपरंगोप्यंवदामिते यस्यविज्ञानमात्रेणसर्वज्ञत्वंप्रजायते ३ वक्ष्यामिचशरीरस्यस्वरूपंपार-
मार्थिकम् ब्रह्मांडगुणसंपन्नंयोगिनांधारणास्पदम् ४ षट्चक्रचिंतनंयस्मिन्यथाकुर्वंतियोगिनः ब्रह्मरंध्रे
चिदानंदरूपध्यानंतथाशृणु ५ शुचीनांश्रीमतांगेहेजायतेसुकृतीयथा तथाविधानंनियमंतत्पित्रोःकथया-
मिते ६ ऋतुकालेतुनारीणांत्यजेद्दिनचतुष्टयम् तावन्नालोकयेद्वक्त्रंपापंवपुषिसंभवेत् ७ स्नात्वासचै-
लंसानारीचतुर्थेह्निशुध्यति सप्ताहात्पितृदेवानांभवेद्योग्याव्रतार्चने ८ सप्ताहमध्येयोगर्भःसभवेन्मलिनाशा-
यः प्रायशःसंभवंत्यत्रपुत्रास्त्वष्टाहमध्यतः ९ युग्मासुपुत्राजायंतेस्त्रियोयुग्मासुरात्रिषु पूर्वसप्तकमुत्सृज्य-
तस्माद्युग्मासुसंविशेत् १० षोडशर्तुनिशाःस्त्रीणांसामान्याःसमुदाहृताः यावैचतुर्दशीरात्रिर्गर्भस्तिष्ठतितत्रवै ११

६ पापंयावदिंद्रस्यब्रह्महत्यांसंभवति ७ ८ ९ १० सामान्या गर्भधारणेसाधारणाएव ११ छ

गुणाविचारादयः भाग्यंऐश्वर्यंनेषानिधानेवासस्थानप्राकृतानि भाग्यः १२ पंचमेहनीत्य ...
ततृक्षेत्रमोषधीपात्रमिति ओषधीनांयवादिधान्यानांपात्रमुत्पत्तिस्थानम् ततृप्रसिद्धंक्षेत्रंयथाकंटकगुल्मादिनिरसनेननदुपयोगिद्रव्यांतर
मेलनेनजलसेचनेनकृषियोग्यंविधायतस्मिन्नुप्त्वा बीजंवापयित्वास्वामीकर्षकः स्थूलान्नरूपंफलंप्राप्नोति तथाऽत्रापि औषधीपात्रंपुनो

गुणभाग्यनिधिःपुत्रस्तदाजायेतधार्मिकः सानिशाप्राकृतैर्जीवैर्नलभ्येतकदाचन १२ पंचमेहनिनारीणांकार्यंम-
धुरभोजनम् कटुभारंचतीक्ष्णंचत्याज्यमुष्णंचदूरतः १३ ततःक्षेत्रमोषधीपात्रंबीजंचाप्यमृतायितम् तस्मि
न्नुप्त्वानरःस्वामीसम्यक्फलमवाप्नुयात् १४ तांबूलपुष्पश्रीखंडैःसंयुक्तःशुचिवस्त्रभृत् . धर्ममादायमनसि
स्तल्पंसंविशेत्पुमान् १५ निषेकसमयेयादृक्नरचित्तविकल्पना तादृक्स्वभावसंभूतिर्जंतुर्विशतिकुक्षि
गः १६ त्पत्तिस्थानंतद्गर्भरूपंक्षेत्रंकटुक्षारादिभोजनंपरित्याज्यमाधुर्यभोजनंकारयित्वावीर्यसेचनंचकृत्वातस्मिन्नुप्त्वास्वामीपितासम्य
क्धार्मिकपुत्ररूपंफलंप्राप्नुयादित्यर्थः १४ माधुर्यभोजनादिभिःस्त्रीणांविधाननियममुक्त्वापुरुषाणामाह तांबूलइतिस्तल्पंसारदारुमयीमि
त्याद्युक्तप्रकारांशय्यांसंविशेत्स्थितोभूयात् १५ निषेकसमयेरतिकालेयादृशीविकल्पनाशुभाशुभावासनाभवतितादृश्येवस्वभावस्योत्पत्ति
र्यस्यसजंतुर्विशतिगर्भेप्रविष्टोभवतिचैतन्यंजीवः १६

कामोऽभिलाषपूर्तिः १७ तारापतिश्चंद्रः १८ कृतीपुण्यात्मा १९ २० २१ पूर्वकृतइति पूर्वजन्मनिकृतानांतपआदीनांफलस्योदयात्
भोक्ताऽपिभवेत् तथाचस्मृतिः भोज्यंभोजनशक्तिश्चरतिशक्तिर्वरास्त्रियः विभवेदानशक्तिश्चनाल्पस्यतपसःफलमिति २२ यतते यत्नवा-
न्भवति भ्रसर्पभूतायांरज्जौसर्पारोपवद्वस्तुन्यवस्तु आरोपोऽध्यारोपः वस्तुसच्चिदानंदाद्वयंब्रह्माक्षित्याद्यज्ञानांतसकलजडसमूहोवस्तु

चैतन्यंबीजभूतंहिनित्यंशुक्रेव्यवस्थितम् कामश्चित्तंचशुक्रंचयदात्व्येकत्वमाप्नुयात् १७ तदाद्रावमवाप्नोतियो
षिद्गर्भाशयेनरः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजायते १८ परमानंददःपुत्रोभवेद्गर्भगतःकृती भवंति-
तस्यनिखिलाःक्रियाःपुंसवनादिकाः १९ जन्मप्राप्नोतिपुण्यात्माग्रहेषूच्चगतेषुच तज्जन्मसमयेविप्राःप्राप्नुवंति
धनंबहु २० विद्याविनयसंपन्नोवर्द्धतेपितृवेश्मनि सतांसंगेनसभवेत्सर्वागमविशारदः २१ दिव्यांगनादिभो
क्तास्यात्तारुण्येदानवान्धनी पूर्वकृततपस्तीर्थमहापुण्यफलोदयात् २२ ततश्चयततेनित्यमात्मानात्मवि-
चारणे अध्यारोपापवादाभ्यांकुरुतेब्रह्मचिंतनम् २३ अपवादोनामरज्जुविवर्तस्य रज्जुमात्रवद्वस्तुविवर्तस्यावस्तुनोऽज्ञाना
देःप्रपंचस्यवस्तुमात्रत्वम् आभ्यांअध्यारोपापवादाभ्यांतत्त्वंपदार्थसंशोध्यसर्वंखल्विदंब्रह्मनेहनानास्तिकिंचनइत्यादिश्रुत्युक्तंब्रह्मचिंतनं
कुरुते २३

अस्येति क्षित्यादिष्वन्वयंकरोतीत्यन्वयकारिणोप्यस्यब्रह्मणः असंगावबोधाय असंगोह्ययंपुरुषइतिश्रुत्युक्तः ज्ञानार्थंकथयामीत्य-न्वयः २४ आनात्मविचारणमाह क्षितिरित्यादिभिःस्थूलभूताअपंचीकृताः पांचभौतिकः पंचीकृतपंचभूतोत्पन्नः २५ क्षित्यादिपंचभूता

अस्यासंगावबोधायब्रह्मणोन्वयकारिणः क्षित्याद्यनात्मवर्गस्यगुणांस्तेकथयाम्यहम् २४ क्षितिर्वारिहविर्भोक्ता वायुराकाशएवच स्थूलभूताइमेप्रोक्ताः पिंडोऽयंपांचभौतिकः २५ त्वचाऽस्थिनाडयोरोममांसंचैवखगेश्वर एतेपंचगुणाभूमेर्मयातेपरिकीर्तिताः २६ लालापुत्रंनथाशुक्रंमज्जारक्तंचपंचमम् अपांपंचगुणाःप्रो-क्तास्तेजसोऽपिनिशामय २७ क्षुधातृषातथाऽलस्यंनिद्राकांतिस्तथैवच तेजःपंचगुणंतार्क्ष्यप्रोक्तंसर्वत्रयोगिभिः २८ आकुंचनंधावनंचलंघनंचप्रसारणम् चेष्टितंचेतिपंचैवगुणावायोःप्रकीर्तिताः २९ घोषश्छिद्रताचशू-न्यत्वंमोहश्छिद्रताचसंशयः आकाशस्यगुणाःपंचज्ञातव्यास्तेप्रयत्नतः ३० मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तंचेतिचतुष्टयम् अंतःकरणमुद्दिष्टंपूर्वकर्माधिवासितम् ३१

नां गणनामाह त्वचेतिपंचभिः २६ २७ २८ २९ ३० पूर्वकर्माधिवासितंपूर्वजन्मकृतैः शुभाऽशुभकर्मभिरधिवासितंशुभाःशुभवासनायुक्तंभवति बुद्धिःकर्मानुसारिणीतिवचनात् बुद्धिरित्युपलक्षणम् अंतःकरणचतुष्टयमे-वेत्यर्थः ३१

उभयेंद्रियाण्याहश्रोत्रमिति ३२ दिगादयः पंचश्रोत्रादीनांयथाक्रमंदेवताः वन्ह्यादयश्चवागादीनामिति ३३ ३४ ३५ अथदशप्राणान्स्थानक

श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिव्हाघ्राणंज्ञानेंद्रियाणिच वाक्पाणिपादपायूपस्थानिकर्मेंद्रियाणिच ३२ दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्रकाः ज्ञानकर्मेंद्रियाणांचदेवताःपरिकीर्त्तिताः ३३ इडाचपिंगलाचैवसुषुम्नाख्यातृतीयका गांधारीगजजिव्हाचपूषाचैवयशस्विनी ३४ अलंबुषाकुहूश्चापिशंखिनीदशमीतथा पिंडमध्येस्थिताह्येताःप्रधानादशनाडिकाः ३५ प्राणोपानःसमानाख्यउदानोव्यानएवच नागःकूर्मश्चकृकलोदेवदत्तोधनंजयः ३६ हृदिप्राणोगुदेऽपानःसमानोनाभिमंडले उदानःकंठदेशस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ३७ उद्गारेनागआख्यातःकूर्मउन्मीलनेस्मृतः कृकलःक्षुत्करोज्ञेयोदेवदत्तोविजृंभणे ३८ नजहातिमृतंवापिसर्वव्यापीधनंजयः कवलैर्भुक्तमन्नंहिपुष्टिदंसर्वदेहिनाम् ३९ नयनेव्यानकोवायुःसारांशंसर्वनाडिषु आहारोभुक्तमात्रोहिवायुनाक्रियतेद्विधा ४० संप्रविश्यगुदेसम्यक्पृथगन्नंपृथक्जलम् ऊर्ध्वमग्नेर्जलंकृत्वाकृत्वाऽन्नंचजलोपरि ४१ अग्नेश्चाधःस्वयंप्राणःस्थित्वाऽग्निंधमतेशनैः वायुनाऽध्मायमानोऽग्निःपृथक्किट्टंपृथग्रसम् ४२

र्मसहितानाह प्राणइतिसार्द्धत्रिभिः क्षुत्करःक्षुधाकर्त्ताmृतशोपकारित्वंधनंजयस्य कर्म ३६ ३७ ३८ ३९ व्यानकोवायुःसर्वशरीरव्यापकत्वात् सारांशंरसंनयनेप्रापयति रसप्रापणप्रकारमेवाह आहारइतित्रिभिः ४० ४१ ४२

भिन्नं रसात्पृथक्भूतं किट्टमलकम् ४३ मलस्य निर्गमस्थानान्याह कर्णेति ४४ सर्वप्राणादिवायवः आत्मशक्त्यैव चेष्टन्ते इत्याह एवमिति सूर्यस्यालोकं प्रकाशमुपलभ्य प्राप्य जना यथा स्वस्वकर्मणि प्रवर्तन्ते तथैवात्मसत्तां प्राप्य वायवो[illegible] अयं भावः सूर्यो यथा कर्मणि जनान्प्रवर्तयन्स्वयं सा-

कुरुते व्यानकौ वायुर्विश्वक् संप्रापयेद्रसम् द्वारैर्द्वादशभिर्भिन्नं किट्टं देहाद्बहिः स्रवेत् ४३ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादन्तनाभिनखागुदम् गुह्यं शिरो वपुर्लोम मलस्थानानि चक्षते ४४ एवं सर्वे प्रवर्तन्ते स्वस्वकर्मणि वायवः उपलभ्यात्मनः सत्तां सूर्यालोकं यथा जनाः ४५ इदानीं नरदेहस्य शृणु रूपद्वयं खग व्यावहारिकमेकं च द्वितीयं पारमार्थिकम् ४६ तिस्रः कोट्योर्धकोटी च रोमाणि व्यावहारिके सप्तलक्षाणि केशाः स्युर्नखाः प्रोक्तास्तु विंशतिः ४७ द्वात्रिंशद्दशनाः प्रोक्ताः सामान्याद्विनतासुत मांसं पलसहस्रं तु रक्तं पलशतं स्मृतम् ४८ पलानि दश मेदस्तु त्वक्पलानि च सप्ततिः पलद्वादशकं मज्जा महारक्तं पलत्रयम् ४९ शुक्रं द्विकुडवं ज्ञेयं कुडवं शोणितं स्मृतम् षष्ठ्युत्तरं च त्रिशतमस्थ्नां देहे प्रकीर्तितम् ५०

क्षितया[illegible]गत्वेन स्थितो भवति तद्वदात्मापीति अनेनात्मविचारणमप्युक्तं भवति ४५ व्यावहारिकं अगम्यं परमार्थिकं योगिजनज्ञेयम् ४६ तत्राद्यं तावदाह तिस्र इति षड्भिः तिस्रः कोट्यः सप्तलक्षाणीत्यगणितानि ४७ ४८ स्थूलमानेन धातुप्रमाणमाह महारक्तं प्राणाधारभूतम् ४९ कुडवं दश माषकं शोणितं कुलवृद्धौ गर्भाधानभूतम् ५०

५१ ५२ एवंव्यावहारिकंनिरूप्येदानींपारमार्थिकस्वरूपनिरूपणेनसूक्ष्मस्वरूपेमनःप्रवेशायस्वदेहे तावद्विराड्रूपस्थूलधारणामाह पार मार्थिकेदेहेहीत्यारभ्ययावदध्यायसमाप्ति गुणाभुवनादयः नानेवाह भुवनानीत्यादि पारमार्थिकेपारमार्थिकस्वरूपप्रकाशिके ५३ ५४ वैराजरूप

नाड्यःस्थूलाश्चसूक्ष्माश्चकोटिशःपरिकीर्तिताः पित्तंपलानिपंचाशत्तदर्धंश्लेष्मणस्तथा ५१ सततंजायमानंतुविण्मूत्रंचाप्रमाणतः एतद्गुणसमायुक्तंशरीरंव्यावहारिकम् ५२ भुवनानिचसर्वाणिपर्वतद्वीपसागराः आदित्याद्याग्रहाः संतिशरीरेपारमार्थिके ५३ पारमार्थिकदेहेहिषट्चक्राणिभवंतिच ब्रह्मांडेयेगुणाःप्रोक्तास्तेप्यस्मिन्नेवसंस्थिताः ५४ तानहंतेप्रवक्ष्यामियोगिनांधारणास्पदान् येषांभावनयाजंतुर्भवेद्वैराजरूपभाक् ५५ पदाधस्तात्तलंज्ञेयंपादोर्ध्वेवितलंतथा जानुनोःसुतलंविद्धिसक्थिदेशेमहातलम् ५६ तलातलंसक्थिमूलेगुह्यदेशेरसातलम् पातालंकटिसंस्थंचसप्तलोकाःप्रकीर्तिताः ५७ भूर्लोकंनाभिमध्येतुभुवर्लोकंतदूर्ध्वके स्वर्लोकंहृदयेविद्यात्कंठदेशेमहस्तथा ५८ जनलोकंवक्त्रदेशेतपोलोकंललाटके सत्यलोकंब्रह्मरंध्रेभुवनानिचतुर्दश ५९

भाक् वैराजः पुरुषोयोवैभगवानुधारणाश्रयइतिभागवतोक्तःस्वयंस्यादित्यर्थः ५५ पूर्वश्लोकोक्तक्रमेणैवसर्वेषांधारणामाह पादेति तदूर्ध्वकेउदरे ५६ ५७ ५८ ५९

त्रिकोणे हृत्पीठकमलांतर्गते तदुक्तं ब्रह्मपुराणे हृदिस्थलमयेऽष्टांगसिंहासनगतांबुजे त्रिकोणांतः समासीनं शिवं ध्यायेदुमाधरमिति ६० तस्यमध्ये
त्रिकोणे पूर्वे दक्षिणवामरेखास्वत्र मेर्वादयः सप्तकुलपर्वता भवंतीति ६१ शिरास नाडिषु ६२ गोमेदः प्लक्षः ६३ ६४ रसोऽन्नस्य लंबिकाकंठांतर्गता ६५

त्रिकोणे संस्थितो मेरुरधः कोणे च मंदरः दक्षकोणे च कैलासो वामकोणे हिमाचलः ६० निषधश्चोर्ध्वरेखायां दक्षायां गंध
मादनः रमणो वामरेखायां सप्तैते कुलपर्वताः ६१ अस्थिस्थाने भवेज्जंबूः शाको मज्जासु संस्थितः कुशद्वीपस्थितो मांसे
क्रौंचद्वीपः शिरासु च ६२ त्वचायां शाल्मलीद्वीपो गोमेदो रोमसंचये नखस्थं पुष्करं विद्यात्सागरास्तदनंतरम् ६३ क्षारो
दो ह्यभवन्मूत्रे क्षीरक्षीरोदसागरः सुरोदधिः श्लेष्मसंस्थो मज्जायां घृतसागरः ६४ रसोदधिं रसो विद्याच्छोणितं दधि
सागरः स्वादूदो लंबिकास्थाने जानीयाद्विनतासुत ६५ नादचक्रे स्थितः सूर्यो बिंदुचक्रे च चंद्रमाः लोचनस्थः कुजो ज्ञेयो
हृदये ज्ञः प्रकीर्तितः ६६ विष्णुस्थाने गुरुं विद्यात्शुक्रे शुक्रो व्यवस्थितः नाभिस्थाने स्थितो मंदो मुखे वै राहुः प्रकीर्तितः ६७

नादबिंदुचक्रे ब्रह्मरंध्रादेकैकांगुल्यधोधःस्तः तदुक्तं योगशास्त्रे एकैकांगुल्यधोधो ब्रह्मरंध्रान्नादं च बिंदुकम् विद्रुमस्फाटिकाकारं सूर्यचंद्रसमप्र
भम् इति ज्ञो बुधः ६६ विष्णुस्थाने नाभ्यंतर्गतमणिपूरकचक्रे नाभिस्थानं नाभिगोलके मंदः शनिः ६७ . ७ ७

वायुस्थानेहृदयादाकंठंवायुस्थानंतस्मिन् एवमुक्तप्रकारेणसर्वस्वरूपेणसर्वात्मकविराट्स्वरूपेणास्वदेहेचिंतयेत् इतिमूलधारणा ६८ प्रथमष
ट्चक्रचिंतनात्मकसूक्ष्मधारणामाह सदेत्यादि ६९ जपानुष्ठानंविनासहजश्वासरूपेजपाभवतीत्यजपामुनीनांमननशीलानांसकल्पंगायत्रीचगुरु

वायुस्थानेस्थितःकेतुःशरीरेग्रहमंडलम् एवंसर्वस्वरूपेणाचिंतयेदात्मनस्तनुम् ६८ सदाप्रभातसमयेबद्धपद्मासनस्थितः
षट्चक्रचिंतनंकुर्याद्यथोक्तमजपाक्रमम् ६९ अजपानामगायत्रीमुनीनांमोक्षदायिनी अस्याःसंकल्पमात्रेणसर्वपापैःप्रमु
च्यते ७० शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्येहमजपाक्रममुत्तमम् यंकृत्वासर्वदाजीवोजीवभावंविमुंचति ७१ मूलाधारःस्वाधिष्ठानंमणिपूरकमे
वच अनाहतंविशुद्ध्याख्यमाज्ञाषट्चक्रमुच्यते ७२ मूलाधारेलिंगदेशेनाभ्यांहृदिचकंठगे भ्रुवोर्मध्येब्रह्मरंध्रेक्रमाच्चक्राणिचिंत
येत् ७३ आधारंतुचतुर्दलानलसमंवासांतवर्णाश्रयं स्वाधिष्ठानमपिप्रभाकरसमंबालांतषट्पत्रकम् रक्ताभंमणिपूरकंदशदलं-
डाद्यंफकारांतकंपत्रैर्द्वादशभिरनाहतपुरंहेमंकठांतावृतम् ७४ पत्रैःसस्वरषोडशैःशशधरज्योतिर्विशुद्धांबुजंहंसेत्यक्षरयुग्मकंद्व्यदलं
रक्ताभमाज्ञांबुजम् तस्मादूर्ध्वगतंप्रभासितमिदंपद्मंसहस्रच्छदंसत्यानंदमयंसदाशिवमयंज्योतिर्मयंशाश्वतम् ७५ मुखाज्ज्ञातव्य ७८
म् ७० सर्वदाकृत्वाएतदाचरणंनित्यकर्मैवभवति नतुनैमित्तिकमिति जीवभावंविमुंचति ब्रह्मस्वरूपोभवतीत्यर्थः ७१ ७२ ७३ ७४ ७५

७६ ७७ ७८ ७९ ८० अत्रसदाचारप्रमाणयति एतानिति ब्रह्ममयूखान् सर्ववेदमयस्यब्रह्मणः किरणरूपान् तदभिन्नानित्य
र्थः चक्रगतानमरान् षट्चक्रस्थितान् श्रीगणेशादिदेवान् ऋषीणांसंप्रदायमार्गेषुये आरुणादयोमुनयस्तेपिचिंतयंति उपासते तदु

गणेशंचविधिंविष्णुंशिवंजीवंगुरुंततः व्यापकंचपरब्रह्मक्रमाच्चक्रेषुचिंतयेत् ७६ एकविंशत्सहस्राणिषट्शतान्यधि
कानिच अहोरात्रेणश्वासस्यगतिःसूक्ष्मास्मृताबुधैः ७७ हकारेणबहिर्यातिसकारेणविशेत्पुनः हंसोहंसेतिमंत्रेणजीवो
जपतितत्वतः ७८ षट्शतंगणनाथायषट्सहस्रंतुवेधसे षट्सहस्रंचहरयेषट्सहस्रंहरायच ७९ जीवात्मनेसहस्रंच
सहस्रंगुरवेतथा चिदात्मनेसहस्रंचजपसंख्यानिवेदयेत् ८० एतान्चक्रगतान्ब्रह्ममयूखान्मुनयोमरान् सत्संप्रदा
यवेत्तारश्चिंतयंत्यारुणादयः ८१ शुकादयोपिमुनयःशिष्यानुपदिशंतिच अतःप्रवृत्तिमहतांध्यात्वाध्यायेत्सदा
बुधः ८२ कृत्वाचमानसींपूजांसर्वचक्रेष्वनन्यधीः ततोगुरूपदेशेन गायत्रीमजपांजपेत् ८३

क्तंवेदस्तुतौ
उदरमुपासतेयऋषिवर्त्मसुकूर्पदृशः परिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरमिति ८१ शिष्यान्परीक्षितादीन् तदुक्तंद्वितीयेसयोमु
क्तिस्थले स्वपार्ष्णिनापीड्यगुदंततोनिलंस्थानेषुषट्सून्नमयेज्जितक्लमः नाभ्यांस्थितंहृद्यवरोप्यतस्मादुदानगत्योरसितंनयन्मुनिः ततो

नुसंधाय्यधियामनस्वास्वतालुमूलंस्थानकैर्नयेत तस्माद्भ्रुवोरंतरमुन्नयेतनिर्भिद्यमूर्धनविसृजेत्परंगतइति एतंद्व्याख्यानंश्रीश्रीधरस्वामिभिः कृतंज्ञातव्यम् ॥२अनन्यधीः एकाग्रचित्तःसन् ॥३रंध्रेब्रह्मरंध्रांतर्गतेअधोमुखपंकजेश्रीगुरुंध्यायेत् तदुक्तंरुद्रयामले सहस्रदलपंकजे सकलशीतरश्मिप्रभे वराभयकरांबुजंविमलगंधपुष्पांबरम् प्रसन्नवदनेक्षणंसकलदेवतारूपिणंस्मरेच्छिरसिहंसगंजननव्याधिवैद्यंगुरुमिति ॥४ पंचोपचारैःमनसाकल्पितैःपंचभूतात्मकगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यैः तद्यथा लंपृथिव्यात्मकंगंधंसम॰हंआका॰पुष्पं॰यंवाय्वा॰धूपं॰रंतेजा॰दीपं॰वं

अधोमुखेततोरंध्रेसहस्रदलपंकजे हंसगंश्रीगुरुंध्यायेद्वराभयकरांबुजम् ॥४ क्षालितंचिंतयेद्देहंतत्पादामृतधारया पंचोपचारैःसंपूज्यप्रणमेत स्तवेनच ॥५ततःकुंडलिनींध्यायेदारोहादवरोहतः षट्चक्रकृतसंचारांसार्धत्रिवलयांस्थितां म् ॥६

अमृ॰ नैवेद्यं॰ इतितत्स्तवेन गुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः गुरुःसाक्षात्परंब्रह्मतस्मैश्रीगुरवेनम इतिगुरुस्तोत्रेण ॥५परात्परब्रह्मकलांकुंडलिनीं आरोहेतुप्रकाशमानांअवरोहेचअमृतंस्रवंतींध्यायेत् तदुक्तंयोगशास्त्रे प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृतायमानां अतःपदंव्योमसुसंचरंतींध्यायेत्सदाकुंडलिनींपराख्यामिति आरोहावरोहश्चशंकरस्वामिचरणैरप्युक्तोस्तिसौंदर्यलहर्यां तद्यथा महींमूलाधारेकमपिमणिपूरे हुतवहमिति आरोहः अवरोहस्तु सुधाधारासारैश्चरणयुगलांतर्विगलितैरिति एतदेवाहषडिति

मूलाधारादिषट्चक्रेषु कृतः संचारः आरोहावरोहक्रमेण गमनं यया सार्धत्रिवलया प्रसुप्तभुजंगाकारां मूलाधारे स्थिताम् ८६ धाम मत्स्थानं रंध्राद्बहिर्गतं ब्रह्मरंध्राद्ब्रह्मलोकांतं प्राप्तं तेन यया सुषुम्नामार्गेण गता योगिनः विष्णोः पदं मम स्वरूपमेव यांति पुनर्मृत्युमुखे संसारे न पतंतीत्यर्थः तदुक्तं वेदस्तुतौ ततउद्गादनंतनवधामशिरः परमं पुनरिह यत्समेत्य न पतंति कृतांतमुखेइति ८७ मर्चितं तं मया श्रीकृष्णरूपेण ध्यातं तदुक्तं दशमे समतिनमे ध्याये ब्राह्मे मुहू

ततो ध्यायेत्सुषुम्नाख्यं धाम रंध्राद्बहिर्गतम् यया तेन गता यांति तद्विष्णोः परमं पदम् ८७ ततो मच्चिंतितं तं रूपं स्वयं ज्योतिः सनातनम् सदानंदं सदा ध्यायेन्मुहूर्ते ब्राह्मसंज्ञके ८८ एवं गुरूपदेशेन मनो निश्चलतां नयेन् न तु स्वेन प्रयत्नेन तद्विना पतनं भवेत् ८९ अंतर्यागं विधायैवं बहिर्यागं समाचरेत् स्नानसंध्यादिकं कृत्वा कुर्याद्धरिहरार्च्चनम् ९०

र्तेचोत्थाय वार्य्युपस्पृश्य माधवः दध्यौ प्रसन्नकरण आत्मानं तमसः परम् एकं स्वयंज्योतिरनन्यमव्ययं स्वसंस्थया नित्यनिरस्तकल्मषम् ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिः स्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतमिति ८८ तद्विनातद्गुरूपदेशो विना पतनं संसारे जन्ममरणमेव भवेन्न तु मोक्षः तदुक्तं श्रीशुकेन विजितहृषीकवायुभिरदांतमनस्तुरंगं य इह यतंति यंतुमतिलोलमुपायखिदः व्यसनशतान्विताः समवहाय गुरोश्चरणं वणिज इवाज संत्यकृतकर्णधरा जलधौ ८९ अंतर्यागं मानसोपचारैः पूर्वोक्तचक्रेषु श्रीगणेशादिपूजनं बहिर्यागं यथालब्धोपचारैः श्रीहरिहरपूजनम् ९० ५

देहाभिमानिनांतुनित्यंप्रवणात्वस्यदुर्घटत्वाद्दुर्लभोमोक्षः मद्भक्तानांतुमत्प्रसादादनायासतएवमुक्तिर्भवतीत्याह देहेतिचतुर्भिः ९१ समीचीनः श्रेष्ठतमः
९२ ब्रह्मादिभिर्निश्चितत्वात् तदुक्तं हृतोये नत्यतोन्यःशिवःपंथा हृशातःसंसृताविह वासुदेवेभगवतिभक्तियोगोयतोभवेत् भगवान्ब्रह्मकार्त्स्न्येन
त्रिरन्वीक्ष्यमनीषया तदध्यवस्यत्कूटस्थोरतिरात्मन्यतोभवेत् ९३ नावसीदतिपुनर्जन्मादिदुःखंनप्राप्नोति किंतु मुक्तोभवतीत्यर्थः ९४ यथा

देहाभिमानिनामंतर्मुखीवृत्तिर्नजायते अतस्तेषांतुमद्भक्तिःसुकरामोक्षदायिनी ९१ तपोयोगादयोमोक्षमार्गाःसंतित
थापिच समीचीनस्तुमद्भक्तिमार्गःसंसरतामिह ९२ ब्रह्मादिभिश्चसर्वज्ञैरयमेवाविनिश्चितः त्रिवारंवेदशास्त्राणिवि
चार्यचपुनःपुनः ९३ यज्ञादयोपिसत्कर्माश्चित्तशोधनकारकाः फलरूपाचमद्भक्तिस्तांलब्ध्वानावसीदति ९४ एवमाचार-
पंतार्क्ष्यकरोतिसुकृतीनरः सयोगेनचमद्भक्त्यामोक्षंयातिसनातनम् ९५ इतिगरु० सा० सुकृतिजननजन्माचरणनि
रू० पंचदशोऽध्यायः १५ गरुडउवाच श्रुतामयादयासिंधोह्यज्ञानाज्जीवसंसृतिः अधुनाश्रोतुमिच्छामिमोक्षो
पायंसनातनम् १ विचारंकुरुतेदेहेस्मिन्सुकृतीनरइतिप्रश्नस्योत्तरंसमाधायोपसंहरति एवमिति सनातनंविदेहकैवल्यम् ९५
इतिटी० पंचदशोऽध्यायः १५ प्रोक्तापंचदशाध्याये पापपुण्यात्मिकागतिः षोडशेस्मिन्हरिःप्राह मोक्षोपायंसतांमतम् १ पूर्वाध्यायांतेमोक्षंयाति

सनातनमित्युक्तंतादिदानींमोक्षोपायमेवपृच्छति श्रुतेतिचतुर्भिः हेभगवन्निह असारेसंसारे जन्ममरणानामनंतत्वात् सदादुःखातुरा णांमोक्षोपायमजानंतांजीवानांकेनोपायेनमोक्षःस्यादितिमेवदेतिसमुच्चयार्थः १ २ ३ ४ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच हेगरुडप

भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल असारेघोरसंसारे सर्वदुःखमलीमसे २ नानाविधशरीरस्थाअनंताजीव राशयः जायंतेचम्रियंतेचतेषामंतोनविद्यते ३ सदादुःखातुराएवनसुखीविद्यतेक्वचित् केनोपायेनमो क्षेशमुच्यंतेवदमेप्रभो ४ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियन्मांत्वंपरिपृच्छसि यस्यश्र वणमात्रेणसंसारान्मुच्यतेनरः ५ अस्तिदेवःपरब्रह्मस्वरूपीनिष्कलःशिवः सर्वज्ञःसर्वकर्त्ताचसर्वे शोनिर्मलोद्वयः ६ स्वयंज्योतिरनाद्यंतोनिर्विकारःपरात्परः निर्गुणःसच्चिदानंदस्तदंशाज्जीवसंज्ञकः ७

रब्रह्मस्वरूपीकश्चिद्देवोस्ति ५ ६ तस्यअनाद्यविद्योपहतात् अविद्यायांप्रतिबिंबात् अंशइवांशस्तस्माज्जीवइतिसंज्ञोभवति अभे देदृष्टांतः ७

यथाग्नेर्विस्फुलिंगकाइति यदि असौजीवोनिजानंदस्वरूपंविस्मृत्यदेहधर्मानात्मन्यारोपयति तदाअस्यानेकयोनिषुमोक्षगंधोपिनास्ति यदा-
मानवोभूत्वाज्ञानीभवेत् ज्ञानंनामब्रह्मैवाहंसमः शांतः सच्चिदानंदलक्षणः नाहंदेहोहंसरूपोज्ञानमित्युच्यतेबुधैः इत्थंलक्षणःस्या
च्चेत्तदामोक्षंप्राप्नोतीतिसप्तमेनसंबंधः अत्रायंवेदांतसिद्धांतः यथांधकारादौविकाररहितेरज्ज्वादौसर्पाद्यारोपणंकृत्वाभयकंपादिकंवहे-
त् एवमात्मापिस्वस्मिन् जीवत्वमारोप्यसाहंतायंपरिच्छिन्नंज्ञात्वादुःखसागरेमग्नोभवति यदाशास्त्राचार्यप्रसादेनवाक्यार्थज्ञान

अनाद्यविद्योपहितायथाग्नौविस्फुलिंगकाः देहाद्युपाधिसंभिन्नास्तेकर्मभिरनादिभिः ८ सुखदुःखप्रदैः पु
ण्यपापरूपैर्नियंत्रिताः तत्तज्जातियुतंदेहमायुर्भोगंचकर्मजम् ९

मुत्पन्नंभवति तदाविवेकचक्षुषास्वात्मानम
खंडानंदज्ञानैकरूपंसंपश्यन् ततोनाहंजीवःपरमात्माहमितिज्ञात्वाभयदुःखादिरहितःसन्सुखीभवेत् यथाचजलस्थसूर्यांशोजलस्यनि-
मित्तस्यापायेसूर्यमेवगत्वातेनैवरूपेणपुनर्नागच्छति यथाचबाह्यघटाद्युपाधिपरिच्छिन्नोघटाकाशोमुख्याकाशांशः सन् घटादेर्निमित्तस्या
पायेमुख्याकाशंप्राप्यपुनर्ननिवर्तते एवंलिंगशरीरावच्छिन्नःपरमात्मनोंशःमायिकलिंगशरीरापायेपरमात्मानंप्राप्यननिवर्तते किंतु त ८१
त्वज्ञानान्मोक्षोभवतीति तथाचोक्तंश्रीभागवतेद्वादशस्कंधे घटेभिन्नेयथाकाश आकाशःस्याद्यथापुरा एवंदेहेमृतेजीवोब्रह्मसंपद्यतेपुनरित्य-
ध्यायार्थः ८ ९

१० ११ १२अस्मिन्नध्यायेप्रथमंज्ञानहेतुंनरत्वंस्तुत्वाततो ज्ञानजनकंवैराग्यंनिरूप्यततोज्ञानवैराग्यरहितान्दांभिकान्विगर्ह्यततस्तत्वज्ञाना-
न्मोक्षोभवतीतिप्रतिपाद्य अनेज्ञाननामादुरकृत्यंनिरूपयति अनेनैवक्रमेणाह शरीरिणांजीवानां अन्यत्रपश्वादि शरीरेषुज्ञानलाभोनभ

वतिजन्मप्रपर्यंतेतेषामपिपरंपुनः सम्रूक्ष्मलिंगशरीरमामोक्षादक्षरंखग १० स्थावराः कृमयश्चाजाः पक्षिणः
पशवोनराः धार्मिकास्त्रिदशास्तद्वन्मोक्षिणश्चयथाक्रमम् ११ चतुर्विधशरीराणिधृत्वामुक्त्वासहस्रशः सु-
कृतात्मानवोभूत्वाज्ञानीचेन्मोक्षमाप्नुयात् १२ चतुराशीतिलक्षेषुशरीरेषुशरीरिणाम् नमानुषंविनान्यत्र
तत्वज्ञानंतुलभ्यते १३ अत्रजन्मसहस्राणांसहस्रैरपिकोटिभिः कदाचिल्लभतेजंतुर्मानुष्यंपुण्यसंचयात् १४
सोपानभूतंमोक्षस्यमानुष्यंप्राप्यदुर्लभम् यस्तारयतिनात्मानंतस्मात्पापतरोत्रकः १५ नरःप्राप्योत्तरंजन्मल
ब्ध्वाचेंद्रियसौष्टवम् नवेत्त्यात्महितंयस्तुसभवेद्ब्रह्मघातकः १६ वेदित्यर्थः १३ ज्ञानहेतोर्मानुषशरीरस्यदुर्लभ
तामाह अत्रेति १४ दुर्लभंप्राप्यापियोमोक्षोपायंनकरोति सतुमहापातक्येवेत्याह सोपानभूतमोक्षस्यसाधनरूपम् १५ उत्तरंसर्वोत्तमं-
ब्राह्मणादिजन्मसौष्टवंइंद्रियाणामप्रतिहतशक्तित्वंलब्ध्वापियआत्महितंमोक्षोपायंनजानाति सत्वात्मघातकःस्वस्यैवनाशकर्तेत्यर्थः१६

विनादेहेननरशरीरंसंयोगंविनाकस्यापिदेवादिजीवस्यापिपुरुषार्थोमोक्षोनास्ति इतिव्यवहारमार्गेपिधनंविनासबलशरीरंविनाच
तीर्थाटनादिपुरुषार्थोनास्ति तस्माद्धेतोर्ईश्वरस्तेन असत्कर्मसुननियोजयेदित्यर्थः किंतु पुण्यकर्माणिसाधयेदिति १७ आत्मानरदेहःसर्व
स्यमोक्षादेःपात्रंभवति अतस्तस्यरक्षणेयत्नंयोगाभ्यासमाचरेत् भद्राणिसत्संगात्मध्यानादिबहुकल्याणानि १८ गता

विनादेहेनकस्यापिपुरुषार्थोनविद्यते तस्माद्देहंधनंरक्षेत्पुण्यकर्माणिसाधयेत् १७ रक्षयेत्सर्वदात्मानमात्मा
सर्वस्यभाजनम् रक्षणेयत्नमातिष्ठेज्जीवन्भद्राणिपश्यति १८ पुनर्ग्रामःपुनःक्षेत्रंपुनर्वित्तंपुनर्गृहम् पुनः
शुभाशुभंकर्मनशरीरंपुनःपुनः १९ शरीररक्षणोपायाःक्रियन्तेसर्वदाबुधैः नेच्छन्तिचपुनस्त्यागम
पिकुष्ठादिरोगिणः २० तद्योगार्थंतस्याद्धर्मार्थंधर्मोज्ञानार्थमेवच ज्ञानंतुध्यानयोगार्थमचिरात्प्रविमुच्य
ते २१

अपिग्रामादयस्तुपुनरप्यायांति नरशरीरंतुपुनःपुनर्नायाति अतोरक्षेदितिपूर्वेणैवसंबं-
धः १९ उपायाःमृत्योर्वंचनायसमाध्यादयः रोगिणोऽपित्यागंतुनेच्छंति ज्ञानहेतोर्नरशरीरस्यपुनःप्राप्तेर्दुर्लभत्वा-
दितिभावः २० ननुअनित्यस्यरक्षणंकिमर्थमितिचेत्तत्राह तदिति २१

आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिधियांमुहुर्मुहुरितिवचनात् स्वयमेवात्मानंतारयेदित्याह आत्मैवेति अहितेभ्यः असत्कर्मदुःसंगादिभ्यः २२ इहैवनरश-
रीरएवचिकित्सांदूरीकरणोपायंनिरौषधंपश्चाद्दिदृहं २३ अतोस्मिन्नेवसबलनरशरीरेतत्वाभ्यासंकुर्यादित्याह व्याघ्रीवेतित्रिभिः यावज्जराद्योनायाति याव
द्यंदेहःप्रतिष्ठति स्वस्थोभवतितावत्तत्वंसमभ्यसेति-त्रयाणांसंबंधः २४ यदितारुण्येपिविषयान्भुक्त्वावार्धकेतत्वाभ्यासंकरिष्यामीतिविचारस्तुव्यर्थएवेत्याह
संदीप्तेइतियथासंदीप्तभवनस्यशमनंनवखानितकूपोदकेननसंभवति यथाजरादिषुतत्वाभ्यासंहरिस्मरणंचनस्यादतः स्वस्थावस्थायामेव-

आत्मैवयदिनात्मानमहितेभ्योनिवारयेत् कोन्योहितकरस्तस्मादात्मानंतारयिष्यति २२ इहैवनरकव्याधेश्चिकित्सांनकरोति
यः गत्वानिरौषधंदेशंव्याधिस्थःकिंकरिष्यति २३ व्याघ्रीवास्तेजराचायुर्यातिभिन्नघटांबुवत् निघ्नंतिरिपुवद्रोगास्त
स्माच्छ्रेयःसमभ्यसेत् २४ यावन्नाश्रयतेदुःखंयावन्नायातिचापदः यावन्नेंद्रियवैकल्यंतावच्छ्रेयःसमभ्यसेत् २५

श्रेयःसमभ्यसेदित्यर्थः तदुक्तंभर्तृहरिणा यावत्स्वस्थमिदंशरीरमरुजंयावज्जरादूरतोयावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायावत्क्षयोनायु
षः आत्मश्रेयसितावदेवविदुषाकार्यःप्रयत्नोमहान्संदीप्तेभवनेतुकूपखननंप्रत्युद्यमःकीदृशइति उक्तंचगौतमेनापि कृष्णत्व
दीयपदपंकजपंजरांतेद्यैवमेविशतुमानसराजहंसः प्राणप्रयाणसमयेकफवातपित्तैःकंठावरोधनविधौस्मरणंकुतस्तेइति २५३६

२६ मोक्षोत्पादकवचनान्याह कालइत्यादीनि हितंमोक्षोपायंवेत्त्यपीतिनहंतइतिस्वेदे मत्फल अहितमेवाचरतीति २७ तदुक्तंभर्तृह
रिणा व्याघ्रीवेतिपंचश्लोकाशयः व्याघ्रीवतिष्ठतिजरापरितर्जयंतीरोगाश्चशत्रवइवप्रहरंतिदेहम् आयुस्त्रवंस्त्रवतिभिन्नघटादिवांभोलोकस्त
थाप्यहितमाचरतीतिचित्रम् आदित्यस्यगतागतैरहरहः संक्षीयतेजीवनंव्यापारैर्बहुभारकार्यगुरुभिः कालोनविज्ञायते दृष्ट्वाजन्मजराव

यावत्तिष्ठतिदेहोयंतावत्तत्त्वंसमभ्यसेत् संदीप्तकोणभवनेकूपंखनतिदुर्मतिः २६ कालोनज्ञायतेनानाकार्यैः संसार
संभवैः सुखंदुःखंजनोहंतनोवेत्तिहितमात्मनः २७ जातानार्त्तान्मृतानापद्ग्रस्तान्दृष्ट्वाचदुःखितान् लोको-
मोहसुरांपीत्वानबिभेतिकदाचन २८ संपदःस्वप्नसंकाशायौवनंकुसुमोपमम् तडिच्चपलमायुष्यंकस्यस्या-
ज्ज्ञानतोधृतिः २९ शतंजीवितमत्यल्पंनिद्रालस्यैस्तदर्धकम् बाल्यरोगजरादुःखैरल्पंतदपिनिष्फलं ३०

पत्तिमरणंत्रासश्चनोत्पद्यतेपीत्वामोहमयींप्रमादमदिरामुन्मत्तभूतंजगत् २८ संपदादयःस्वप्नादिवज्जाननतः कस्याविवेकिनःधृतिःस्या
न्नकस्यापीत्यर्थः २९ शतमितितदुक्तंभागवते बालान्धितिमल्हादेन पुंसोवर्षशतंह्यायुस्तदर्धंचाजितात्मनःनिष्फलंयदसौरात्र्यांशेतेंधंप्रापित
स्तमः मुग्धस्यबाल्येकौमारेक्रीडतोयातिविंशतिःजरयाग्रस्तदेहस्ययात्यकल्पस्यविंशतिः दुरापूरेणकामेनमोहेनचबलीयसा शेषंगृहेषुसक्तस्य ८३
प्रमत्तस्यापयातिद्वीति ३०

प्रारब्धव्ये प्रारब्धुं योग्ये मोक्षोपाये जागर्तव्ये परब्रह्मचिंतने भयस्थाने संसारे विश्वस्तव्यः विश्वासार्हो नरः कः न हंन्यते यमेन अपितु सर्व एवे-
त्यर्थः हा इति करुणया ऽनुतापः ३१ आक्रम्य जीवं वशीकृत्यास्थिते देहे जीवेन सहैव जलबुद्बुदसमे सति निर्भयः कथं तिष्ठति ३२ अहिते परिणा
मे विषोपमे विषये हितं मम इष्टलाभमिदमिति संज्ञा यस्येति अथवा देहादौ अनर्थे दंभानृतादिपंदशानर्थमूले धने अर्थः मम प्रयोजनं सिद्धं-

प्रारब्धव्ये निरुद्योगो जागर्तव्ये प्रसुप्तकः विश्वस्तव्यो भयस्थाने हा नरः को न हन्यते ३१ तोयफेनसमे देहे जीवे
नाक्रम्य संस्थिते अनित्ये प्रियसंवासे कथं तिष्ठति निर्भयः ३२ अहिते हितसंज्ञः स्यादध्रुवे ध्रुवसंज्ञकः अनर्थे चार्थ
विज्ञानः स्वमर्थं यो न वेत्ति सः ३३ पश्यन्नपि प्रस्खलति शृण्वन्नपि न बुध्यति पठन्नपि न जानाति देवमा
याविमोहितः ३४ तन्निमज्जज्जगादिदं गंभीरे कालसागरे मृत्युरोगजराग्राहैर्न कश्चिदपि बुध्यते ३५

इति संज्ञानं यस्य ईदृशो यो नरः स्यात् स स्वं अर्थं मुक्तिप्रदं आत्मज्ञानस्वरूपं स्वप्रयोजनं नैव वेत्ति ३३ अहो देवमायाबलमित्याह
पश्यन्नपि आत्मज्ञानान्मोक्षो भवतीति जानन्नपि प्रस्खलति मोक्षमार्गाद्भ्रष्टो भवति तदाचरणं विनेत्यर्थः ३४ इदं जगन्मरणादिग्रा
हैः कारणभूतैः कालसागरे निमज्जत् निमग्नो भवति तदपि न बुध्यत्यहो ३५

विशीर्णोगलितोयथानज्ञायते तथाकालोपिसूक्ष्मगतित्वात् ३६ आयुरपिकालवत्क्षीयमाणंनलक्ष्यतेत्याह वेष्टनंरोधनंयुज्यंतेकु

क्ष्यादिभिः कर्तुंशक्यते एवमघटघटनातुभवेदपिपरंतु आयुषिआयुर्गमनेआस्थास्थिरतानयुज्यतेइत्यर्थः ३७ येनकालेनअ·

प्रतिक्षणमयंकालः क्षीयमाणोनलक्ष्यते आमकुंभइवांभस्थोविशीर्णोनविभाव्यते ३६ युज्यतेवेष्टनंवायो
राकाशस्यचखंडनम् ग्रथनंचतरंगाणामास्थानायुषियुज्यते ३७ पृथिवीदह्यतेयेनमेरुश्चापिविशीर्यते
शुष्यतेसागरजलंशरीरस्यचकाकथा ३८ अपत्यंमेकलत्रंमेधनंमेबांधवाश्चमे जल्पंतमितिमर्त्यांजंहंतिका
लवृकोबलात् ३९ इदंकृतमिदंकार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् एवमीहासमायुक्तंकृतांतःकुरुतेवशम् ४० श्वःका
र्यमद्यकुर्वीतपूर्वाण्हेचापराण्हिकम् नहिमृत्युःप्रतीक्षेतकृतंवाप्यथवाकृतम् ४१

पारिमितापृथिव्याद
योऽपिनश्यंति तदासमवितास्तिकस्यकावार्तेत्याह पृथिवीति ३८ स्वभक्ष्यहननेकालस्य दयालेशोऽपिनास्तीत्याह अपत्यमिति मे ८४
मेइत्यजवचनानुकरणंमर्त्योनरः सएवाजस्तम् ३९ कालकृतामपिनप्रतीक्षतेइत्याह इदमिति ४० अतोमोक्षकार्येविलंबोनकार्यइत्या
ह श्वइति ४१

सामंतस्त्वागतं मृत्युशत्रुं मत्यधिष्ठोऽसि स्थितोऽसि अतस्त्रातारं परमेश्वरम् ४२ परिपक्वमांसपिंडवन्मृत्युर्मानवमश्नातीत्याह तृष्णेति ४३ मृत्योः सर्वत्र तुल्यतामाह बालानिति आविशते अवश्यमायाति तदुक्तं श्रीभागवते मृत्युर्जन्मवतां वीर देहेन सह जायते अद्य वाब्दशतान्ते वा मृत्युर्वै प्राणिनां ध्रुवमिति ४४ सहचरः स्वदेहोऽपि जीवेन सह नोपयाति तर्हि एकस्थितानां स्त्रीपुत्रादीनां किं प्रयोजनमित्याह स्वदेहमिति

जराद्दर्शितपंथानं प्रचंडव्याधिसैनिकम् मृत्युशत्रुमधिष्ठोऽसि त्रातारं किं न पश्यसि ४२ तृष्णासूचीविनिर्भिन्नं सिक्तं विषयसर्पिषा रागद्वेषानले पक्वं मृत्युरश्नाति मानवम् ४३ बालांश्च यौवनस्थांश्च वृद्धान्गर्भगतानपि सर्वानाविशते मृत्युरेवंभूतमिदं जगत् ४४ स्वदेहमपि जीवोऽयमुत्क्रम्य याति यमालयम् स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसंबंधः केन हेतुना ४५ दुःखमूलं हि संसारः स यस्यास्ति स दुःखितः तस्य त्यागः कृतो येन स सुखी नापरः क्वचित् ४६ प्रभवं सर्वदुःखानामालयं सकलापदाम् आश्रयं सर्वपापानां संसारं वर्जयेत्क्षणात् ४७ स्त्रीपुत्रादिसमुदायरूपसंसारस्यैव दुःखापत्सर्वपापानां मूलत्वात्सुखेप्सुस्तदासक्तमनसा तं परित्यजेत् संसक्तस्तु कदापि न मुच्यत इत्याह दुःखमूलमिति त्रिभिः त्यागोऽत्र मनसैव यन्मनसैव कृतं तदेव कृतं भवति न शरीरेणेति श्रुतेः तथा च चूडालया शिखिध्वजस्य मनस्त्याग एवांगीकृत इति ४६ प्रभवमुत्पत्तिस्थानम् आश्रयं वृद्धिस्थानम् ४७

गु·पु·टी· लोहादिपाशैस्तु शरीरेणबद्धःसतुदृश्यमानत्वात् परेणापिमुच्यते पुत्रादिपाशैर्मनसाबद्धःकेनापिनमुच्यते अदृश्यत्वात् ४८ अतःपुत्रादिषु अ·
८५ स्नेहसंबंधात्तद्गतदुःखशोकादिभिर्व्यथितोभवति अतस्तंनकुर्यादित्याह यावंतइतिशोकरूपाःशंकवःकीलकानिखन्यंतेनिपात्यंते ते १६

लोहदारुमयैःपाशैःपुमान्बद्धोविमुच्यते पुत्रदारमयैःपाशैर्मुच्यतेनकदाचन ४८ यावंतःकुरुतेजंतुःसंबंधान्मनसःप्रियान् तावंतोऽस्यनिखन्यंतेहृदयेशोकशंकवः ४९ वंचिताशेषवित्तैस्तैर्नित्यंलोकोविनाशितः हाहंतविषयाहारैर्देहस्थेंद्रियतस्करैः ५० मांसलुब्धोयथामत्स्योलोहशंकुंनपश्यति सुखलुब्धस्तथादेहीयमबाधांनपश्यति ५१

षामपगमेतन्नाशादिशोकानुपगमादित्यर्थः ४९ वंचितान्यशेषधनानि यैःविषयानाहर्तुंशीलंयेषांतेपक्षेविषयेभ्योधनमा
हरंति तेविषयाहारास्तैस्तस्करैर्लोकोनित्यंविनाशितः हाहंतइतिखेदे ५० किंच परिणामेविषोपमंविषयसुखासक्तःपुमा ८०
न्मत्स्योबडिशदुःखमिवयमयातनांप्राप्नोतीत्याह मांसलुब्धइति ५१

हिताहितंप्रवृत्तिंनिवृत्तिंहितम् अमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवम् आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः इत्यादिपंचश्लोके
गीतायामुक्तं तत्वज्ञानसाधनं तस्मिन्प्रवृत्तिंच अहितम् प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानाविदुरासुराः नशौचंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यतेइत्या
दिद्वादशश्लोकैर्भगवतोक्तमासुरभावंतस्मिन्निवृत्तिंचनजानंतः अतएवनित्यंजन्मनिजन्मनि उन्मार्गमासुरमार्गंतंप्रतिगच्छंतियेतेउद

हिताहितंनजानंतोनित्यमुन्मार्गगामिनः कुक्षिपूरणनिष्ठायेतेनरानारकाःखग ५२ निद्रादिमैथुनाहाराःसर्वेषां
प्राणिनांसमाः ज्ञानवान्मानवःप्रोक्तोज्ञानहीनःपशुःस्मृतः ५३ प्रभातेमलमूत्राभ्यांक्षुत्तृड्भ्यांमध्यगेरवौ रात्रौ
मदननिद्राभ्यांबाध्यंतेमूढमानवाः ५४ स्वदेहधनदारादिनिरताःसर्वजंतवः जायंतेचम्रियंतेचहाहंताज्ञान
मोहिताः ५५ तस्मात्संगःसदात्याज्यःसर्वस्त्यक्तुंनशक्यते महद्भिःसहकर्तव्यःसंतःसंगस्यभेषजम् ५६ रंभरान

रनरकेनिपतंतीत्यर्थः उक्तंच आसुरंभावमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिम् ५२ अतश्चहिताहित
ज्ञानहीनःसकलप्राणिसाधारणधर्ममूढःपशुरेवेत्याह निद्रादीति ५३ किंच देहधर्मैरभिभूतानांमूढानांहिताहितज्ञानानुसंधानावसरोपिनास्ती
त्याह प्रभातइति ५४ अतोदेहाद्यासक्तानांज्ञानसाधनमोक्षरहितानांवर्षाकर्माणामिवनैष्फल्यमेवजन्ममरणेइत्याह स्वइति ५५ अतःसंगोदेहा
द्यासक्तिरूपःयदिसर्वःपरमहंसवत्त्यक्तुंनशक्यतेतदामहतांकर्तव्यःतेहिपूर्वकृतसंगरोगभेषजास्तन्निवर्तकाभवंतीत्यर्थः ५६

किंच सत्संगादेवसन्मार्गदर्शनंभवति नान्यथेत्याह सत्संगइति सतांतत्वज्ञानिनांसंगस्तुस त्संप्रदायदर्शकत्वादेकंनयनंविवेकश्च आ अ॰
ग॰गु॰टी॰ किंच सत्संगादेवसन्मार्गदर्शनंभवति नान्यथेत्याह सत्संगइति सतांतत्वज्ञानिनांसंगस्तुस त्संप्रदायदर्शकत्वादेकंनयनंविवेकश्च आ

त्मस्वरूपस्यानित्यत्वंदेहादेरनित्यत्वदर्शकत्वाद्द्वितीयनयनंचयस्यनास्तीसोंधःअमार्गगःवेददूषितकष्टमार्गगतःकथंनस्यादपितुस्यादेवेत्यर्थः५७ १६
८६ एवंवैराग्योत्पादकवचनान्युक्त्वातद्रहितान्दांभिकान्निंदति स्वस्ववर्णाश्रमादिधर्माणांदांभिकत्वेनाचरणान्मुक्तिर्नास्ति किंतुतत्वज्ञानादेवेत्याह

सत्संगश्चाविवेकश्चनिर्मलंनयनद्वयम् यस्यनास्तिनरःसोंऽधःकथंनस्यादमार्गगः ५७ स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताःसर्वमा
नवाः नजानंतिपरंधर्मंवृथानश्यंतिदांभिकाः ५८ क्रियायासपराःकेचिद्व्रतचर्यादिसंयुताः अज्ञानसंवृतात्मानःसंचरंतिप्र
तारकाः५९ नाममात्रेणसंतुष्टाःकर्मकांडरतानराः मंत्रोच्चारणहोमाद्यैर्भ्रामिताःक्रतुविस्तरैः ६० एकभुक्तोपवासाद्यैर्नि
यमैःकायशोषणैः मूढाःपरोक्षामिच्छंतिममभायाविमोहिताः ६१

स्वस्वेतित्रयोदशभिःपरंपरमार्थनिष्ठंमोक्षधर्मंअतोदांभि
कामिथ्याचारास्तेनपश्यंति मोक्षस्यालाभाद्वृथाजन्ममरणाभवंतीत्यर्थः ५८ क्रियासुकर्मसुआयासपराःशीतादिसहनप्रयासपरायणाःव्र ८६
तचर्यासुकृच्छ्रचांद्रायणसंयुताःअज्ञानेनेति अविवेकावृतचित्ताश्चतेप्रतारकावंचकाएवविचरंति नतुपरंधर्मंजानंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः५९
नाममात्रेणस्वर्गादिसुखेनहोमाद्यै र्भ्रामिताःमूढाःपरोक्षंस्वर्गसुखं यद्वा बुद्ध्याद्यमतींद्रियम् मोक्षसुखंज्ञानंविनाऽप्यिच्छंतीत्यर्थः६० अ
त्रहेतुर्ममभायेति ६१

एतदेवस्पष्टयति देहदंडनेनकायशोषणेनैवमुक्तिर्नास्ति अंतर्गतांविवेकस्याविद्यमानत्वात् यथावल्मीकस्यसर्पालयस्यताडनादेवतन्म
ध्यगतभुजंगोनम्रियते तथादेहदंडनेनाविवेकोननश्यतीत्यर्थः ६२ अतोविवेकिनस्तेस्वयंनष्टाःपरानपिनाशयंतीत्याह जटेति कीदृशाः
दांभिकानानेषंस्तब्धत्वंधारयंति इतिज्ञानघनानपिजनान्भ्रामयंतीत्यर्थः ६३ अतस्तेषांसंगोनकर्त्तव्यइत्याह संसारजेति ब्रह्मज्ञोस्मीत्येव

देहदंडनमात्रेणकामुक्तिरविवेकिनाम् वल्मीकताडनादेवमृतःकुत्रमहोरगः ६२ जटाभाराजिनैर्युक्ता दांभिकावेषधा
रिणः भ्रमंतिज्ञानिवल्लोकेभ्रामयंतिजनानपि ६३ संसारजसुखासक्तंब्रह्मज्ञोस्मीतिवादिनम् कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं
तंत्यजेदंत्यजंयथा ६४ गृहारण्यसमालोकेगतव्रीडादिगंबराः चरंतिगर्दभाद्याश्चविरक्तास्तेभवंतिकिम् ६५ मृ
द्भस्मोद्धूलनादेवमुक्ताःस्युर्यदिमानवाः मृद्भस्मवासीनित्यंश्वासर्किमुक्तोभविष्यति ६६ ब्रह्मनिष्ठावयं अतोस्माकं

विषयसुखासक्तेर्दोषोनास्ति शुभाशुभकर्मणांलेपाभावादितिवादिनाम् सर्वकर्मब्रह्मध्यानपराङ्मुखंचतंबोधवंचुमंत्यजवत्त्यजेत्
श्वपाकवन्नस्पृशेदपीत्यर्थः ६४ किंच येनिर्लज्जाःस्त्रीणांसमूहेपिनग्नाविचरंति तेगर्दभादिसमाएवनतुविरक्ताइत्याह गृहार-
ण्यसमाइति ६५ सदाभस्मवासिनोपिश्वगर्दभाद्योयथामुक्तानभवंति तथासर्वांगमृद्भस्मधारणादपिमुक्तिर्नास्तीत्याह ६६

किंच अविवेककृतदुराग्रहेण गृहान्नपरित्यागादेवतापसानभवंति किंतु तामसाएवेत्याह तृणेति तामसतापसागीतायामुक्ताः मूढ अ॰
ग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपः परस्योत्सादनार्थंवातत्तामसमुदाहृतमिति ६७ किंच मलिनभावनयागंगादितीरेस्थिता अपियोगि १६
नोनभवंतीत्याह आजन्मेति उक्तंच प्रातः प्रातः प्रपश्यंतिनर्मदांमत्स्यबंधकाः नतेशिवपुरंयांतिभावोहिभवकारणमितिभावः शुद्ध

तृणपर्णोदकाहाराः सततंवनवासिनः जंबुकाखुमृगाद्याश्चतापसास्तेभवंतिकिम् ६७ आजन्ममरणांतंच
गंगादितटिनीस्थिताः मंडूकमत्स्यप्रमुखायोगिनस्तेभवंतिकिम् ६८ पारावताःशिलाहाराः कदाचिदपि
चातकाः नपिबंतिमहीतोयंव्रतिनस्तेभवंतिकिम् ६९

मलिनभावनाहिशिवपुरस्थभवस्यजन्ममरणात्मकसंसारस्यकारणंभवतीत्ययमस्यार्थः ६८ येत्वातिक्रूराविवेकिनः अशास्त्र
विहितोपवासादिभिर्जलान्नपरिहारादृथैवात्मानंपीडयंति तेव्रतिनोनकिंत्वासुरनिश्चयाएवेत्याह पारावताइति तदुक्तंगीता- ८७
कर्षयंतः शरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचैवांतः शरीरस्थंतान्विद्ध्यासुरनिश्चयानिति ६९ ७ ७

तस्मादितिहेतोः इत्यादिकं वर्णाश्रमादिधर्माचरणादिकं यत्कर्म तल्लोकानां मूढजनानां रंजनकारकं मोहकारणमेव नतु तत्त्वज्ञानं विना मोक्ष कारणमिति तदुक्तं ज्ञानप्रशंसायां मौनः स्नानपरः फणी पवनभुग्मेषश्च पर्णाशनो नीराशी खलु चातकः किमपरं शेते गुहां मूषकः भस्मोद्धूलनतत्परः खलु खरो ध्यानानुरक्तो बकः सर्वेषामिह कारणं शृणु सखे ज्ञानं परं कीर्तितम् इति ७० एवं यथा सदंभा वर्णाश्रमधर्मादिक्रिया मुक्तेर्हेतुभूता नास्ति तथा दंभरहिता पि शास्त्रजना ज्ञानं विना मोक्षप्रदा न भवतीत्याह षडिति चतुर्दशभिः खग हे गरुड षट्दर्शनमहाकूपे षट्-

तस्मादित्यादिकं कर्म लोकरंजनकारकम् मोक्षस्य कारणं साक्षात्तत्त्वज्ञानं खगेश्वर ७० षट्दर्शनमहाकूपेप
तिताः पशवः खग परमार्थं न जानंति पशुपाशनियंत्रिताः ७१ वेदशास्त्रार्णवे घोरे उह्यमाना इतस्ततः षडू-
र्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठंति हि कुतार्किकाः ७२

शास्त्ररूपांधकूपे पतिता ये अनात्मज्ञा द्विपदपशवस्ते परमार्थं ब्रह्मस्वरूपं न जानंति प्रतिपाद्यंतो ऽपि स्वयं नानुभवंति अतः पशुरूपपाशेन अतिकठिनार्थविचारणारूपेणानियंत्रिताः बद्धा एव हि तिष्ठंतीति संबंधः ७१ घोरे अनंतत्वाद्भयंकरे रत्नभूतः ग्रंथाद्ग्रंथांतराध्ययने उह्यमाना व्याकुलाः शोकादिषडूर्मिणां निग्रहे निरोधे ग्रस्ता व्यग्राः ईदृशाः कुतार्किकाः कुतर्कबलाद्द्वैतज्ञानपरा एव तिष्ठंति नतु तज्ज्ञानं तात्पर्यः ७२

अतोवेदादिज्ञातापियः परमार्थेनतत्वज्ञानंनवेत्ति तदाविडंबकस्य उपहासकस्यैवतस्य अतत्वज्ञस्यापितत्सर्वंज्ञातृत्वंवक्तृत्वंचकाकवद्भाषितंव्य र्थमित्यर्थः ७३ किंच परतत्वविमुखानांशास्त्रपठनंज्ञानमपिव्यर्थमेवेत्याह इदमिति ज्ञानंनामज्ञेयप्राप्तिसाधनरूपम् अमानित्वमदंभित्वमि त्यादिगीतोक्तं ज्ञेयंचैतज्ज्ञानगम्यम् अनादिमत्परंब्रह्मेत्यादितत्रैवोक्तं ब्रह्मस्वरूपंतदिदंज्ञानंज्ञेयंचास्तिनास्तिवेति संशयचिंतयापठंतीति ७४ किंच वाक्यादिभिरज्ञहृष्याशोभिनाः अपिमूढास्तत्वपराङ्मुखादुःखिताएवतिष्ठंतीति अतएवव्याकुलेंद्रियास्ते श्रद्धावान्लभतेज्ञानं

वेदागमपुराणज्ञः परमार्थंनवेत्तियः विडंबकस्यतस्यैवतत्सर्वंकाकभाषितम् ७३ इदंज्ञानमिदंज्ञेयमितिचिंतासमाकुलाः पठंत्यहर्निशंशास्त्रंपरतत्वपराङ्मुखाः ७४ वाक्यछंदोनिबंधेनकाव्यालंकारशोभिताः चिंतयादुःखितामूढास्तिष्ठंति व्याकुलेंद्रियाः ७५ अन्यथापरमंतत्वंजनाःक्लिश्यंतिचान्यथा अन्यथाशास्त्रसद्भावोव्याख्यांकुर्वंतिचान्यथा ७६

तत्परःसंयतेंद्रियःज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छतीतिगीतोक्तंसंयतेंद्रियादिगुणैर्लभ्यज्ञानलाभाभावात् कदाचिदपिपरमसुखिनो नभवंतीतिभावः ७५ किंच शास्त्रज्ञानात्कुतर्कबलेनविपरीतार्थप्रतिपादनात् तत्त्वज्ञानंनभवतीत्याह अन्यथेतितत्वंतुतत्त्वमसीति गुरूपदेशाग म्यंजनाअशास्त्रपठनेनैवतज्ज्ञातुंक्लिश्यंति किंच शास्त्रस्यतत्त्वमस्यादिमहावाक्यरूपंवेदांतस्यसद्भावः भागत्यागलक्षणयाअभेदप्रतिपादकस्ते ष्वाशयः व्याख्यांचतस्यत त्वमसीतिकाकावेत्यन्यथैवकुर्वंति ७६

केचित्तुगुरूपदेशादि आदिशब्देनप्रणिपातादयस्तैर्वर्जितास्ते स्वानुभवंतिनैव उन्मनीभावंउपशममुद्रयाब्रह्मपरत्वंकथयंति तर्हिगुरूपदेशाकि मर्थंनगृह्णंतीत्यतआह अहंकाररताइति पंडितावयंकिंनुवःपृच्छामःसेवयामइत्यभिमानपराः अतस्ताद्दृक्प्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवयाउपदे- क्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्वदर्शिनः इतिभगवदुक्तात्मज्ञानसाधनरहिताश्चतेनानुभवंतीत्यर्थः ७७ किंच गुरूपदेशंविनापठनपाठनान्तत्वज्ञानं

कथयंत्युन्मनीभावंस्वयंनानुभवंतिच अहंकाररताःकेचिदुपदेशादिवर्ज्जिताः ७७ पठंतिवेदशास्त्राणिबोधयंतिपरस्परम् नजानंतिपरंतत्वंदर्वीपाकरसंयथा ७८ शिरोवहतिपुष्पाणिगंधंजानातिनासिका पठंतिवेदशास्त्राणिदुर्लभोभावबोधकः ७९ तत्वमात्मस्थमज्ञात्वामूढःशास्त्रेषुमुह्यति गोपःकुक्षिगतेच्छागेकूपेपश्यतिदुर्मतिः ८० संसारमोहनाशायशाब्दबोधोनहिक्षमः ननिवर्त्ततेतिमिरंकदाचिद्दीपवार्त्तया ८१

नभवतीत्याह पठंतीति ७८ किंच भारवाहकवच्छास्त्राध्यायबोद्धानास्ति अतस्तत्वंनजानंतीत्याह शिरइति ७९ किंचात्मस्थतत्वज्ञानंविनाशास्त्रेषुज्ञानमोहमात्रएवेत्याह तत्वमिति ८० किंच स्वानुभवंविनाशाब्दबोधेनैवात्मतत्वनिरूपणादज्ञानंननिवर्त्तेत किंतुनज्ञानप्रकाशेनेत्याह संसारइति ८१

अतोविशारदबुद्धिमतामेवशास्त्रात्तत्त्वज्ञानंभवति तयाहीनस्यनेत्याह मज्ञोति ८२ ८३अणुभ्यश्चमहद्भ्यश्चशास्त्रेभ्यःकुशलोनरःसर्वतःसा रमादद्यात्पुष्पेभ्यःइवषट्पदइति इत्नमत्तमवलंब्याह इदांपतिद्वाभ्याम् सारंतत्त्वज्ञानम् ८४ किंच शास्त्राण्यभ्यस्यपूर्वंदुरवगमात्तत्त्वग्र
हणाय अधीत्यपश्चात् ज्ञानोत्तरंसंत्यजेत् भरनस्तुनाधीयेत तदुक्तंपंचमे ध्रुवंदास्यध्यापयिष्यन् संहव्यास्तानिभिः समप्यविशारस्त्रिपदीयं

मज्ञाहीनस्यपठनंयथांधस्यचदर्पणम् अतःप्रज्ञावतांशास्त्रंतत्त्वज्ञानस्यलक्षणम् ८२ इदंज्ञानमिदंज्ञेयंसर्वंतत्त्वज्ञो तुमिच्छति दिव्यवर्षसहस्रायुःशास्त्रांतंनैवगच्छति ८३ अनेकानिचशास्त्राणिस्वल्पायुर्विघ्नकोटयः तस्मा- त्सारंविजानीयात्क्षीरंहंसइवांभसि ८४ अभ्यस्यवेदशास्त्राणितत्त्वंज्ञात्वाथबुद्धिमान् पलालमिवधान्यार्थी सर्वशास्त्राणिसंत्यजेत् ८५

ष्यवासंतिकान्मासानधीयानमप्यसमवेतरूपंग्राहयामासइति विष्णुपुराणेच नपपाठगुरुप्रोक्तंकृतोपनयनंश्रुतम् नददर्शचकर्मा ८९
णिशास्त्राणिजगृहेनचइति नाधीयीतबहून्शब्दान्वाचोविग्लापनंहितदितिभगवद्वचनंचेति ८५ ७ ७

शास्त्रेणअहरहः संध्यामुपासीतइति विधिप्रतिपादकप्रवृत्तिरूपेणप्रयोजनम् इत्तवदावश्यकत्वंनास्ति अत्रौपनिषदीयमाख्यायिकाजनकः कदाचित्संध्यासमयेस्वेच्छयापर्यटंतंदत्तमिदमपृच्छत् भोभगवन् भवान्ब्राह्मणोऽसि अतःसंध्यावंदनंकिमर्थंनकरोषीति तदासहोवाचहृदाकाशेचिदादित्योवर्त्ततेचनिरंतरम् नास्तमेतिनचोदेतिकथंसंध्यामुपास्महे मृतापितामहीमायाजातोविज्ञानबालकः सूतकेपातकेप्राप्तेक

यथामृतेनतृप्तस्यनाहारेणप्रयोजनम् तत्वज्ञस्यतथाताक्ष्र्यनशास्त्रेणप्रयोजनम् ८६ नवेदाध्ययनान्मुक्ति
नशास्त्रपठनादपि ज्ञानादेवहिकैवल्यंनान्यथाविनतात्मज ८७ नाश्रमःकारणंमुक्तेर्दर्शनानिनकारणम्
तथैवसर्वकर्माणिज्ञानमेवहिकारणम् ८८

थंसंध्यामुपास्महेइति ८६ अप्रयोजनमेवाह अध्ययनादीनां-
ज्ञानंविनामोक्षे अनुपयोगात् ऋतेज्ञानान्नमुक्तिः तमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यः पंथाविद्यतेयनायेत्यादिश्रुतेःप्रमाणंदर्शयति नेतिद्वाभ्याम् उक्तंचश्रीमदाचार्यचरणैरप्यात्मबोधे बोधोन्यसाधनेभ्योहिसाक्षान्मोक्षैकसाधनम् पाकस्यवह्निवज्ज्ञानंविन मोक्षोनासिद्ध्यतीति ८७ किंच ज्ञानशून्यसंन्यासाश्रमादयोपिमुक्तेःकारणंनेत्याह नाश्रमइति ८८ ७

एतज्ज्ञानंगुरूपदिष्टमेवमोक्षकारणंभवति नतुशास्त्राध्ययनजन्यंअतस्तद्विज्ञानार्थंसद्गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठ मितिश्रुतिमप्यतिगुरूपदेशेनैवगृह्णीयादित्याह मुक्तिदेतिद्वाभ्याम् एकाअद्वैतात्मज्ञानोपदेशिकागुरुवागनुकरणाकारकैव नत्वनुभवदायि- केत्यर्थः यथासंजीवनंनामकाष्ठंजीवनप्रदत्वादेकमपिश्रेष्ठम् ८९ शिवमद्वैतंतुरीयंमन्यंतइतिश्रुत्युक्तंब्रह्मगुरुवक्त्रेणगुरूपदेशेनतुकि

मुक्तिदागुरुवागेकाविद्यासर्वाविडंबका काष्ठभारसहस्रेषुह्येकंसंजीवनंपरम् ८९ अद्वैतंहिशिवंप्रोक्तंक्रिया यासविवर्जितम् गुरुवक्त्रेणलभ्येतनाधीतागमकोटिभिः ९० आगमोक्तंविवेकोत्थंद्विधाज्ञानंप्रचक्षते शब्दब्रह्मागममयंपरब्रह्मविवेकजम् ९१

यायासविवर्जितम् अध्ययनादिकर्मप्रयासरहितंयथास्यात्तथैवल भ्येत प्राप्नोतिअन्यथा ऽनंतशास्त्राध्ययनेनापिनानुभवतीत्यर्थ ९० अत्रपरोक्षत्वापरोक्षत्वेनज्ञानस्यद्वैविध्यमाह आगमोक्तंशा स्त्राध्ययनाज्जातमात्रंयथास्मदादीनांतत्परोक्षज्ञानंशब्दब्रह्मसंज्ञकंभवति किंच विवेकोत्थंवस्त्वविवेकात्स्वयमेवोत्पन्नंयथासिद्धगी ९० ताश्रवणेनैवजातंजनकादीनांतदपरोक्षज्ञानंपरब्रह्मसंज्ञकंभवतीत्यर्थः ९१ ७ ७

केचित्शंकरानुयायिनः शैवाः स्वाभिमतेनाद्वैतमेव प्रतिपादयंति अपरे मध्वाद्यनुगा वैष्णवाभिमानिनो द्वैतं चेति। किंतु द्वैताद्वैतमतदुराग्रहवर्जितं तत्त्वं स्वानु
भवगम्यं शिवमद्वैतं समं सर्वमतानुस्यूतं न जानंति तदुक्तं कुसुमदशनेन त्रयी सांख्यं योगः पशुपतिमतं वैष्णवमिति प्रभिन्ने प्रस्थाने परमिदमदः
पथ्यमिति च रुचीनां वैचित्र्यादृजुकुटिलनानापथजुषां नृणामेको गम्यस्त्वमसि पयसामर्णव इवेति ९२ अतो मतममत्वेन बंधकत्वाद्धेयापां

अद्वैतं केचिदिच्छंति द्वैतमिच्छंति चापरे समं तत्त्वं न जानंति द्वैताद्वैतविवर्जितम् ९२ द्वे पदे बंधमोक्षाय न ममेति ममेति
ति च ममेति बध्यते जंतुर्न ममेति प्रमुच्यते ९३ तत्कर्म यन्न बंधाय सा विद्या या विमुक्तिदा आयासायापरं कर्म वि
द्यान्या शिल्पनैपुणम् ९४ यावत्कर्माणि दीयंते यावत्संसारवासना यावदिंद्रियचापल्यं तावत्तत्त्वकथा कुतः ९५

डित्यमेवेत्याह द्वे इति कलत्रादि ममत्वेन वा ९३ किंच कर्म तु तदेव यद्बंधाय न भवति विद्यापि सैव या मुक्तिप्रदा भवतीति अपरं बंधकं कर्म तु
आयासाय तुषावघातवत् खेदायैव अन्या अध्यात्मविद्यातिरिक्ता शिल्पनैपुणं हर्म्यादिनिर्माणचातुर्यवद्भवतीति ९४ तत्त्वज्ञानेतु रायाना
द्द यावदिति त्रिभिः दीयंते फलोन्मुखानि भवंति ज्ञानाग्निना न दग्धानीत्यर्थः ९५

म.पु.टी. यावत्स्वपत्न्ववेगः रजसोद्योगोस्तिकल्पना अघटघटनात्वकथातत्त्वज्ञानरयवार्त्तापिकुतः तत्वज्ञानंकदाचिदपिनभवतीत्यर्थः ९६ ९७ तत्त्वं अ०
९१ आत्मज्ञानंयावन्नविंदति तावदेवतपादीनिकर्त्तव्यानि तत्वेज्ञानेनुतपादिसर्वंकर्मनास्मिन्नेवांतर्भवतीतिभावः तदुक्तंभगवता सर्वंकर्मा १६
खिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते इतिश्रुतिश्चसर्वेतदभिसमेति यत्किंचित्प्रजाः साधुकुर्वतीति ज्ञानार्णवेप्युक्तंच स्नातंतेनसमस्ततीर्थनिचये

यावद्देहाभिमानश्चममतायावदेवहि यावत्स्वपत्न्ववेगोस्तियावत्संकल्पकल्पना ९६ यावन्नोमनसःस्थैर्यंनयावच्छास्त्रचिंतन
म् यावन्नगुरुकारुण्यंतावत्तत्वकथाकुतः ९७ तावत्तपोव्रतंतीर्थंजपहोमार्चनादिकम् वेदशास्त्रागमकथायावत्तत्त्वंनविंद
ति ९८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वावस्थासुसर्वदा तत्त्वनिष्ठोभवेत्तावद्यदीच्छेन्मोक्षमात्मनः ९९ धर्मज्ञानप्रसूनस्यस्वर्ग
मोक्षफलस्यच तापत्रयादिसंतप्तः छायांमोक्षतरोःश्रयेत् १००
सर्वापिदत्ताचानेनज्ञानांचकृतंसहस्रमयुतंदेवाश्चसंतर्पिताःसंसाराच्च
समुद्धृताःस्वपितरः सर्वस्यपूज्योह्यसौ यस्यब्रह्मविचारणेक्षणमपिप्राप्नोतिधैर्यंमनइति ९८ तस्मात्तत्वनिष्ठोभवेदितिसंबंधः ९९ उपासनाधर्मो
ज्ञानंचप्रसूनेयस्यबीजास्पदत्वात् स्वर्गादिभोगफलंयस्येति यत्रअनायासेनैवसकलसुखावाप्तिर्भवतीत्यर्थः अध्यात्मादितापत्रयोपसंतप्तः ९१
आध्यात्मिकंज्वरादि आधिदैविकंउष्णादिआधिभौतिकंदुर्जनादिच्छायांश्रयेत् मोक्षसुखंसदैववांछेदित्यर्थः १००

आत्मज्ञानादेवमुक्तिर्भवतीत्युपसंहरति तस्मादिति १०१ एवंतत्त्वज्ञान्मोक्षंप्रतिपाद्य अधुनातत्त्वज्ञस्यातुरकृत्यंनिरूपयति अंतकालइतिष
ड्भिः १०२ गतसाध्वसःमृत्युभयशून्यः असंगोनाम अनासक्तिस्तेनास्त्रेणस्पृहांसुखेच्छामंतेदेहं अनुयेपुत्रकलत्रादयस्तेषामपिस्पृहांछिंद्यात् दे

तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वंविज्ञेयंश्रीगुरोर्मुखात् सुखेनमुच्यतेजंतुर्घोरसंसारबंधनात् १०१ तत्त्वज्ञस्यांतिमंकृत्यंशृणुव
क्ष्यामितेधुना येनमोक्षमवाप्नोतिब्रह्मनिर्वाणसंज्ञकम् २ अंतकालेतुपुरुषमागतेगतसाध्वसः छिंद्यादसंगशा-
स्त्रेणस्पृहांदेहेनुयेचतम् ३ गृहात्प्रव्रजितोधीरःपुण्यतीर्थजलाप्लुतः शुचौविविक्तआसीनोविधिवत्कल्पितासने ४
अभ्यसेन्मनसाशुद्धंत्रिवृद्ब्रह्माक्षरंपरम् मनोयच्छेज्जितश्वासोब्रह्मबीजमविस्मरन् ५

हादिषुवीतरागोभवेदित्यर्थः ३ किंच गृहात्प्रव्रजितोनिर्गतः गृहेस्थितस्यपुनरप्यासक्तिसंभवात् तत्रकृत्यमाह शुचाविति विविक्तेए
कांतेविधिवत्कुशाजिनचैलैः क्रमेणानिर्मिते ४ त्रिवृत् अकारउकारमकारात्मकम् ५ ५ ५ ५

बुद्धिर्वैशारदीसासारथिः साहायभूतायस्यसः शुभार्थेभगवद्रूपे ६ एवंचक्षुरादिभिर्मनसाचबाह्यविषयग्रहणंस्मरणंचविहायब्रह्माह
मस्मीत्यनुभववाक्यार्थंनिभावयेदित्याह अहमितियोहंसब्रह्मैवयद्ब्रह्मतदहमेवेतिसमीक्ष्यतत्राहंब्रह्मेतिभावनयाजीवस्यशोकादिनिवृत्तिः
ब्रह्माहमितिभावनयाब्रह्मणःपारोक्ष्यनिवृत्तिर्भवतीतिव्यवहारोदर्शितः ततश्चानिष्कलेनिरुपाधौआत्मनिब्रह्मणिआत्मानंमनआधायस्थिरी

निगच्छेद्विषयेभ्योक्षान्मनसाबुद्धिसारथिः मनःकर्मभिराक्षिप्यशुभार्थेधारयेद्धिया ६ अहंब्रह्मपरंधामब्रह्माहंपरमंप
दम् एवंसमीक्ष्यचात्मानमात्मन्याधायनिष्कले ७ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन् यःप्रयातित्यजन्देहंसया
तिपरमांगतिम् ८ नयत्रदांभिकायांतिज्ञानवैराग्यवर्जिताः सुधियस्तांगतिंयांतितानहंकथयामिते ९

कृत्य ७ ततओमित्येकंयदक्षरंतदेवब्रह्मतदुच्चारयन्नेवदेहंत्यजन् यःप्रकर्षेणयाति अर्चिरादिमार्गेणसःपरमांश्रेष्ठांसद्गतिमेवयाति पुनर्दुःखालयम
शाश्वतंजन्मनप्राप्नोतीतिद्वयोरर्थः ८ किंच एवंअंतकालेधारणयामद्गतिर्नित्याभ्यासवतांज्ञानिनामेवभवतिनान्येषामित्याह नयत्रेतिषड्भिः ९

९२

निर्मानेतिनिर्गतोमानमोहौअहंकारमिथ्याभिनिवेशौयेभ्यस्तेजितःपुत्रकलत्राद्यासक्तिरूपोदोषोयैः अध्यात्मआत्मज्ञानेनित्याःपरिनिष्ठिताः
विशेषेणनिवृत्तः कामोभिलाषोयेभ्यस्तेसुखदुःखहेतुत्वात् सुखदुःखसंज्ञानिशीतोष्णादीनिद्वंद्वानितैर्मुक्ताः अतएव अमूढानिवृत्ता-

निर्मानमोहाजितसंगदोषा अध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाःपदमव्य
यंतत् १० ज्ञानन्हदेसत्यजलेरागद्वेषमलापहे यःस्नातिमानसेतीर्थेसवैमोक्षमवाप्नुयात् ११

विद्याःविवेकिनस्तदव्ययंपदंगच्छंति तद्विष्णोःपरमंपदंसदापश्यंतिसूरयः इतिश्रुत्युक्तम् किंच नतद्भासयतेसूर्योनशशांकोनपावकः य
द्गत्वाननिवर्त्ततेतद्धामपरमंममेति भगवदुक्तस्वरूपेलीनाभवंतीत्यर्थः १० ज्ञानमेवन्हदोनिखातोयस्यसत्यंब्रह्मतदेवजलंयस्मिन् मानसेहृदयांत
र्गते[illegible]तीर्थेनतुबाह्ये ११

किंच मद्भक्तिस्तु स्वतंत्रापि मुक्तिहेतुः किंपुनर्ज्ञानवैराग्ययुक्तेत्याह प्रौढमिति ब्रह्मादिस्थावरांतेषु वैराग्याविषयेष्वनुयथैव काकविष्ठायां वैराग्यमे
वमुच्यते एतदास्थाय धृत्वा अनन्यभाक् वासुदेवः सर्वमिति बुद्ध्या अन्यमजानन्नित्यर्थः पूर्णदृष्टिः पूर्णव्यापके ब्रह्मणि दृष्टिर्यस्य अतएव प्रस
न्नात्मा प्रसन्नो यस्येति १२ मरणोत्सुकः कृतकृत्याः प्रतीक्षंते मृत्युं प्रियमिवातिथिमित्युक्तं कठिनो यस्तीर्थे निवसन्नेव म्रियते १३ अयोध्यादिस

प्रौढवैराग्यमास्थाय भजते मामनन्यभाक् पूर्णदृष्टिः प्रसन्नात्मा सर्वमोक्षमवाप्नुयात् १२ त्यक्त्वा गृहं च यस्तीर्थे निव
सेन्मरणोत्सुकः म्रियते मुक्तिक्षेत्रेषु सर्वमोक्षमवाप्नुयात् १३ अयोध्या मथुरा माया काशी कांची अवंतिका पु
री द्वारावती ज्ञेया सप्तैता मोक्षदायकाः इति ते कथितं तार्क्ष्य मोक्षधर्मं सनातनम् ज्ञानवैराग्यसहितं श्रुत्वा मोक्ष
मवाप्नुयात् १५ मोक्षं गच्छंति तत्त्वज्ञा धार्मिकाः स्वर्गतिं नराः पापिनो दुर्गतिं यांति संसरंति खगादयः १६

प्तमुक्तिक्षेत्राण्येवाह १४ मोक्षोपायमुपसंहरति १५ सकलग्रंथप्रतिपादितार्थमाह मोक्षमिति अत्रैवंप्रक्रिया तत्त्वज्ञानेन तु पुनरावृत्ति
रहिता विदेहमुक्तिर्भवतीति श्रद्धादिधर्मैश्च स्वर्गभोगानंतरमावृत्तिः निषिद्धकर्मभिस्तु नरकभोगानंतरमावृत्तिः खगादयः पक्षिपशु
कीटादयः क्षुद्रजीवास्तु संसरंति अत्रैव पुनः पुनर्जन्ममरणे लभंते इति ग्रंथार्थसंग्रहः १६ ५ ५ ५

पुनरपिमहदनुकंपयाश्रवणेच्छामाविष्करोति किमिति १७ सूतः शौनकंप्रतिगरुडस्यकृतार्थतामाह एवमितित्रिभिः ध्यानपरः

इत्येवंसर्वशास्त्राणांसारोद्धारोनिरूपितः मयातेषोडशाऽध्यायैः किंभूयः श्रोतुमिच्छसि १७ सूतउवाच
एवंश्रुत्वावचोराजन्गरुडोभगवन्मुखात् कृतांजलिरुवाचेदंतंप्रणम्यमुहुर्मुहुः १८ भगवन्देवदेवेश
श्रावयित्वावचोमृतम् तारितोहंत्वयानाथभवसागरतः प्रभो १९ स्थितोस्मिगतसंदेहः कृतार्थोस्मिनसंशयः
इत्युक्त्वागरुडस्तूष्णींस्थित्वाध्यानपरोभवत् २०

अंतर्मुखवृत्त्यात्मात्मानुभवपरायणएवाभून्नतुश्रवणेच्छाजातेत्यर्थः १८ १९ २० ७ ७

इदानींग्रंथारंभेचग्रंथांतेग्रंथकर्त्तास्तवेद्धरिम् इतिसत्संप्रदायानुरोधेनग्रंथार्थमुद्घाटयन्हरिंस्तौति यः स्वनामस्मरणादेवप्रथमा
दिषडाध्यायोक्तदुर्गतिंमन्वादिकोक्तप्रायश्चित्तंविनैवहरतीतिहर्त्ता स्वपूजनमेवयज्ञस्तेनैवद्रव्ययज्ञातुरदानादिकंविनैवससमादिनवा

स्मरणाद्दुर्गतिहर्त्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यः परयानिजभक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिः पातु २१ इतिश्रीगरु
डपुराणेसारोद्धारेभगवद्गरुडसंवादेमोक्षधर्मनिरूपणोनामषोडशोऽध्यायः १६

ध्यायोक्तसद्गतेर्दाताभवतीति किंच परयानिर्गुणसर्वधर्मोत्तमयानिजभक्त्यैवएतदध्यायोक्ततत्त्वज्ञानंविनैवमुक्तिंददाति सहरिर्मांपातुज
न्ममरणाद्रक्षतु १२१ इयंनीलनिधिरामेणमयाटीकाकृतादरात् अनयारमयासार्धंप्रीयतांमधुसूदनः १ इतिश्रीगरुडपुराणेटीकायांषोडशोऽ
ध्यायः १६

श्रीगणेशायनमः श्रीभगवानुवाच इत्याख्यानंमयातार्क्ष्यसर्वंप्रेतौर्ध्वदैहिकं दशाहाभ्यंतरेश्रुत्वासर्वपापैः प्रमुच्यते १
इदंचामुष्मिकंकर्मपितृमुक्तिप्रदायकम् पुत्रवांछितदंचैवपरत्रेहसुखप्रदम् २ इदंकर्मनकुर्वंतियेनास्तिकनराधमाः तेषांज
लमपेयंस्यात्सुरातुल्यंनसंशयः ३ देवताःपितरश्चैवनैवपश्यंतितद्गृहम् भवंतितेषांकोपेनपुत्राःपौत्राश्चदुर्गताः ४ ब्राह्मणाःक्ष
त्रियावैश्याः शूद्राश्चैवेतरेपिच तेचांडालसमाज्ञेयाः सर्वप्रेतक्रियांविना ५ प्रेतकल्पमिदंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः उभौतौपापनि
र्मुक्तौदुर्गतिंनैवगच्छतः ६ मातापित्रोश्चमरणेसौपर्णंशृणुतेतुयः पितरौमुक्तिमापन्नौसुतःसंततिमान्भवेत् ७ नश्रुतंगारु
डंयेनगयाश्राद्धंचनोकृतम् वृषोत्सर्गःकृतोनैवनचमासिकवार्षिके ८ सकथंकथ्यतेपुत्रःकथंमुच्येदृणत्रयात् मातरंपितरंचै
वकथंतारयितुंक्षमः ९ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रोतव्यंगारुडंकिल धर्मार्थकाममोक्षाणांदायकंदुःखनाशनम् १० पुराणंगारुडं
पुण्यंपवित्रंपापनाशनम् शृण्वतांकामनापूरंश्रोतव्यंसर्वदैवहि ११ ब्राह्मणोलभतेविद्यांक्षत्रियःपृथिवींलभेत् वै
श्योधनिकतामेतिशूद्रःशुध्यतिपातकात् १२ श्रुत्वादानानिदेयानिवाचकायाखिलानिच पूर्वोक्तशयनादीनिनान्यथासफ
लंभवेत् १३ पुराणंपूजयेत्पूर्वंवाचकंतदनंतरम् वस्त्रालंकारगोदानैर्दक्षिणाभिश्चसादरम् १४ अन्नैश्चहेमदानैश्चभूमिदा
नैश्चभूरिभिः पूजयेद्वाचकंभक्त्याबहुपुण्यफलाप्तये १५ वाचकस्यार्चनेनैवपूजितोऽहंनसंशयः संतुष्टेतुष्टितायामिवाचके

नात्रसंशयः १६ इतिश्रीगरुडपुराणश्रवणफलम् आसीद्दुक्कापुराणस्थश्रीशार्दूलमहीपतेः झुंझुणुनगरस्थायिमिश्रः
श्रीसुखलालजी १ तस्यश्रीहरिनारायणात्मजस्तत्कृतेनतु मयानौनिधिरामेण कृतोयंसारसंग्रहः २ प्राचीनैर्यत्कृतः पूर्वंगारु
डः सारसंग्रहः सतुनोबुद्धिदौर्बल्याज्ज्ञातस्तस्मादयंकृतः ३ पुनरुक्तिंपरित्यज्यक्रमेणायंमयाकृतः बालानांसुखबोधायनतु-
पांडित्यगर्वितः ४ अत्राप्रमाणंयत्किंचित्प्रमादाल्लिखितंमया विद्वद्भिःसुविचार्यैवशोधनीयोनसूयुभिः ५ सारोद्धारोमयामूले
बहुग्रंथैर्यथाकृतः तथैवानेकटीकाभिरुद्धृतःसारसंग्रहः ६ महाखेदान्मयात्वत्रयथास्थानंनियोजितः प्राज्ञंविनाप्रयासमेको-
ज्ञास्यतिविमूढधीः ७ विद्वानेवहिजानातिविद्वज्जनपरिश्रमम् नहिवंध्याविजानातिगुर्वीप्रसववेदनाम् ८ येपूर्वसंग्रहेमूढानैवजा
नंतियोग्यताम् तेकथंहिभविष्यंतिहर्षिताःपठनेस्यत्र ९ सारोद्धारमिमंमिश्राःपठंतुनपठंतुवा मयातुस्वीयबोधायकृतमेतन्नसं
शयः १० मंगलंभगवान्विष्णुर्मंगलंगरुडध्वजः मंगलंपुंडरीकाक्षोमंगलायतनोहरिः ११ लाभस्तेषांजयस्तेषांकुतस्तेषांप
राजयः येषामिंदीवरश्यामोहृदयस्थोजनार्दनः १२ राजानःपरिपालयंतुवसुधांधर्मेस्थिताःसर्वदापृथ्वीकामदुघाभव
त्वविरलंवर्षंतुकालेघनः ईर्ष्यामुज्झतुदुर्जनःपरगुणेष्वासज्जतांसज्जनः सत्काव्यामृतवर्षिणीकविमुखेवाणीचिरंनंद
तु १३ इतिश्रीगरुडपुराणेस्वकृतश्लोकाः प्रथमाध्यायेऐहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणश्लोकाश्च ६० द्वितीये

यममार्गनिरूपणम् ८६ तृतीयेयमयातनानिरूपणम् ७१ चतुर्थेनरकप्रदपापनिरूपणम् १०४ पंचमेपापचिन्हनिरूपणम् ५८ षष्ठेपापिनांजन्मादिदुःखनिरूपणम् ४३ एवंषडध्यायैःपापगतिः सप्तमेबभ्रुवाहनप्रेतसंवादः ६८ अष्टमे आतुरदानम् ११८ नवमेम्रियमाणकृत्यम् ४८ दशमेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणम् १०५ एकादशेदशगात्रविधिः ४२ द्वादशेएकादशाहविधिः ८० त्रयोदशेसपिंडीशय्यापददाननिरूपणम् १२३ चतुर्दशेधर्मराजनगरनिरूपणम् ८६ पंचदशेसुकृतिजनजन्माचरणनिरूपणम् ९५ षोडशेध्यायेचमोक्षधर्मनिरूपणमिति १२१ मूलसंख्या १२८७ सटीकसं- ३१०० फल ३२ इतिगरुडपुराणंसमाप्तम् श्रीगरुडध्वजोविष्णुर्विजयते शुभंभूयात्

हें पुस्तक मुंबईंत बापु सदाशिव शेट हेगिष्टे शेट्ये श्रीवर्द्धनकर यांणीं आपल्या छापखान्यांत छापिलें· शके १७८८ क्षयनामसंवत्सरे मिति वैशाख वद्य तृतीयायांसौम्यवासरे समाप्तिमियात्

॥ इतिसटीकगरुडपुराणंसमाप्तं ॥